www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

A Comparative Analysis of the Concepts of Lahn in the Arabic Language and Galat in the Ottoman Scholarly Tradition

Arap Dilinde Lahn ile Osmanlı İlmî Geleneğinde Galat Kavramlarının Mukayeseli Tahlili

Emin Uz[*] - Feridun Kutlu[**]

Abstract: Language is one of the most fundamental cultural and intellectual elements that make humans human. For this reason, just like a living organism, it is born, develops, and transforms over time. As human interaction and mutual acquaintance constitute one of the core wisdoms of creation, language—as a human faculty—has continuously served as a vehicle for cultural interaction throughout human history. In this process, words have not merely been mechanically transferred from one language to another; on the contrary, they have been reshaped in accordance with the phonetic structure, morphological rules, semantic fields, and cultural contexts of the societies they transitioned into. Lexical items adopted from a source language undergo transition processes such as phonetic adaptation, morphological restoration, alignment with grammatical structures, and shifts in practical usage. Thus, cross-linguistic transfer becomes more than a mere transmission of vocabulary; it evolves into an indicator of cross-civilizational meaning construction, cultural coding, and scholarly communication. Within Islamic civilization, the central position of Arabic as the language of divine revelation rendered the meticulous observation of linguistic shifts and usage variations absolutely necessary. In this context, particularly within the 16th-century Ottoman scholarly milieu, modifications in words transitioning from Arabic to Turkish—manifesting as *ghalat* (solecisms/errors), *lahn* (barbarisms), and *tahrif* (distortion)—were systematically recorded and documented under the genre of *Galatat* (books of linguistic errors) literature. In these treatises, the phonetic, structural, and semantic transformations of words were thoroughly examined through the classical terminology of Arabic linguistics and rhetoric. Furthermore, these works demonstrate how such linguistic shifts were perceived in the vernacular and how they attained widespread currency. By focusing on the works of Ibn Kemāl, Kostanṭīnī (Khışm ʻAlī Chelebī), and Khusrevzāde Muṣṭafā Efendī, this

[*] Corresponding Author: Assoc. Prof. Dr., Afyon Kocatepe University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Rhetoric.
Sorumlu Yazar: Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı.
ORCID https://orcid.org/0000-0003-3255-7543
eminuz83@gmail.com.tr
[**] Independent Researcher, Afyonkarahisar Provincial Coordination Office, Agriculture and Rural Development Support Institution.
Bağımsız Araştırmacı, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Afyonkarahisar İl Koordinatörlüğü
ORCID https://orcid.org/0009-0002-6958-4596
feridun_kutlu@hotmail.com

Cite as/ Atıf: Uz, E. & Kutlu, F. (2026). A comparative analysis of the concepts of lahn in the Arabic language and galat in the Ottoman scholarly tradition / Arap dilinde lahn ile Osmanlı ilmî geleneğinde galat kavramlarının mukayeseli tahlili. *Turkish Studies – Language and Literature*, *21*(3), 6463-6518. Ankara Bilim University Publications. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.94543
Received/Geliş: 24 May/Mayıs 2026
Accepted/Kabul: 20 September/Eylül 2026
Published/Yayın: 25 September/Eylül 2026
Checked by plagiarism software

study aims to systematically classify the phonetic, morphological, and semantic transformations of loanwords transitioning from Arabic to Turkish, and to reveal the position of these modifications within Ottoman linguistic thought and cultural context. Through this analysis, the function and significance of cross-linguistic transfer within the Ottoman scholarly domain will be elucidated from an interdisciplinary perspective. The study further seeks to shed light on the Ottoman intellectual world's conception of language and culture through the transformations that Arabic borrowings underwent within Turkish.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Solecism, Linguistic Inaccuracies, Ibn Kemāl, Khusrevzāde, Kostanṭīnī.

Öz: Dil, insanı insan yapan en temel kültürel ve aklî unsurlardan biridir. Bu nedenle tıpkı canlı bir organizma gibi doğar, gelişir ve zamanla dönüşür. Yaratılış hikmetlerinden biri tanışma ve etkileşim olan insanın bir melekesi olan dil de insanlık tarihi boyunca kültürel etkileşim aracı olmayı sürdürmüştür. Bu süreçte kelimeler, yalnızca bir dilden diğerine mekanik biçimde taşınmamış; aksine intikal ettikleri toplumun ses yapısı, morfolojik kuralları, semantik alanı ve kültürel bağlamına göre yeniden biçimlenmiştir. Kaynak dilden alınan kelimeler, ses adaptasyonu, kalıp dil, insanı insan yapan en temel kültürel ve aklî unsurlardan biridir. Bu nedenle tıpkı canlı bir organizma gibi doğar, gelişir ve zamanla dönüşür. Yaratılış hikmetlerinden biri tanışma ve etkileşim olan insanın bir melekesi olan dil de insanlık tarihi boyunca kültürel etkileşim aracı olmayı sürdürmüştür. Bu süreçte kelimeler, yalnızca bir dilden diğerine mekanik biçimde taşınmamış; aksine intikal ettikleri toplumun ses yapısı, morfolojik kuralları, semantik alanı ve kültürel bağlamına göre yeniden biçimlenmiştir. İslâm medeniyetinde Arapçanın vahiy dili olarak merkezi bir konuma sahip olması, dildeki değişimlerin ve kullanım farklılıklarının dikkatle izlenmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda özellikle XVI. yüzyıl Osmanlı ilmî muhitinde, Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerde ortaya çıkan galat, lahn ve tahrîf türündeki değişimler, sistemli biçimde kaydedilmiş ve *Galatât* literatürü olarak belgelendirilmiştir. Söz konusu telifatta kelimelerin ses, yapı ve mana dönüşümleri, klasik Arap dili ve belâgatı terminolojisiyle detaylı biçimde incelenmiştir. Ayrıca bu eserler, söz konusu değişimlerin halk dilinde nasıl algılandığını ve yaygın bir kullanım hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışma, Kemalpaşazâde, Hısım Ali Çelebi ve Hüsrevzâde Mustafa Efendi'nin eserlerini temel alarak Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerin fonetik, morfolojik ve semantik dönüşümlerini sistematik biçimde tasnif etmeyi ve bu değişimlerin Osmanlı dil düşüncesi ve kültürel bağlamındaki yerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu analizle diller arası aktarımın Osmanlı ilmî sahasındaki işlevi ve önemi disiplinlerarası bir bakış açısıyla ortaya konulmaya çalışılacaktır. Çalışma, ayrıca Arapça ödünçlemelerin Türkçede geçirdiği dönüşümler üzerinden Osmanlı entelektüel dünyasının dil ve kültür anlayışına ışık tutmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Lahn, Galatât, Kemalpaşazâde, Hüsrevzâde, Kostantinî.

Structured Abstract:

Language is one of the most fundamental cultural and intellectual elements that defines human existence. It is the most powerful medium through which human communities establish relations, transmit knowledge, and preserve meaning. For this reason, language cannot be regarded as a static structure; rather, it is a living entity that changes and develops throughout history. Words transferred from one language to another do not merely undergo formal transmission. They are reshaped in accordance with the phonetic system, morphological patterns, semantic world, and cultural accumulation of the receiving society. In this respect, lexical transfer becomes a clear indicator of intercultural interaction and civilizational exchange.

The central position of Arabic as the language of revelation in Islamic civilization transformed linguistic change into a highly sensitive issue. Since Arabic is the language of the Qur'an and the Sunnah, phonetic, structural, and semantic changes within the language were closely monitored. The spread of Islam into different geographies and the intensive contact of non-Arab communities with Arabic gave rise to new forms of usage. Such usages, which were considered erroneous or corrupted, were referred to as *lahn* in classical sources and more commonly as *ghalaṭ* in Ottoman scholarly circles. This study aims to examine the phonetic, structural, and semantic changes that occurred in words transmitted from Arabic into Turkish within the framework of the *Galatāt* works composed during the Ottoman period. The principal sources of the study include Kemalpaşazâde's *al-Tanbīh ʿalā Ghalaṭ al-Jāhil wa'l-Nabīh*, Hısım Ali Çelebi's *Khayr al-Kalām fī al-Taqassī ʿan Aghlāṭ al-ʿAwām*, and the work of Hüsrevzâde Mustafa Efendi. These texts systematically recorded the transformations undergone by Arabic-origin words in Turkish and evaluated them in line with the linguistic understanding of their period.

The examination has shown that *Galatāt* works are not merely texts that list incorrect usages. They also constitute important sources reflecting the Ottoman scholarly mentality concerning language and the historical course of Arabic-Turkish linguistic interaction. In particular, phonetic and morphological changes such as vowel alterations, consonantal shifts, sound loss, consonant addition, *iʿlāl*, *ibdāl*, and *idghām* are discussed in detail. A considerable number of these changes led to semantic shifts, while some resulted in the emergence of entirely new semantic fields. One of the notable findings of the study is that many usages regarded as incorrect were not exclusive to Turkish speakers. Some examples were also identified in earlier Arabic sources. Nevertheless, the attachment of Turkish suffixes to Arabic words or the re-derivation of Turkish words according to Arabic morphological patterns was often considered erroneous by early scholars. Over time, however, such usages became established in popular speech and gained wide circulation. The well-known maxim "*galat-ı meşhur lugat-i fasîhten evlâdır*" clearly demonstrates how common usage gradually transformed the linguistic norm.

The study further reveals that many borrowed words were reshaped in accordance with the phonetic structure of Turkish. One notable example is the transformation of the *hamza* into *yāʾ* in certain triliteral Arabic words whose middle radical is *hamza*. Similarly, a tendency toward geminated forms in some morphological patterns attracts attention. The fact that certain derivations considered natural today were classified as incorrect in the sixteenth century is highly significant for understanding the historical development of language. The recording of some words in their *ghalaṭ* forms in Turkish dictionaries indicates the long-term continuity of these usages. Examples such as *billûr* demonstrate that the erroneous form eventually came to supersede the original one. This clearly shows that frequent usage has the capacity to alter linguistic norms over time. From a broader perspective, the findings of the study illuminate the Ottoman perception of language and its relation to cultural identity. The resistance shown by Ottoman scholars toward certain forms of linguistic change was closely connected to the sacred status of Arabic as the language of Islam's foundational texts. Changes in pronunciation and form were often viewed as carrying the potential to affect meaning. For this reason, preserving the authentic form of words was considered necessary for safeguarding correct meaning.

In conclusion, the *Galatāt* works of the Ottoman period provide important data for studies in Arabic linguistics, Turkish language history, and cultural interaction. The examined texts demonstrate that linguistic change was not perceived solely as error but also as a reflection of historical and cultural transformation. The study sheds light on the historical trajectory of Arabic loanwords in Turkish and offers a clearer understanding of the Ottoman intellectual approach to language.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Solecism, Linguistic Inaccuracies, Ibn Kemāl, Khusrevzāde, Kostanṭīnī.

ملخص منظم:

تُعدّ اللغة من أهم العناصر الثقافية والفكرية الأساسية التي تُحدد معالم الوجود الإنساني؛ إذ إنها الوسيلة الأكثر فاعلية وأثراً في توثيق الروابط بين المجتمعات البشرية، ونقل المعارف، وصون المعاني عبر الأجيال. ومن هذا المنطلق، لا يمكن التعامل مع اللغة بوصفها بنية جامدة، بل هي كائن حيّ يتغير ويتطور على مر التاريخ. وإن الكلمات المنقولة من لغة إلى أخرى لا تخضع لمجرد نقل شكلي ظاهر، بل تُعاد صياغتها وفق النظام الصوتي، والأنماط الصرفية، والفلك الدلالي، والمخزون الثقافي للمجتمع الآخذ. وفي هذا الصدد، يُصبح الاقتراض اللفظي مؤشراً جلياً على التفاعل الحضاري والتبادل الثقافي بين الأمم.

ولما كانت اللغة العربية تحتل موقعاً مركزياً بوصفها لغة الوحي في الحضارة الإسلامية، فقد غدا التغيُر اللغوي مسألة في غاية الحساسية. ونظراً لكون العربية لغة القرآن الكريم والسنة النبوية، فقد حظيت التغيرات الصوتية والبنائية والدلالية داخلها بمتابعة ودراسة حثيثة. ومع انتشار الإسلام في أقاليم جغرافية متعددة، واحتكاك المجتمعات غير العربية باللغة العربية احتكاكاً مكثفاً، ظهرت أنماط شائعة جديدة في الاستعمال. وهذه الاستعمالات التي عُدّت لحناً أو فساداً لغوياً، أُطلق عليها في المصادر الكلاسيكية اسم "اللحن"، بينما شاع مسمى "الغلط" (أو الغلطات) في الأوساط العلمية العثمانية.

تهدف هذه الدراسة إلى فحص التغيرات الصوتية والبنائية والدلالية التي طرأت على الألفاظ المنتقلة من العربية إلى التركية، وذلك في إطار مصنّفات "الغلطات" التي وُضعت خلال العصر العثماني. وتعتمد الدراسة على مصادر رئيسية، من أبرزها: كتاب ابن كمال باشا (التنبيه على غلط الجاهل والنبيه)، وكتاب حسام علي شلبي (خير الكلام في التقصي عن أغلاط العوام)، إضافة إلى مصنّف مصطفى أفندي بن خسرو (خسروزاده). وقد سجّلت هذه النصوص بشكل منهجي التحولات التي مرت بها الألفاظ ذات الأصل العربي في اللغة التركية، وقوّمتها وفق الفهم اللغوي السائد في عصرها.

أظهرت المادة المدروسة أن مؤلفات "الغلطات" لم تكن مجرد معاجم تحصر الاستعمالات الشائعة الخاطئة، بل شكلت مصادر تاريخية وفكرية تعكس العقلية العلمية العثمانية تجاه اللغة، وتوثق المسار التاريخي للتفاعل اللغوي بين العربية والتركية. وتناول البحث بتفصيل الدقائق الصوتية والصرفية، مثل: تغير الحركات، والتبادل الصوتي (الإبدال)، والاعلال، والإدغام، وحذف الأصوات أو زيادتها. وقد أدى جانب كبير من هذه التغيرات إلى تحولات دلالية، بل إن بعضها أسفر عن توليد حقول دلالية جديدة بالكلية.

ومن النتائج اللافتة في الدراسة أن كثيراً من الاستعمالات التي عُدّت من الأغلاط لم تكن مقصورة على المتحدثين بالتركية فحسب، بل وُجدت لها شواهد في مصادر عربية متقدمة. ومع ذلك، فإن إلحاق اللواحق التركية بالألفاظ العربية، أو إعادة اشتقاق ألفاظ تركية وفق الأوزان الصرفية العربية، كان يُعد عملاً خاطئاً عند علماء العصر المتقدمين. غير أنه مع مرور الزمن، استقرت هذه الأستعمالات في لسان العوام وشاعت شيوعاً واسعاً، ومثلما تبيّن القاعدة المشهورة "غلطٌ مشهور خَيْرٌ من فصيحٍ مهجور" (أو: غلطٌ مشهور أولى من لفظ فصيح)، كيف يُمكن للاستعمال الشائع أن يقلب المعيار اللغوي بالتدريج.

كما كشفت الدراسة عن إعادة صياغة العديد من الألفاظ المقترضة بما يتوافق مع النسيج الصوتي للغة التركية. ومن الأمثلة البارزة على ذلك: قلب الهمزة ياءً في بعض الكلمات العربية الثلاثية التي عينها همزة. وبالمثل، يسترعي الانتباه الميلُ إلى تضعيف بعض الأبنية الصرفية. وتتجلى أهمية الدراسة التاريخية للغة في كون بعض المشتقات التي تُعد اليوم استفسارات طبيعية وفصيحة، كانت تُصنّف في القرن السادس عشر الميلادي ضمن الأغلاط. كما أن تدوين بعض الألفاظ بصيغتها المغلوطة في المعاجم التركية يشير إلى استمرارية هذه الاستعمالات على المدى الطويل، حيث تُثبت أمثلة مثل لفظة بلور (أن الصيغة الشائعة المغلوطة قد زاحمت الأصل الفصيح وحلت محله في نهاية المطاف. وهذا يدل بوضوح على أن كثرة الاستعمال تملك القدرة على تغيير المعايير اللغوية عبر الزمن.

ومن منظور أوسع، تُسلط نتائج الدراسة الضوء على المفهوم العثماني للغة وعلاقته بالهوية الثقافية. فقد كان امتناع العلماء العثمانيين ومقاومتهم لبعض صور التغير اللغوي مرتبطاً أشد الارتباط بالمكانة المقدسة للغة العربية بوصفها لغة النصوص التأسيسية للإسلام؛ إذ كان يُنظر إلى التغيرات في النطق والشكل على أنها تحمل خطر التأثير في المعاني والدلالات الشرعية، ولذا كان الحفاظ على الأصالة اللفظية أمراً ضرورياً لصيانة المعنى الصحيح.

وفي الختام، تُوفر مؤلفات "الغلطات" في العصر العثماني بيانات ودلالات قيمة للدراسات اللغوية العربية، ولتاريخ اللغة التركية، ولأبحاث التفاعل الثقافي. وتُثبت النصوص الملسوط عليها الضوء أن التغير اللغوي لم يُفهم على أنه مجرد انحراف أو خطأ، بل كشاهدٍ يعكس التحولات التاريخية والثقافية؛ مما يمنح فهمًا أكثر جلاءً للرصيد الفكري العثماني تجاه حركة الألفاظ وتطورها.

الكلمات المفتاحية: اللغة العربية وبلاغتها، اللحن، الأغلاط اللغوية، ابن كمال، خسروزاده، قسطنطينية (الآستانة).

Résumé Structuré:

La langue est l’un des éléments culturels et intellectuels les plus fondamentaux définissant l’existence humaine. Elle constitue le médium le plus puissant par lequel les communautés humaines établissent des relations, transmettent des connaissances et préservent le sens. C’est pourquoi la langue ne saurait être considérée comme une structure statique ; il s’agit plutôt d’un organisme vivant qui évolue et se développe tout au long de l’histoire. Les mots empruntés d’une langue à une autre ne subissent pas un simple transfert

formel. Ils sont remodelés en fonction du système phonétique, des schèmes morphologiques, de l'univers sémantique et du bagage culturel de la société réceptrice. À cet égard, le transfert lexical constitue un indicateur manifeste d'interaction interculturelle et d'échange de civilisations.

La position centrale de l'arabe en tant que langue de la révélation au sein de la civilisation islamique a transformé la mutation linguistique en une question particulièrement sensible. En tant que langue du Coran et de la Sunna, les évolutions phonétiques, structurelles et sémantiques au sein de la langue ont été étroitement surveillées. L'expansion de l'islam dans diverses régions du monde et le contact intense des communautés non arabes avec la langue arabe ont donné naissance à de nouvelles formes d'usage. Ces usages, perçus comme erronés ou corrompus, étaient désignés sous le terme de *laḥn* dans les sources classiques et, plus communément, sous celui de *ġalaṭ* (*galat*) dans les milieux lettrés ottomans.

Cette étude vise à examiner les mutations phonétiques, structurelles et sémantiques survenues dans les mots transmis de l'arabe au turc, dans le cadre des ouvrages de *Ġalatāt* composés à l'époque ottomane. Les sources principales de cette étude comprennent *al-Tanbīh ʿalā Ġalaṭ al-Jāhil wa'l-Nabīh* de Kemalpaşazâde, *Khayr al-Kalām fī al-Taqassī ʿan Aġlāṭ al-ʿAwām* de Hısım Ali Çelebi, ainsi que l'œuvre de Hüsrevzâde Mustafa Efendi. Ces textes ont consigné de manière systématique les transformations subies par les mots d'origine arabe en turc et les ont évaluées à la lumière de la conception linguistique de leur époque.

L'analyse montre que les ouvrages de *Ġalatāt* ne constituent pas de simples répertoires d'usages incorrects. Ils représentent également des sources précieuses reflétant la pensée savante ottomane à l'égard de la langue ainsi que l'évolution historique de l'interaction linguistique arabo-turque. En particulier, les mutations phonétiques et morphologiques telles que les altérations vocaliques, les glissements consonantiques, les amuissements (chute de sons), les additions consonantiques, ainsi que les phénomènes d'*iʿlāl*, d'*ibdāl* et d'*idġām* y sont analysés en détail. Un nombre considérable de ces évolutions a entraîné des glissements sémantiques, tandis que d'autres ont donné naissance à d'entièrement nouveaux champs sémantiques.

L'un des résultats notables de cette étude révèle que bon nombre d'usages considérés comme incorrects n'étaient pas l'apanage des locuteurs turcophones. Certains exemples ont également été identifiés dans des sources arabes plus anciennes. Néanmoins, l'adjonction de suffixes turcs à des vocables arabes ou la dérivation de mots turcs selon des schèmes morphologiques arabes étaient fréquemment jugées erronées par les premiers lexicographes. Au fil du temps, toutefois, ces usages se sont ancrés dans le langage populaire et ont acquis une large diffusion. Le célèbre maxime *« galat-ı meşhur lugat-i fasîhten evlâdır »* (une erreur consacrée vaut mieux qu'une forme correcte mais inusitée) illustre clairement la manière dont l'usage courant a progressivement modifié la norme linguistique.

L'étude montre en outre que de nombreux emprunts ont été remodelés selon la structure phonétique du turc. L'une des transformations remarquables réside dans le passage de la *hamza* à la *yāʾ* dans certains mots arabes trilitères dont la radiale médiane est une *hamza*. De même, une tendance à la gemination dans certains schèmes morphologiques retient l'attention. Le fait que certaines dérivations aujourd'hui perçues comme naturelles aient été qualifiées d'incorrectes au XVIe siècle s'avère d'une importance capitale pour appréhender l'évolution historique de la langue. L'enregistrement de certains mots sous leur forme altérée (*ġalaṭ*) dans les dictionnaires turcs témoigne de la pérennité de ces usages. Des exemples tels que *billûr* démontrent que la forme fautive a fini par supplanter le terme originel, prouvant que l'usage fréquent possède la capacité de modifier les normes linguistiques au fil du temps.

Dans une perspective plus large, les conclusions de cette recherche éclairent la perception ottomane du langage et son lien avec l'identité culturelle. La résistance manifestée par les savants ottomans à l'égard de certaines formes d'évolution linguistique était étroitement liée au statut sacré de l'arabe en tant que langue des textes fondateurs de l'islam. Les modifications de prononciation et de forme étaient fréquemment perçues comme susceptibles d'altérer le sens. Dès lors, le maintien de la forme authentique des mots était considéré comme indispensable à la préservation du sens exact.

En conclusion, les ouvrages de *Ġalatāt* de la période ottomane fournissent des données essentielles pour la linguistique arabe, l'histoire de la langue turque et l'étude des interactions culturelles. Les textes examinés démontrent que le changement linguistique n'était pas perçu uniquement comme une erreur, mais aussi comme le reflet d'une transformation historique et culturelle. Cette étude apporte un éclairage sur la trajectoire historique des emprunts arabes en turc et offre une compréhension plus fine de la démarche intellectuelle ottomane face au langage.

Mots-Clés : Langue et rhétorique arabes, Solécisme, Inexactitudes linguistiques, Ibn Kemāl, Khusrevzāde, Kostanṭīnī.

Resumen Estructurado:

El lenguaje es uno de los elementos culturales e intelectuales más fundamentales que definen la existencia humana. Es el medio más poderoso a través del cual las comunidades humanas establecen relaciones, transmiten conocimientos y preservan el significado. Por esta razón, el lenguaje no puede considerarse una estructura estática; más bien, es un entidad viva que cambia y se desarrolla a lo largo de la historia. Las palabras transferidas de un idioma a otro no experimentan únicamente una transmisión formal, sino que se reconfiguran en conformidad con el sistema fonético, los patrones morfológicos, el mundo semántico y el acervo cultural de la sociedad receptora. En este sentido, la transferencia léxica se convierte en un indicador claro de la interacción intercultural y del intercambio civilizatorio.

La posición central del árabe como lengua de la revelación en la civilización islámica transformó el cambio lingüístico en una cuestión de extrema sensibilidad. Dado que el árabe es la lengua del Corán y la Sunna, las modificaciones fonéticas, estructurales y semánticas en el seno del idioma fueron objeto de un riguroso seguimiento. La expansión del islam hacia diversas geografías y el contacto intensivo de las comunidades no árabes con el árabe dieron lugar a nuevas formas de uso. Tales usos, considerados erróneos o corruptos, fueron denominados *laḥn* en las fuentes clásicas y, más comúnmente, *galat* (*ġalaṭ*) en los círculos académicos otomanos.

Este estudio tiene como objetivo examinar los cambios fonéticos, estructurales y semánticos ocurridos en las palabras transmitidas del árabe al turco en el marco de las obras de *Galatāt* compuestas durante el período otomano. Las fuentes principales del estudio incluyen *al-Tanbīh ʿalā Ghalat al-Jāhil waʾl-Nabīh* de Kemalpaşazâde, *Khayr al-Kalām fī al-Taqassī ʿan Aghlāṭ al-ʿAwām* de Hısım Ali Çelebi y la obra de Hüsrevzâde Mustafa Efendi. Estos textos registraron de manera sistemática las transformaciones experimentadas por las palabras de origen árabe en el turco y las evaluaron en consonancia con la concepción lingüística de su época.

El análisis demuestra que las obras de *Galatāt* no son meros textos que enumeran usos incorrectos; también constituyen fuentes fundamentales que reflejan la mentalidad académica otomana respecto al lenguaje y la trayectoria histórica de la interacción lingüística arábigo-turca. En particular, se analizan en detalle las mutaciones fonéticas y morfológicas como alteraciones vocálicas, desplazamientos consonánticos, pérdida de sonidos, adición de consonantes, así como los fenómenos de *iʿlāl*, *ibdāl* e *idghām*. Un número considerable de estos cambios derivó en desplazamientos semánticos, mientras que otros dieron lugar a la aparición de campos semánticos completamente nuevos.

Uno de los hallazgos notables del estudio es que muchos usos considerados incorrectos no eran exclusivos de los hablantes de turco. Algunos ejemplos también se identificaron en fuentes árabes más tempranas. No obstante, la adición de sufijos turcos a palabras árabes o la derivación de palabras turcas según patrones morfológicos árabes era considerada a menudo errónea por los primeros eruditos. Sin embargo, con el paso del tiempo, tales usos se consolidaron en el habla popular y alcanzaron una amplia difusión. La célebre máxima *«galat-ı meşhur lugat-i fasîhten evlâdır»* (un error popular es preferible a una forma correcta pero en desuso) demuestra con claridad cómo el uso común transformó gradualmente la norma lingüística.

El estudio revela además que muchos préstamos lingüísticos se reconfiguraron en conformidad con la estructura fonética del turco. Un ejemplo notable es la transformación de la *hamza* en *yāʾ* en ciertas palabras árabes trilíteras cuya radical media es una *hamza*. Del mismo modo, llama la atención la tendencia hacia formas geminadas en algunos patrones morfológicos. El hecho de que ciertas derivaciones consideradas naturales hoy en día fueran clasificadas como incorrectas en el siglo XVI resulta sumamente significativo para comprender el desarrollo histórico del lenguaje. El registro de algunas palabras en sus formas de *galat* en los diccionarios turcos indica la continuidad a largo plazo de estos usos. Ejemplos como *billûr* demuestran que la forma errónea terminó por suplantar a la original, evidenciando que el uso frecuente tiene la capacidad de alterar las normas lingüísticas con el tiempo.

Desde una perspectiva más amplia, las conclusiones del estudio esclarecen la concepción otomana del lenguaje y su relación con la identidad cultural. La resistencia mostrada por los eruditos otomanos hacia ciertas formas

de cambio lingüístico estaba estrechamente vinculada al estatus sagrado del árabe como lengua de los textos fundacionales del islam. Las modificaciones en la pronunciación y la forma se percibían con frecuencia como posibles alteraciones del significado. Por esta razón, la preservación de la forma auténtica de las palabras se consideraba indispensable para salvaguardar el sentido correcto.

En conclusión, las obras de *Galatāt* del período otomano proporcionan datos cruciales para los estudios sobre la lingüística árabe, la historia de la lengua turca y la interacción cultural. Los textos examinados demuestran que el cambio lingüístico no se concebía únicamente como un error, sino también como un reflejo de la transformación histórica y cultural. El estudio arroja luz sobre la trayectoria histórica de los préstamos árabes en el turco y ofrece una comprensión más precisa del enfoque intelectual otomano hacia el lenguaje.

Palabras Clave: Lengua y retórica árabes, Solecismo, Inexactitudes lingüísticas, Ibn Kemāl, Khusrevzāde, Kostanṭīnī.

结构化摘要：

语言是定义人类生存的最根本的文化与智力要素之一。它是人类社会建立联系、传递知识与保存意义的最强大媒介。因此，语言绝不能被视为一种静态的结构；相反，它是一个在历史长河中不断变化和发展的生命实体。从一种语言借用至另一种语言的词汇，不仅仅是发生了形式上的转移，而是根据接收社会的语音系统、形态结构、语义世界和文化积累进行了重塑。就此而言，词汇借用成为了跨文化互动与文明交流的明证。

阿拉伯语作为伊斯兰文明中启示语言的核心地位，使得语言变迁成为了一个高度敏感的议题。由于阿拉伯语是《古兰经》和《圣训》的语言，其内部的语音、结构和语义变化受到了密切关注。随着伊斯兰教向不同地理区域的传播以及非阿拉伯群体与阿拉伯语的深入接触，产生了许多新的使用习惯。此类被视为错误或损化的用法，在经典文献中被称为 *laḥn*，而在奥斯曼学者圈中更常被称为 *ghalat*。

本研究旨在以奥斯曼时期创作的 *Galatāt*（误用典籍）文献为框架，探讨从阿拉伯语传入土耳其语的词汇在语音、结构和语义层面所发生的变化。本研究的主要文献来源包括：克马尔帕夏扎德（Kemalpaşazâde）的《*al-Tanbīh ʿalā Ghalat al-Jāhil wa'l-Nabīh*》、赫瑟姆·阿里·切莱比（Hısım Ali Çelebi）的《*Khayr al-Kalām fī al-Taqassī ʿan Aghlāṭ al-ʿAwām*》，以及休斯雷夫扎德·穆斯塔法·埃芬迪（Hüsrevzâde Mustafa Efendi）的作品。这些著作系统地记录了阿拉伯语来源词在土耳其语中经历的演变，并结合当时时代的语言观念对其进行了评估。

研究表明，*Galatāt* 类文献并非仅仅是罗列错误用法的清单，它们也是反映奥斯曼学者语言观以及阿拉伯语与土耳其语互动历史轨迹的重要史料。研究详细讨论了诸如元音改变、辅音音变、脱落、增音，以及 *iʿlāl*（弱化）、*ibdāl*（换音）和 *idghām*（同化）等语音和形态变化。其中相当一部分变化引发了语义转移，有些甚至催生了全新的语义领域。

本研究的一项显著发现是，许多被视为错误的用法并非土耳其语使用者所独有，部分例子在更早期的阿拉伯语文献中亦有记载。然而，在阿拉伯语词汇上附加土耳其语后缀，或根据阿拉伯语形态规则重新衍生土耳其语词汇，常被早期学者视为错误。但随着时间的推移，此类用法在民间口语中得以巩固并广泛流传。著名格言 "*galat-ı meşhur lugat-i fasîhten evlâdır*"（约定俗成的错词胜过冷僻古板的正词）清晰地表明了大众用法如何一步步改变语言规范。

研究进一步揭示，许多借词根据土耳其语的语音结构进行了重塑。一个显著的例子是在某些中间根字为 *hamza* 的三字母阿拉伯语词汇中，*hamza* 演变成了 *yā'*。同样，某些形态结构中趋向叠音（双辅音）的倾向也值得关注。今天被视为自然的某些派生词在十六世纪却被归类为错误，这一事实对于理解语言的历史发展具有重要意义。某些词汇在土耳其语词典中以其 *ghalat*（错误）形式被收录，表明了这些用法的长期延续性。例如 *billûr*（水晶）等词汇表明，错误的表达最终取代了原始形式，这有力地证明了高频使用具备随着时间改变语言规范的能力。

从更广阔的视角来看，本研究的发现阐明了奥斯曼人的语言观及其与文化认同的关系。奥斯曼学者对某些语言变迁形式所表现出的抵制，与阿拉伯语作为伊斯兰教核心经典语言的神圣地位密切相关。发音和形式的变化常被认为具有破坏或改变原意的潜在风险。因此，保持词汇的原汁原味被视为维护正确字义的必要前提。

总之，奥斯曼时期的 *Galatāt* 文献为阿拉伯语言学、土耳其语言史及文化互动研究提供了重要数据。所考证的文献表明，语言变迁不仅被视为一种错误，更被视为历史与文化转型的体现。本研究揭示了阿拉伯语借词在土耳其语中的历史演变轨迹，并为深入理解奥斯曼学者对语言的态度提供了更清晰的视角。

关键词： 阿拉伯语言与修辞学，语病/错用，语言不规范，伊本·克马尔（Ibn Kemāl），休斯雷夫扎德（Khusrevzāde），科斯坦丁尼（Kostanṭīnī

Структурированная Аннотация:

Язык — один из наиболее фундаментальных культурных и интеллектуальных элементов, определяющих человеческое существование. Он служит мощнейшим медиумом, посредством которого человеческие сообщества устанавливают связи, передают знания и сохраняют смыслы. По этой причине язык нельзя рассматривать как статичную структуру; напротив, он представляет собой живой организм, который меняется и развивается на протяжении всей истории. Слова, переходящие из одного языка в другой, подвергаются не просто формальной передаче: они перерабатываются в соответствии с фонетической системой, морфологическими моделями, семантическим миром и культурным багажом принимающего общества. В этом отношении лексический трансфер становится явным показателем межкультурного взаимодействия и цивилизационного обмена.

Центральное положение арабского языка как языка откровения в исламской цивилизации превратило языковые изменения в весьма чувствительный вопрос. Поскольку арабский язык является языком Корана и Сунны, фонетические, структурные и семантические трансформации внутри него находились под пристальным наблюдением. Распространение ислама в различных регионах и интенсивный контакт неарабских общин с арабским языком привели к возникновению новых форм употребления. Подобные варианты, считавшиеся ошибочными или искаженными, в классических

источниках именовались *лян* (*laḥn*), а в османских научных кругах чаще обозначались термином *галат* (*ġalaṭ*).

Данное исследование направлено на изучение фонетических, структурных и семантических изменений, произошедших в словах, перешедших из арабского языка в турецкий, в контексте трудов жанра *«Галатат»* (*Galatāt*), созданных в османский период. Основными источниками исследования служат сочинения Кемальпашазаде (*«ат-Танбих ʻаля галат аль-джахиль ва-н-набих»*), Хысыма Али Челеби (*«Хайр аль-калам фи ат-такасси ʻан аглат аль-ʻавам»*) и Хюсревзаде Мустафы Эфенди. В этих текстах систематически фиксировались трансформации арабских слов в турецком языке и давалась их оценка с точки зрения лингвистического понимания той эпохи.

Анализ показывает, что труды жанра *Галатат* представляют собой не просто списки неправильных употреблений. Они также являются важными источниками, отражающими научное мышление Османской империи в отношении языка и исторический ход арабо-турецкого языкового взаимодействия. В частности, в работе подробно рассматриваются такие фонетические и морфологические изменения, как чередование гласных, сдвиги согласных, выпадение и добавление звуков, а также явления *иʻляль* (*iʻlāl*), *ибдаль* (*ibdāl*) и *идгам* (*idghām*). Значительная часть этих изменений привела к семантическим сдвигам, а некоторые — к возникновению совершенно новых смысловых областей.

Одним из примечательных выводов исследования является то, что многие варианты, считавшиеся ошибочными, не были присущи исключительно турецкоязычным носителям: отдельные примеры прослеживаются и в более ранних арабских источниках. Тем не менее присоединение турецких аффиксов к арабским словам или образование новых слов от турецких основ по арабским морфологическим моделям часто расценивалось ранними учеными как ошибка. Однако со временем такие формы укоренились в разговорной речи и получили широкое распространение. Известная максиме *«galat-ı meşhur lugat-i fasîhten evlâdır»* («общепринятая ошибка предпочтительнее нормативного, но устаревшего выражения») наглядно демонстрирует, как массовое употребление постепенно меняло языковую норму.

Исследование также показывает, что многие заимствованные слова адаптивно перерабатывались в соответствии с фонетической структурой турецкого языка. Ярким примером служит переход *хамзы* в *йа* (*yā*ʾ) в некоторых трехбуквенных арабских словах со средней корневой *хамзой*. Аналогично привлекает внимание тенденция к геминации (удвоению) в некоторых морфологических моделях. Тот факт, что некоторые словообразования, воспринимаемые сегодня как естественные, в XVI веке классифицировались как ошибочные, чрезвычайно важен для понимания исторического развития языка. Фиксация некоторых слов в турецких словарях в их формах *галат* свидетельствует о долговременной непрерывности этих употреблений. Примеры, такие как слово *billûr* (хрусталь), показывают, что ошибочная форма со временем вытеснила оригинальную, что доказывает способность частого употребления менять языковые нормы.

В более широкой перспективе результаты исследования проливают свет на османское восприятие языка и его связь с культурной идентичностью. Сопротивление, оказываемое османскими учеными определенным формам языковых изменений, было тесно связано со священным статусом арабского языка как языка основополагающих текстов ислама. Изменения в произношении и форме часто рассматривались как потенциальная угроза искажения смысла. По этой причине сохранение аутентичной формы слов считалось необходимым условием для защиты точного значения.

В заключение следует отметить, что труды жанра *Галатат* османского периода предоставляют ценные данные для исследований в области арабского языкознания, истории турецкого языка и культурного взаимодействия. Рассмотренные тексты доказывают, что языковые изменения воспринимались не только как ошибки, но и как отражение исторических и культурных трансформаций. Исследование освещает историческую траекторию арабских заимствований в турецком языке и предлагает более четкое понимание интеллектуального подхода османских ученых к языку.

Ключевые слова: Арабский язык и риторика, Солецизм, Языковые неточности, Ибн Кемаль, Хюсревзаде, Костантини.

संरचित सारांश:

भाषा मानव अस्तित्व को परिभाषित करने वाले सबसे मौलिक सांस्कृतिक और बौद्धिक तत्वों में से एक है। यह वह सबसे शक्तिशाली माध्यम है जिसके माध्यम से मानव समुदाय संबंध स्थापित करते हैं, ज्ञान का संचार करते हैं और अर्थ को संरक्षित करते हैं। इस कारण से, भाषा को एक स्थिर संरचना नहीं माना जा सकता; बल्कि, यह एक जीवंत संस्था है जो पूरे इतिहास में बदलती और विकसित होती रहती है। एक भाषा से दूसरी भाषा में स्थानांतरित शब्द केवल औपचारिक रूप से हस्तांतरित नहीं होते। वे प्राप्तकर्ता समाज की ध्वन्यात्मक प्रणाली (phonetic system), रूपवैज्ञानिक पैटर्न (morphological patterns), अर्थ सम्बंधी दुनिया (semantic world) और सांस्कृतिक संचय के अनुसार नया आकार लेते हैं। इस संबंध में, शब्दकोशीय हस्तांतरण (lexical transfer) अंतर-सांस्कृतिक संपर्क और सभ्यतागत आदान-प्रदान का एक स्पष्ट संकेतक बन जाता है।

इस्लामी सभ्यता में रहस्योद्घाटन की भाषा के रूप में अरबी की केंद्रीय स्थिति ने भाषाई परिवर्तन को एक अत्यधिक संवेदनशील विषय बना दिया। चूंकि अरबी कुरआन और सुन्नत की भाषा है, इसलिए भाषा के भीतर ध्वन्यात्मक, संरचनात्मक और अर्थ संबंधी परिवर्तनों पर बारीकी से नजर रखी गई थी। विभिन्न भूगोलों में इस्लाम के प्रसार और अरबी के साथ गैर-अरब समुदायों के गहन संपर्क ने नए प्रयोगों को जन्म दिया। ऐसे उपयोग, जिन्हें त्रुटिपूर्ण या भ्रष्ट माना जाता था, उन्हें शास्त्रीय स्रोतों में *लह्न* (*laḥn*) और उस्मानिया (ऑटोमन) विद्वान मंडलों में अधिक सामान्यतः *ग़लत* (*ġalaṭ*) कहा जाता था।

यह अध्ययन उस्मानिया काल के दौरान रचित *ग़लतात* (*Galatāt*) कृतियों के ढांचे के भीतर अरबी से तुर्की में स्थानांतरित शब्दों में हुए ध्वन्यात्मक, संरचनात्मक और अर्थ संबंधी परिवर्तनों का परीक्षण करने का लक्ष्य रखता है। अध्ययन के प्रमुख स्रोतों में केमालपाशाज़ादे की *अत-तन्बीह 'अला ग़लत अल-जाहिल वा-न-नबीह*, हिसिम अली चेलेबी की *ख़ैर अल-कलाम फी अत-तकस्सी 'अन अघलात अल-'अवाम*, और हुस्रेवज़ादे मुस्तफ़ा अफ़ंदी की कृति शामिल हैं। इन ग्रंथों ने तुर्की में अरबी-मूल के शब्दों द्वारा अनुभव किए गए परिवर्तनों को व्यवस्थित रूप से दर्ज किया और अपने काल की भाषाई समझ के अनुसार उनका मूल्यांकन किया।

परीक्षण से पता चला है कि *ग़लतात* कृतियाँ केवल गलत उपयोगों को सूचीबद्ध करने वाले ग्रंथ नहीं हैं। वे भाषा के संबंध में उस्मानिया विद्वानों की मानसिकता और अरबी-तुर्की भाषाई संपर्क के ऐतिहासिक मार्ग को दर्शाने वाले महत्वपूर्ण स्रोत भी हैं। विशेष रूप से, ध्वन्यात्मक और रूपवैज्ञानिक परिवर्तन जैसे कि स्वर परिवर्तन (vowel alterations), व्यंजन परिवर्तन (consonantal shifts), ध्वनि का लोप (sound loss), व्यंजन जोड़ना (consonant addition), और *इ'लाल* (*iʿlāl*), *इबदाल* (*ibdāl*), व *इदग़ाम* (*idghām*) जैसे भाषाई सिद्धांतों पर विस्तार से चर्चा की गई है। इनमें से कई परिवर्तनों के कारण अर्थ में बदलाव आया, जबकि कुछ के परिणामस्वरूप पूरी तरह से नए अर्थ क्षेत्रों का उदय हुआ।

अध्ययन के उल्लेखनीय निष्कर्षों में से एक यह है कि गलत माने जाने वाले कई प्रयोग केवल तुर्की भाषियों तक ही सीमित नहीं थे। कुछ उदाहरणों की पहचान पहले के अरबी स्रोतों में भी की गई थी। फिर भी, अरबी शब्दों में तुर्की प्रत्यय जोड़ना या अरबी रूपवैज्ञानिक पैटर्न के अनुसार तुर्की शब्दों को पुनः व्युत्पन्न करना शुरुआती विद्वानों द्वारा अक्सर त्रुटिपूर्ण माना जाता था। हालांकि, समय के साथ, ऐसे उपयोग लोकप्रिय बोलचाल में स्थापित हो गए और व्यापक रूप से प्रसारित हुए। प्रसिद्ध सूत्र *«galat-ı meşhur lugat-i fasîhten evlâdır»* (प्रचलित अशुद्ध शब्द अप्रचलित शुद्ध शब्द से बेहतर है) स्पष्ट रूप से दर्शाता है कि कैसे सामान्य उपयोग ने धीरे-धीरे भाषाई मानदंड को बदल दिया।

अध्ययन से आगे पता चलता है कि कई उधार लिए गए शब्दों को तुर्की की ध्वन्यात्मक संरचना के अनुसार नया आकार दिया गया था। एक उल्लेखनीय उदाहरण कुछ त्रि-अक्षर (triliteral) अरबी शब्दों में *हमज़ा* का *या* (*yā'*) में परिवर्तन है, जिनका मध्य मूल *हमज़ा* है। इसी तरह, कुछ रूपवैज्ञानिक पैटर्न में द्वित्व रूपों की ओर झुकाव ध्यान आकर्षित करता है। तथ्य यह है कि आज स्वाभाविक माने जाने वाले कुछ व्युत्पत्तियों को सोलहवीं शताब्दी में गलत के रूप में वर्गीकृत किया गया था, भाषा के ऐतिहासिक विकास को समझने के लिए अत्यधिक महत्वपूर्ण है। तुर्की शब्दकोशों में कुछ शब्दों का उनके *ग़लत* रूपों में दर्ज होना इन प्रयोगों की दीर्घकालिक निरंतरता को दर्शाता है। *बिल्लूर* (*billûr*) जैसे उदाहरण यह सिद्ध करते हैं कि अशुद्ध रूप अंततः मूल रूप के स्थान पर स्थापित हो गया। यह स्पष्ट रूप से दिखाता है कि लगातार उपयोग में समय के साथ भाषाई मानदंडों को बदलने की क्षमता होती है।

एक व्यापक दृष्टिकोण से, अध्ययन के निष्कर्ष भाषा की उस्मानिया धारणा और सांस्कृतिक पहचान के साथ इसके संबंध को रोशन करते हैं। भाषाई परिवर्तन के कुछ रूपों के प्रति उस्मानिया विद्वानों द्वारा दिखाया गया विरोध इस्लाम के

मूलभूत ग्रंथों की भाषा के रूप में अरबी की पवित्र स्थिति से निकटता से जुड़ा था। उच्चारण और रूप में परिवर्तन को अक्सर अर्थ को प्रभावित करने की क्षमता रखने वाले के रूप में देखा जाता था। इस कारण से, सही अर्थ की रक्षा के लिए शब्दों के प्रामाणिक रूप को संरक्षित करना आवश्यक माना जाता था।

निष्कर्षतः, उस्मानिया काल की *ग़लतात* कृतियाँ अरबी भाषाविज्ञान, तुर्की भाषा के इतिहास और सांस्कृतिक संपर्क के अध्ययनों के लिए महत्वपूर्ण डेटा प्रदान करती हैं। परीक्षित ग्रंथ यह स्पष्ट करते हैं कि भाषाई परिवर्तन को केवल त्रुटि के रूप में नहीं, बल्कि ऐतिहासिक और सांस्कृतिक परिवर्तन के प्रतिबिंब के रूप में भी देखा गया था। यह अध्ययन तुर्की में अरबी ऋणशब्दों के ऐतिहासिक प्रक्षेपवक्र पर प्रकाश डालता है और भाषा के प्रति उस्मानिया बौद्धिक दृष्टिकोण की एक स्पष्ट समझ प्रदान करता है।

कीवर्ड (मुख्य शब्द): अरबी भाषा और अलंकार शास्त्र (Arabic Language and Rhetoric), अशुद्ध प्रयोग / प्रयोग दोष (Solecism), भाषाई अशुद्धियाँ (Linguistic Inaccuracies), इब्न कमाल (Ibn Kemāl), खुस्रेवज़ादे, कोस्तंतीनी।

Yapılandırılmış Özet:

Bu çalışmanın amacı, İslâm öncesi Arap şifahi kültüründeki fesahat ve belâgat anlayışından başlayarak Osmanlı ilmiye geleneğine uzanan süreçte dildeki sapmaları, *lahn* ve *galat* kavramlarının geçirdiği semantik dönüşümü ve dilsel koruma reflekslerini birincil kaynaklar ışığında incelemektir. Türk dili ve Arap filolojisi araştırmalarında, Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerin (ödünçlemelerin) biçimsel, fonetik ve anlamsal evriminin birincil Arapça kaynakların aslına yeterince rücu edilmemesi sebebiyle bütün boyutlarıyla ortaya konulamaması literatürdeki temel boşluğu oluşturmaktadır. Araştırma; İslâm fetihleriyle başlayan kitlesel etkileşimin dilde oluşturduğu çözülmeyi, Osmanlı ulemasının dildeki değişimi normatif bir bakış açısıyla "ıslah edilmesi gereken bir sapma" olarak nasıl konumlandırdığını tahlil etmek, ulemânın kuralcı ve pedagojik müdahalelerine rağmen dilde yerleşen kolektif kabullerin sosyo-linguistik saiklerini ortaya koymak ve diller arası aktarımdaki kurallı ve kuralsız morfolojik-fonetik mekanizmaları tespit etmek adına gereklidir.

Çalışmada nitel araştırma desenlerinden tarihsel-karşılaştırmalı metin analizi ile filolojik ve dilbilimsel tasnif teknikleri uygulanmıştır. Araştırmanın temel veri setini ve tarihsel sınırını, Osmanlı galatât geleneğinin kurucu ve gelişme dönemi metinleri kabul edilen Kemalpaşazâde'nin *et-Tenbîh ʿalâ galati'l-câhil (hâmil) ve'n-nebîh*'i, Ali b. Bâlî el-Kostantinî'nin *Hayru'l-kelâm fî't-tekassî ʿan ağlâti'l-avâm*'ı ve Hüsrevzâde Mustafa Efendi'nin *Galatâtu'l-avâm*'ı oluşturmaktadır. Bu üç eserde ortak olarak yer alan 758 Arapça ve *muarreb* kelime ana örneklem kümesi olarak seçilmiştir. Kelimelerin tarihsel ve semantik kırılmalarını takip etmek amacıyla klasik Arapça sözlükler (*Lisânü'l-ʿArab*, *es-Sıhâh*, *el-Kâmûsu'l-muhît*) ile Osmanlı dönemi lugatleri (*Ahterî-i Kebîr*, *Vankulu Lugatı*, *el-Okyânûsu'l-Basît*) mukayeseli tahlile tabi tutulmuştur. Elde edilen veriler, klasik sarf geleneğindeki *emsile-i muttaride* esasına dayanılarak kategorize edilmiş; biçimsel ve anlamsal sapmalar hareke değişimi, harf değişimi (*ibdâl*), harf/kelime hazfi, harf/kelime ziyadesi, şedde (*idğâm*) hataları, *i'lâl* sapmaları, çoğul yapım yanlışları ve semantik kaymalar başlıkları altında nitel ve nicel parametrelere dönüştürülmüştür.

Klasik Arap dünyasında İbn Berrî'nin tespit ettiği üzere *i'râb* hatası yanında zekâ ve hitabet gücü, üslup, musiki/*terennüm*, ima/*kinaye* ve lehçe gibi çok katmanlı anlamları da kuşatan esnek bir üst kavram olan *lahn* terimi tercih edilirken; Osmanlı ulemasının fıkıh kökenli normatif tutumları nedeniyle doğrudan hatayı ve yapısal aktarım bozukluğunu vurgulayan *galat* terimini tercih ettiği saptanmıştır. Ayrıca dildeki sapmaların *hata*, *sakat*, *halt/ihtilât* ve *ağlûta* gibi yan kavramlarla geniş bir semantik ağ oluşturduğu görülmüştür. Erken İslâm döneminde dildeki bozulmanın Hz. Ömer'in okçulara yönelik dildeki *lahn*ın atıcılıktaki başarısızlıktan daha kötü olduğuna dair uyarısında ve İbn Ömer'in *i'rab* hatası yapan miras davası muhatabına edepten mahrum olmanın mirastan mahrum olmaktan daha zararlı olduğunu vurgulamasında görüldüğü üzere dini, hukuki ve ahlaki bir sorumluluk olarak ele alındığı; Tevbe Suresi 3. ve 24. ayetlerdeki *i'rab* hatalarının ilahi kelamın anlamını tahrif etmesi üzerine nahiv ilminin kurumsallaştığı tespit edilmiştir. İncelemeye alınan 155 birincil biçimsel hata örneklemi içinde en yüksek oran %44,52 (69 kelime) ile hareke değişimlerinde (*bellûr -> billûr*, *el-ayş -> îş*, *fa'l -> fi'l*) gerçekleşmiştir. Bunu Türkçe ses sisteminde karşılığı bulunmayan Arapça fonemlerin mahreç yakınlığıyla dönüştürülmesi sonucu oluşan harf değişimleri (%22,58 / 35 kelime: *Ka'bü'l-Ahbâr -> Ka'bü'l-Ahbâr*, *el-gızâ -> el-gıdâ*), kelime sonuna müenneslik *tâ*'ı veya med harfi eklenmesiyle tecelli eden harf ziyadeleri (%13,55 / 21 kelime: *kerâhiye -> kerâhiyye*), med veya illet harflerinin düşürülmesi şeklindeki harf hazifleri (%9,03 / 14 kelime: *râvûk -> râvak*, *hâvûn -> hâven*, *tâvûs -> tâvus*), çoğul hataları (%5,16 / 8

kelime) ve harf yer değiştirmeleri (%1,94 / 3 kelime) izlemiştir. Toplam 758 kelimelik ana havuzda alfabetik olarak en çok hata yapılan ilk harflerin *mîm* (143), *elif-hemze* (72), *bâ* (51), *ayn* (50), *sîn* (44) ve *nûn* (43) olduğu belirlenmiştir. *Mîm* harfindeki yoğunluk Hüsrevzâde'nin alfabetik tasnif metodundan kaynaklanmaktadır. Şekilsel olmayan 88 anlamsal sapmanın 69'unun doğrudan anlam değişimi, 15'inin anlam daralması (*hayevân* kelimesinin yalnızca insan dışı canlılara tahsis edilmesi) ve 4'ünün anlam genişlemesi şeklinde gerçekleştiği saptanmıştır. Ayrıca Arapça köklere Türkçe yapım/çekim eklerinin getirilmesi (*kaht* -> *kahtlık*), Türkçe veya Farsça köklerin Arapça sigalarla türetilmesi (*lâf* -> *laffâf*, *sakal* -> *masgal*) ve dişil yapılara tekrar dişil takısı eklenmesi gibi Türkçe ses sisteminin ve ağız yapısının şekillendirdiği hibrit kullanım mekanizmaları tespit edilmiştir.

Çalışma, Osmanlı sahasında *galat* olarak nitelendirilen biçimsel, fonetik ve anlamsal değişimlerin birçoğunun Türklere özgü olmayıp, daha önce fetihler döneminde Arap coğrafyasının kendisinde de (*lahnu'l-âmm*) var olduğunu ve tarihsel bir süreklilik taşıdığını ortaya koymuştur. Ulemanın normatif kınamalarına, pedagojik müdahalelerine ve *galat-ı fâhiş* nitelendirmelerine rağmen, dilin tabii fonetik uyumu ve "en az çaba ilkesi" galip gelmiştir. *Galat-ı meşhûr lügat-i fasîhten evlâdır* ilkesince, başlangıçta kural dışı sayılan pek çok biçim zamanla Osmanlı Türkçesinin standart yapısına entegre olarak tarihsel ve kültürel meşruiyet kazanmıştır. Bu bulgular, Galatât literatürünün pasif bir "bozulma ve dil hatası" listesi değil; Arapçadan Türkçeye kelime intikalindeki dönüşüm dinamiklerini, toplumsal *selîka*yı ve Türkçenin tarihsel, sosyo-linguistik evrimini belgeleyen paha biçilmez bir veri kaynağı olduğunu kanıtlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Lahn, Galatât, Kemalpaşazâde, Hüsrevzâde, Kostantinî.

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

ANKARA SCIENCE UNIVERSITY

A Comparative Analysis of the Concepts of Lahn in the Arabic Language and Galat in the Ottoman Scholarly Tradition

Introduction

As seen in the examples of the *Muʿallaqāt al-Sabʿa* (The Seven Suspended Odes) that adorned the walls of the Kaʻba during the pre-Islamic period, the understanding of eloquence (*faṣāḥa*) and rhetoric (*balāgha*)—which reached its zenith in Arabic oral culture—formed a reflexive societal resistance against signs of linguistic corruption. Initially, this resistance manifested as taking refuge in the pure language of Bedouin tribes, fleeing from the corruption brought about by urbanization. During the *Ṣadr al-Islām* (Early Islamic) period, the expansion of borders and the adoption of Islam by non-Arab communities brought along a historically comprehensive cultural and linguistic interaction. In this process, learning Arabic became both a political and religious necessity for those living in the conquered regions. While the political motivation was to benefit from the opportunities of the new state and participate in administrative life, the primary and more decisive reason was religious. This is because the execution of Islamic rituals depends on the correct understanding of sacred texts. For this reason, mastery of Arabic was evaluated not only as a communication skill but also as a religious and cultural responsibility.

In the post-Islamic period, Arabs entered into an intense interaction with other nations compared to before. This relationship, which initially took place through commercial contacts, prioritized the correct and error-free use of Arabic. In this period, the linguistic taste termed *salīqa* played a decisive role in identifying and correcting erroneous usages (al-Azhari, 2001, p. 8/308; al-Zamakhshari, 1998, p. 1/469). However, intense contact with different communities accelerated the natural process of language change, eventually giving rise to a form of *taḥrīf* (distortion) or *taḥwīl* (alteration). The preservation of language in Arab society was ensured with great sensitivity, especially among tribes. In the process of preserving Classical Arabic, Bedouin communities restricted spatial mobility and minimized socio-cultural interaction with foreigners to safeguard linguistic purity. Indeed, it is narrated that some tribes did not host guests for more than three days for fear that their language would be corrupted (Uz, 2021, p. 89). Among these tribes, the usage of language considered eloquent was the primary criterion in children's education. For instance, Imam al-Shāfiʻī (d. 204/820) stayed with the Hudhayl tribe and learned the works of their poets by heart. While compiling linguistic material, the tribes of Mudar origin in the Hijaz and Najd were accepted as primary sources. In addition, the Quraysh dialect carried a special importance and was evaluated as a central reference point for the meticulous preservation of the language. In this context, scholars differed in opinion regarding the dialectal structure of the Qur'an. While some argued that the Qur'an incorporates numerous tribal dialects, figures such as Ibn Qutaybah asserted that it was revealed solely in the Quraysh dialect. Modern research, on the other hand, points out that the Qur'an bears traces of numerous dialects and that how the Quraysh dialect maintained its purity remains a matter of debate (al-Suyūṭī, 1394, p. 1/169; Çetin, 1993; Demirayak, 2009, p. 9).

The rapid expansion of Islam across vast geographies brought along a deep-rooted cultural and linguistic interaction beyond mere political dominance. The mass conversion of non-Arab elements (*mawālī*) to Islam rendered learning Arabic an absolute necessity due to both their desire to take part in administrative mechanisms and the obligation to comprehend the foundational texts of the religion. Despite all the sensitivity exhibited in the name of preserving the language, mass interaction disrupted the natural linguistic taste (*salīqa*) that had endured since the *Jāhiliyya* (pre-Islamic era) and paved the way for the emergence of erroneous usages termed *laḥn*. As a result of these developments, alongside studies in morphology (*ṣarf*), syntax (*naḥw*), and lexicography (*lugha*), a new literature termed *Laḥn al-ʻĀmma* or *Laḥn al-ʻAwāmm*, which identifies incorrect word uses, emerged to preserve the Arabic language. With the Islamization of Anatolia, language scholars examined the process of lexical transfer from Arabic to Turkish in terms of source and recipient languages. These scholars adapted the linguistic errors designated as "*laḥn*" in the Arabic language into Turkish, expressing them in the form of "*ghalaṭāt*" (solecisms/errors).

In light of the importance of the subject for both languages, this study addresses the *Ghalaṭāt* literature written by scholars in the Ottoman intellectual sphere who viewed linguistic change as "corruption," aimed at identifying and rectifying language errors. The primary focus of the research comprises the examination, classification, and linguistic evaluation of the earliest examples of this literature. In particular, pursuant to the maxim "*Ghalaṭ-ı meshhūr lūghat-i faṣīḥten evlādır*" (A widely accepted solecism is preferable to an obscure eloquent word), the social dynamics of grammatical deviations that became codified rules over time, along with the socio-linguistic motivations behind these changes, have been analyzed. The main reason for preferring the concept of "*ghalaṭ*" in this study is that although the items subject to erroneous usage are Arabic in origin, their usage and evolutionary processes directly concern the field of Turkology. The inability to fully reveal the phenomenon of "Borrowing from Arabic into Turkish" in Turkish language studies in all its dimensions is largely attributed to shortcomings in returning to the original Arabic sources. To fill this gap, the works of Kemalpaşazāde (d. 940/1534), considered the first author of *Ghalaṭāt* literature, his follower Ḥısım ʻAlī Çelebi (d. 992/1584), and Khusrawzāde Muṣṭafā Efendī (d. 1000/1591)—who authored the most comprehensive Arabic work in this field within Ottoman scholarship—have been analyzed. In the evaluation phase, errors were classified based on Arabic word types and phonetic changes; in sample selection, priority was given to words commonly found across all three works.

1. Conceptual Analysis of Terms Related to Linguistic Errors

In the Arabic linguistic tradition, the literature dealing with language errors has taken shape around two fundamental concepts terminologically designated as *laḥn* and *ghalaṭ*. These concepts were preferred in different scholarship basins depending on geographical and cultural influences. While the term *laḥn* was predominantly used in works written in the Arab world, the concept of *ghalaṭ* came to the fore in the Ottoman scholarly tradition, particularly among Anatolian scholars. This terminological distinction is not merely a linguistic preference, but also reflects the methodological and cultural orientations of the scholarly tradition. For this reason, the conceptual analysis in this study was first conducted through the term *laḥn*, followed by an evaluation of the concept of *ghalaṭ*.

The word *laḥn* is derived from the root *l-ḥ-n* (ل-ح-ن) and is a concept that underwent semantic expansion throughout history. Although today it is mostly known in the sense of "language error," classical sources demonstrate that the word possesses a much broader semantic field. In Arabic, *laḥn* (اللَّحْن) was used in the senses of "inclining toward someone or something through speech; straying from correctness while reading or singing; and misusing speech by deviating from its Arabic origin." Accordingly, in this sense, *laḥn* is a *muwallad* (neologistic/subsequent) word. This is because it has been stated that there can be no *laḥn* in the speech of Arabs who speak Arabic eloquently by nature

(al-Khalīl b. Aḥmad, 1988, p. 3/230; Ibn Fāris, n.d., p. 239). Indeed, some lexicographers, particularly Ibn Barrī (d. 582/1187), identified six basic meanings of the word *laḥn*: *i'rāb* (inflection) error, dialect, melody/chant, *fiṭāna* (acuteness/intelligence), allusion/metonymy, and meaning/content. This multifaceted semantic structure shows that it is a overarching concept with rhetorical, literary, and communicative dimensions. In this context, the semantic features of the concept of *laḥn* can be summarized as follows:

- First, the fundamental meaning of the concept of *laḥn* is cited as "bright intelligence and subtle comprehension" (Ibn Manẓūr, 1414, vol. 13, p. 381). In this usage, a person's ability to express their speech effectively, persuasively, and based on evidence comes to the fore. Indeed, the phrase أَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ occurring in a ḥadīth attributed to the Prophet points to a person's capacity to present their argument more forcefully and effectively; here, the word *laḥn* was used directly in the sense of "intelligence and rhetorical power":

  إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ ، وَإِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ ، وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْض ، فَأَقْضِي لَهُ بِنَحْو مَا أَسْمَعُ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقّ أَخِيهِ فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ

  "*I am only a human being, and you bring your disputes to me. Perhaps one of you is more eloquent/clever in presenting his argument than another, and I judge in his favor according to what I hear. So, whomever I give something from his brother's right, he should not take it, for I am only cutting off for him a piece of the Fire*." (al-Bukhārī, *Aḥkām*, 20).

- Second, *laḥn* appears in the sense of "meaning and content" (al-Jawharī, 1987, vol. 6, p. 2194). Considering this meaning, the word is related to the content of speech, style of expression, and depth of meaning. In usages found both in poetry examples and in the Holy Qur'an, *laḥn* expresses the nuance, content, and mode of delivery that speech carries. In particular, the verse: وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ *"And you will surely recognize them by the tone/style of their speech"* (Muḥammad, 47/30) points to the dimension of the concept of *laḥn* that generates meaning through style of expression and content.

- Third, the most common meaning of the word is "language error" (Vankulu, 2020, vol. 2, p. 2317). This meaning became widespread especially as the eloquent usage of Arabic began to deteriorate. *I'rāb* errors and usages contrary to the rules of language were evaluated within this scope. However, these errors were not seen as deficiencies, but on the contrary, were attributed to sharp intelligence. Indeed, when Mu'āwiya b. Abī Sufyān (d. 60/680) addressed his audience in an assembly regarding 'Ubaydullāh b. Ziyād (d. 67/686) asking, "How do you evaluate Ibn Ziyād?", they responded: "He is a clever person despite making *laḥn* (language errors)." Thereupon, Mu'āwiya made a witty and profound reply emphasizing that a flaw in language does not necessarily overshadow mental competence, stating: "On the contrary, does this situation not indicate that his intelligence is at a higher level?" (M. b. Q. b. M. b. B. al-Anbārī, 1992, p. 305). Viewing the correct use of language as a matter of civilization, Caliph 'Umar (r.a.) stated: تَعَلَّمُوا الفَرَائِضَ وَالسُّنَّةَ وَاللَّحَنَ *"Learn the laws of inheritance, the Sunnah, and laḥn,"* emphasizing that language is the primary key to properly understanding religious rulings (*farā'iḍ*) and the prophetic tradition (*sunnah*). The emphasis on *laḥn* here expresses not merely avoiding a grammatical error, but a linguistic vigilance against any semantic shift that could compromise the intent of revelation (Ibn Manẓūr, 1414, vol. 13, p. 380). Another noteworthy point is that this meaning is evaluated as an attribute loaded onto the word subsequently. This situation shows that the corruption in language emerged in the historical process and that the concept underwent semantic narrowing accordingly.

- The fourth meaning assigned to the word *laḥn* is "dialect, idiom/accent." In this context, *laḥn* was used to denote dialectal differences and accent characteristics among Arab tribes. In the

narration attributed to Caliph ‘Umar above, it was stated that the word *laḥn* carried the meaning of "learning the dialect in which the Qur'an was revealed" rather than error (al-Zabīdī, n.d., vol. 36, p. 101; Ibn al-Athīr, 1399/1979, vol. 4, p. 242). Accordingly, it is understood that knowledge of *laḥn* is an important key to grasping the deep meanings of the Qur'an and Sunnah.

– Classical works also cite the meaning of "chant and music." Likely to allude to this beautiful meaning, ‘Āṣım Efendī defined *laḥn* as "singing songs with melody and tune, performing a maqam, and making a voice with a beautiful sound" (al-Fīrūzābādī, 1304, vol. 6, p. 5498). As can be seen, this usage reveals the aesthetic and artistic dimension of the word. In poetry, emphasis is also placed on this mentioned meaning:

لَقَدْ تَرَكَتْ فُؤادَكَ مُسْتَجَنًّا ... مُطَوَّقَةٌ عَلَى فَنَنٍ تَغَنَّى
يَمِيلُ بِهَا، وتَرْكَبُه بلَحْنٍ، ... إذا مَا عَنَّ للمَحْزُون أَنَّا

That sad ringed dove upon the branch singing,
Left your heart in ruins, with a fire unextinguishing.
The branch tilts as she sings; a "melody" rises sorrowfully,
Whenever a grieving soul sighs, the bird responds weepingly. (Ibn Manẓūr, 1414, vol. 13, p. 381)

Institution names such as *Dāru'l-Elḥān* (House of Melodies), established during the Ottoman period, also demonstrate the historical continuity of this meaning.

– Finally, *laḥn* is used in the sense of "allusion (*īmā*) and metonymy (*kināya*)." In this framework, classical language scholars define *laḥn* as "constructing speech so subtly and implicitly as to conceal it from the general public and entrust it only to the adept" (al-Jawharī, 1987, vol. 6, p. 2194). This usage, directly related to metonymy (*kināya*) and double entendre (*tawriya*)—important elements of the science of rhetoric (*balāgha*)—appears particularly in Arabic poetry. One of the finest citations regarding this meaning is the following verse by Mālik b. Aṣma‘ (d. 100/718):

مَنْطِقٌ صَائِبٌ وَتَلْحَنُ أَحْيَانًا ... وَخَيْرُ الْحَدِيثِ مَا كَانَ لَحْنًا

Appropriate is the speech that is adorned with subtle allusion;
The most elegant discourse is that which is spoken with metonymic intonation.
(al-Mawsoo'ah al-Shi'riyyah [compilation], 1431, p. 1949)

As observed, the concept of *laḥn* is not merely a narrow term expressing language errors in classical literature; it is worthy of examination in terms of its relations with many fields such as intelligence, meaning, style, dialect, music, and rhetoric. Therefore, the correct understanding of this term depends on the skill of grasping the depth of meaning in texts and performing literary analysis.

The other concept used regarding language errors in Arabic language studies is the word *ghalaṭ*. Ottoman authors in particular used this concept extensively to express language errors. That is, whereas works addressing linguistic errors in the Arab world generally used the word *laḥn*, the term *ghalaṭ* was generally preferred to express language errors in the Ottoman domain. Nevertheless, it is known that works under the title of "*ghalaṭāt*" were also written outside the Ottoman geography.[2]

Regarding the orthography of the word, the form written with the letter *ṭā’* (غَلَط) expresses errors made in speech, whereas the word written with the letter *tā’* (غَلَت) is used more for calculation errors. However, some scholars have argued that there is no distinct difference in meaning between the two usages (Ibn Durayd, 1408/1987, vol. 1, p. 404). Grammatically, the verbal noun *ghalaṭ*, derived from the fourth form (غَلِطَ – يَغْلَطُ – غَلَطًا), is defined as "mixing up something by not knowing its correct rule, mistaking; making a mistake in speech or calculation; failing to hit what is right, and

any unmotivated error made without intent" (al-Zabīdī, n.d., vol. 19, p. 517). In subsequent periods, this term transferred into Turkish with similar semantic fields. Furthermore, on an idiomatic level, expressions that gained prevalence despite being wrong became known as *ghalaṭ-ı mashhūr* (popular/widespread solecisms), while expressions considered completely unacceptable and harmful in usage were termed *ghalaṭ-ı fāḥish* (gross/monstrous errors). The phrase "*ghalaṭ-ı mashhūr lūghat-i faṣīḥten evlādır*", arising from the combination of these two semantic fields, reflects an established linguistic understanding expressing that an incorrect expression widely used among the public can be preferred over the correct form found in dictionaries (Kaçalin, 1996).

In the Arabic language, the phenomenon of language error and slip has been handled across a wide semantic spectrum through concepts such as *khaṭa'* (خَطَأ) and *saqaṭ* (سَقَط), in addition to *laḥn* and *ghalaṭ*. The concept of *khaṭa'* fundamentally means "exceeding the limit and making a mistake inadvertently," as confirmed by the verse: وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ *"There is no sin upon you for that in which you have made a mistake"* (al-Aḥzāb, 33/5). Considering the word أَخْطَأَ occurring in the ḥadīth narrated by Lady Asmā' regarding the solar eclipse (Muslim, *Ṣalāt al-Kusūf*, 906), describing the Prophet (pbuh) putting on the wrong garment in haste, it is seen that this concept is associated with an "unconscious slip of the tongue or action." Furthermore, error behavior in language has sometimes intersected with concepts of "deception" and "misdirection" by being used for dense and complex expressions (صِعَابُ المَنَاطِق) where meaning is intentionally kept obscure as a means of sophistry. Indeed, the prohibition of *aghlūṭa* (أَغْلُوطَة - confusing/misleading questions) by the Prophet (al-Bukhārī, "Manāqib", 23) and Ibn Mas'ūd's warnings against obscure expressions whose meaning is unclear (Ibn Manẓūr, 1414, vol. 7, p. 364) demonstrate the existence of a serious literature regarding functional deviations in language. Similarly, the word *khalṭ/ikhtilāṭ* (خَلْط/اخْتِلَاط), etymologically containing the meaning of "mixing up," transformed into a technical term expressing the confusion of stories or names by ḥadīth narrators (*rāwīs*) (Ibn al-Ṣalāḥ, 1404, p. 391). On the other hand, the word *saqaṭ* (السَّقَط), meaning "valueless item," was used in the sense of "error" to express omissions and flaws made in writing, speech, or calculation. Related to this, the verb أَسْقَطَ is used in Arabic to mean "there are many errors in your speech and you drop letters in your pronunciation" (Ibn Fāris, 1979, vol. 3, p. 86).

In conclusion, in classical Arabic literature, language error forms a holistic conceptual network spanning all areas where language deviates from correctness (*ṣawāb*), under the common denominator of both a mental slip (*ghalaṭ/khaṭa'/khalṭ*) and a semantic obscurity or technical deficiency (*laḥn/saqaṭ*).

2. Dynamics of Development and Transformation of the Concept of Ghalaṭ (Laḥn) Throughout History

In classical Arabic literature, linguistic flaw was shaped around the concepts of "*laḥn*" and "*ghalaṭ*" and underwent both a theoretical and terminological transformation over time. In Islamic intellectual history, the main reason for the sensitivity toward the protection of language was that the Qur'an and Sunnah were in Arabic. This situation led to language errors being viewed not merely as a lexicographical problem, but as an issue directly related to the correct comprehension of religious texts. Therefore, the effort to preserve the correct usage of Arabic emerged as a scholarly necessity aimed at ensuring the authentic understanding of religious texts.

As highlighted in the conceptual analysis section of this study, the concept of *laḥn* began to be used in the sense of "error in language" starting from the pre-Islamic *Jāhiliyya* period (Bakırcı, 2001, p. 18) and became a term expressing erroneous usages in daily speech, especially in the narrations of the Prophet, the Companions, and the *Tābi'ūn* (al-Suyūṭī, n.d., vol. 2, p. 167). Indeed, when the Prophet heard someone reciting incorrectly, he was observed to warn: اِرْشِدُوا أَخَاكُمْ إِنَّهُ قَدْ ضَلَّ *"Guide your brother, for he has gone astray (made an error)"* (al-Ḥākim, 1990, p. 3643; al-Lughawī,

1955, p. 20). It was narrated that Abū Bakr stated: لَأَنْ أَقْرَأَ فَأَسْقُطَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَقْرَأَ فَأَلْحَنَ *"That I should remain silent is more beloved to me than that I should recite and make laḥn"* (al-Lughawī, 1955, p. 23). Caliph ‘Umar's uncompromising stance on language rested on an understanding that viewed the correct use of language even above military and technical skills. According to a narration, ‘Umar encountered a group practicing archery and criticized their inaccuracy, saying, "How poorly you shoot!" (فَأَسَاؤُوا الرَّمْيَ). The group's attempt to defend themselves by saying, "O Commander of the Faithful! We are a group of learners" (يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ نَحْنُ قَوْمٌ مُتَعَلِّمِينَ), brought about another error. Due to the noun phrase requiring the nominative form (*marfūʿ*) as the predicate (*khabar*), the word was erroneously used in the accusative form (*manṣūb*: مُتَعَلِّمِينَ instead of مُتَعَلِّمُونَ). Thereupon, ‘Umar severely censured them, saying: "Your *laḥn* (in language) is far worse to me than your failure in archery" (لَحْنُكُمْ أَشَدُّ عَلَيَّ مِنْ فَسَادِ رَمْيِكُمْ) (al-Khaṭṭābī & ‘Abdulkarīm Ibrāhīm al-Gharbāwī, 1982, vol. 1, p. 60). This incident is a clear indication that in the early Islamic society, the eloquent use of language was accepted not merely as a literary preference, but as an integral part of character and competence. In this period, language errors were addressed through mistakes occurring both in oral communication and in Qur'anic recitation. Because the generation that heard the revelation directly was alive, faulty pronunciation, *iʿrāb* disruption, and usages leading to semantic distortion were openly criticized.

In subsequent periods, the phenomenon of *laḥn* and *ghalaṭ* observed in the Arabic language became a sign of a deep cultural fracture beyond an inevitable linguistic drift resulting from the expansion of Islamic geography. Consequently, corruption in language was perceived not as an individual flaw, but as a threat to the memory of the *ummah* (community) and its bond with revelation. The glaring *iʿrāb* errors in the inheritance question directed to Ibn ‘Umar (r.a.) are striking in terms of understanding the acuity of the early scholars' (*mutaqaddimūn*) linguistic consciousness. Upon the structural defect in the question's phrasing (رَجُلٌ مَاتَ وَتَرَكَ أَبُوهُ وَأُخُوهُ), Ibn ‘Umar, rather than proceeding directly to the answer, admonished his interlocutor using the accusative form (وَيْحَكَ، أَبَاهُ وَأَخَاهُ), proving that he saw the monitoring of language rules as a legal necessity. Upon the persistent continuation of the error, it is quite meaningful that Ibn ‘Umar linked the subject to the concept of "*adab*" (etiquette/discipline): "Being deprived of *adab* (grammar) is more harmful to you than being deprived of your inheritance." This expression is a declaration that language is a moral stance (*adab*) that makes a person human. Likewise, an event that occurred in the presence of the Umayyad Caliph Sulaymān b. ‘Abdulmalik (d. 99/717) documents how eloquent language was intertwined with administrative and political seriousness. While explaining an inheritance lawsuit, expressions such as (مَاتَ أَبَانَا ... مِنْ أَبُونَا) that upended *iʿrāb* (al-Suḥārī, 1999, vol. 1, p. 17) rendered the legal content of the case void in the eyes of the caliph. Ziyād b. Abīhi's (d. 53/673) answer to a person speaking incorrectly, "What you diminish from your soul is heavier than what you lose from your wealth" (Ibn Qutaybah, 1997, vol. 2, p. 174), summarizes the sociological reflection of linguistic drift. This approach reflects the mindset of an era in which using Arabic eloquently and correctly was accepted as directly connected to social status and personal dignity (*murūʾa*).

On the other hand, the phenomenon of *laḥn* and *ghalaṭ* was not perceived solely as an administrative, legal, or religious threat; it also constituted an important theme in classical wit and humor culture. Violations of grammar rules became both a subject of mockery and the primary material for cleverly crafted anecdotes among grammarians and literati. In classical Arabic literature, there are numerous anecdotes recounting the comical situations into which incorrect speakers fell, the semantic shifts caused by *iʿrāb* errors, and the quick-witted retorts given to them. Indeed, recent contemporary studies examine this humorous and ironic aspect of linguistic deviations, evaluating the entertaining and critical function of *laḥn* in societal perception through modern linguistic and sociological perspectives (Çakır, 2023; Görgün, 2025).

Particularly narrations regarding errors made in Qur'anic recitation reveal the extent to which linguistic sensitivity reached. In this context, it is observed that errors originating from *iʿrāb* went

beyond a literal flaw and directly distorted meaning. In an event that took place in Medina, someone teaching the Qur'an recited the verse: أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ *"Allah and His Messenger are free from obligation to the polytheists"* (at-Tawbah, 9/3) by reading the phrase وَرَسُولُهُ in the genitive form (*majrūr*: وَرَسُولِهِ), thereby annexing it to the previous word and altering the meaning to "Allah is free from the polytheists and [free from] His Messenger." A Bedouin who noticed this error reacted to the reciter and reported the event to Caliph ‘Umar. Thereupon, the caliph ordered that only language experts should teach the Qur'an and instructed Abū al-Aswad al-Du’alī to establish the rules of syntax (*naḥw*) (E. B. Anbārī, 1985, p. 20). A similar situation occurred when an imam misrecited the verse: وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا *"Do not marry polytheistic men [to your women] until they believe"* (al-Baqarah, 2/221) by pronouncing the initial vowel of the verb with a *fatḥa* (تَنْكِحُوا instead of تُنْكِحُوا, changing "do not give in marriage" to "do not marry"). This error gave rise to an interpretation that reversed the meaning of the verse. As a result of someone in the congregation noticing and correcting it, a mistake that would make the forbidden permissible was averted (Ibn ‘Abd Rabbih, 1983, vol. 4, p. 65). Another example of advanced linguistic sensitivity is seen in the dialogue between al-Ḥajjāj b. Yūsuf (d. 95/714) and Yaḥyā b. Ya‘mar (d. 89/708 [?]). Yaḥyā pointed out that in Surah at-Tawbah, verse 24: ... قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَاۤؤُكُمْ وَاَبْنَاۤؤُكُمْ... اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِه *"Say, [O Muhammad], 'If your fathers, your sons... are more beloved to you than Allah and His Messenger...'"*, the word أَحَبَّ should be read as *marfūʿ* (nominative), thereby correcting al-Ḥajjāj's error (al-Suḥārī, 1999, vol. 1, p. 12), which demonstrates the decisive role of *iʿrāb* over meaning. Al-Ḥajjāj's harsh reaction to this warning and his subsequent exile of Yaḥyā suggests that the language issue was simultaneously linked to authority and prestige.

These examples are concrete manifestations of the upheaval created in language by the inclusion of "*mawālī*" elements into Islamic society following the conquests. The erosion of classical Bedouin purity (*fiṭrī faṣāḥa* - natural eloquence) as a result of urbanization and contact with foreign languages accelerated this breakdown. However, this corruption simultaneously birthed a protective reflex. The systematization of syntax (*naḥw*) and morphology (*ṣarf*) disciplines was fed by the anxiety to preserve the ground for the correct understanding of the Qur'an. Indeed, the systematic handling of *laḥn* directly influenced the formation process of Arabic grammar studies. Particularly, the increase in linguistic corruption following the entry of non-Arab elements into Islamic society played a decisive role in the birth of syntax and morphology. In this process, the most prominent area of language corruption was *iʿrāb* errors; because errors in sentence structure directly altered meaning, codifying the rules of language became imperative.

While Arabic language grammar studies up to the Ottoman period addressed linguistic corruption through the concept of "*laḥn*," the Ottoman scholarly tradition used the term "*ghalaṭ*," which carries the same meaning. This was because *ghalaṭ* was evaluated not merely as language corruption, but as an erroneous structural transfer occurring during cross-linguistic transmission. Therefore, it was seen as the most accurate concept to meet incorrect usages in words passing into Turkish from different languages, primarily Arabic and Persian. In this context, the *ghalaṭāt* tradition, which began with the work of Kemalpaşazāde, transformed into an independent literature addressing language errors.

Several primary dynamics stand out in the preference for the term *ghalaṭ* over *laḥn* in the Ottoman realm:

- *Laḥn* is a broader concept that can include not only error, but also subtlety in speech and different modes of delivery. *Ghalaṭ*, on the other hand, is a narrower and sharper term directly expressing erroneous usage (Ibn Manẓūr, 1414, vol. 13, p. 381; al-Zabīdī, n.d., vol. 19, p. 517).

- The vast majority of *ghalaṭāt* authors had a background in jurisprudence (*fiqh*). This situation may have prepared the ground for them to handle errors in language with a normative perspective and to prefer the concept of *ghalaṭ* (Turan, 2002).
- The harsh and decisive critical style of Kemalpaşazâde, one of the first to use this concept, was effective in his preference for a term like *ghalaṭ* that directly emphasizes error; subsequent scholars continued this usage (Kemalpaşazâde, 2014, pp. 59–68).
- The preference for *ghalaṭ* as a short and practical title by students and copyists may have contributed to the establishment of the concept in the literature.

Ultimately, the process extending from "*laḥn*" to "*ghalaṭ*" is an indicator of a broad epistemological transformation shaped within the framework of language, religion, and scholarship. This transformation should be evaluated as a systematic linguistic consciousness developed to preserve Arabic, ensure the correct comprehension of the Qur'an, and maintain semantic security in scholarly texts.

3. The Formation of the Laḥn and Ghalaṭāt Literature

In studies conducted on *laḥn* literature, various lists of works have been created by researchers. However, it is observed that not all works included in these lists focus directly on language errors, and some were included as a result of incomplete or erroneous evaluations. Indeed, although Ibn Khālawayh's work on anomalous (*shādh*), rare (*nādir*), and unfamiliar (*gharīb*) words, *Laysa fī kalām al-ʿArab*, was evaluated by H. Thorbecke within the *Laḥn al-ʿĀmma* literature, it does not fully fit this scope in terms of content (Abdüttavvāb, 2000, p. 217). For this reason, in recent studies, relevant lists have been revised, and works not directly related to the subject of *laḥn* have been purged as far as possible. In *laḥn* studies, the primary criterion adopted has been the language of the works; works written in Arabic were included in lists regardless of the geography in which they were composed, whereas works written in other languages—even if they addressed Arabic—were generally excluded. This situation led to the inclusion of Kemalpaşazâde and Khusrawzāde's works in the lists, while Ebūssuʿūd Efendī's work written in Turkish remained outside the scope. In this study, a geography-centered classification has been adopted; a dual division into Anatolia (Ottoman sphere) and non-Anatolian regions has been made, with the language criterion kept secondary. In listing the works, Arabic and non-Anatolian studies are discussed first, followed by Ottoman period works; information regarding each author is presented in single sentences based on their Islamic mortality dates (*hijrī*).

As mentioned, the first systematic list regarding the *Laḥn al-ʿĀmma* literature was provided by H. Thorbecke in the introduction to al-Ḥarīrī's work *Durrat al-Ghawwāṣ fī Awhām al-Khawāṣṣ*. In subsequent studies, this list was expanded, and works referred to under different titles (e.g., *Mā talḥan fīhi al-ʿāmmah*, *Mā yalḥan fīhi al-ʿāmmah*) were largely evaluated within the same literature (Abdüttavvāb, 2000, p. 72). In this framework, works composed on the phenomenon of *laḥn* from the early period onward aimed to identify erroneous usages in language and present their eloquent counterparts. Al-Kisāʾī (d. 189/805), in his work *Mā talḥan fīhi al-ʿāmmah*, touched upon the language errors of the public, recording correct usages despite its irregular structure (Ibn Khallikān, 1994, vol. 3, p. 295). Al-Farrāʾ (d. 207/822) continued this tradition with his work of the same name; although his work has not survived, it is cited in sources (al-Suyūṭī, 2009, vol. 2, p. 333). Abū al-Haydhām (d. 207/822) was known for his work titled *Mā talḥan fīhi al-ʿāmmah*, but his work is lost (Kaḥḥālah, 1961, vol. 8, p. 145). Abū ʿUbaydah Maʿmar b. al-Muthannā (d. 210/825) takes place in the literature with his work titled *Laḥn al-ʿĀmma*, but this work has also not survived (al-Dhahabī, 1427, vol. 9, p. 445). Al-Aṣmaʿī (d. 217/832), in his work *Mā yalḥan fīhi al-ʿāmmah*, presented erroneous usages and subsequently demonstrated their correct forms (Ibn Khallikān, 1994, vol. 3, p. 170). Abū ʿUbayd al-Qāsim b. Sallām (d. 223/837), in *Mā khālafat fīhi al-ʿāmmah*, examined deviant

linguistic usages of the public (al-Zubaydī, 1984, p. 199). Abū al-Naṣr al-Bāhilī (d. 231/845) is cited with his work *Mā talḥan fīhi al-'āmmah*, though his work has not reached us (al-Ṣafadī, 1420/2000, vol. 6, p. 182). Ibn al-Sikkīt (d. 244/858), in *Iṣlāḥ al-Manṭiq*, addressed correct language usages in a systematic manner (Ibn al-Sikkīt, 2002). Al-Māzinī (d. 249/863) is involved in this field with his work titled *Laḥn al-'Āmma*, but the work is lost (al-Suyūṭī, 2009, vol. 1, p. 463). Abū Ḥātim al-Sijistānī (d. 255/868) is known for his work evaluated within the scope of *Laḥn al-'Āmma*, but it has not survived (E.-B. K. al-Anbārī, 1985, p. 145). Ibn Shabbah (d. 263/876), in *al-Naḥw wa man kāna yalḥan*, drew attention particularly to the errors of grammarians (al-Ḥamawī, 1993, vol. 5, p. 2093). Ibn Qutaybah (d. 276/889), in *Adab al-Kātib*, touched upon the language errors of scribes (E. M. A. b. M. b. K. D. Ibn Qutaybah, 1985; E.-B. K. al-Anbārī, 1985, p. 159). Al-Dīnawarī's (d. 282/886) lost work is cited in sources under the title *Mā talḥan fīhi al-'āmmah* (al-Ḥamawī, 1993, vol. 1, p. 206). Tha'lab al-Shaybānī (d. 291/904), in *al-Faṣīḥ*, systematically presented the correct counterparts of widespread errors (Ibn al-Nadīm, 1997, p. 100). Ibn Durayd (d. 321/933), in *Taqwīm al-Lisān*, aimed to purify language from errors and make it a formidable element (Ibn al-Qifṭī, 1986, vol. 3, p. 30). Abū 'Umar al-Zāhid (d. 345/956), in *Fā'iṭ al-Faṣīḥ*, offered complementary contributions to Tha'lab's work (Ibn Khallikān, 1994, vol. 1, p. 103). Al-Zubaydī (d. 379/989), in *Laḥn al-'Āmma*, compiled erroneous usages in Andalucia (al-Zubaydī, 1984). Al-Khaṭṭābī (d. 388/998), in *Iṣlāḥ Ghalaṭ al-Muḥaddithīn*, addressed language errors in ḥadīth narrations (al-Ḥamawī, 1993; al-Khaṭṭābī, 1985, vol. 3, p. 1206). Ibn Fāris (d. 395/1004), in *Tamām Faṣīḥ al-Kalām*, supported eloquent usage with complementary examples (Abdüttavvāb, 2000, p. 209). Ibn Jinni (d. 392/1002), in *al-Faṣl bayn al-Kalām*, examined different usage levels of language (Ibn al-Nadīm, 1997, p. 115). Abū Hilāl al-'Askarī (d. 395/1004), in *Laḥn al-Khāṣṣa*, addressed language errors of the elite class (Ibn al-Qifṭī, 1986, p. 1345).

From the 6th century AH onward, works built upon the accumulations of the early scholars (*mutaqaddimūn*) draw attention. Among these, Ibn Makkī (d. 501/1108), in *Thaqqaf al-Lisān wa Talqīḥ al-Janān*, examined a broad repertoire of errors (Sıqıllī, 1990). Al-Ḥarīrī (d. 516/1122), in *Durrat al-Ghawwāṣ fī Awhām al-Khawāṣṣ*, handled errors of both the common folk and the elite (al-Ḥamawī, 1993, vol. 5, p. 2202). Salāmah al-Kafartābī (d. 533/1138) continued this tradition with *Mā talḥan fīhi al-'āmmah* (al-Suyūṭī, 2009, vol. 1, p. 593). Muḥammad al-'Irāqī (d. 561/1165), in *Nuzhat al-Anfus*, addressed erroneous word uses (Kātip Çelebi, 1992, vol. 2, p. 1941). Al-Jawālīqī (d. 540/1145) wrote a supplement to preceding works with *al-Takmilah fī mā talḥan fīhi al-'āmmah* (E.-B. K. al-Anbārī, 1985, p. 293). Ibn Hishām al-Lakhmī (d. 577/1181), in *al-Madkhal ilā Thaqqaf al-Lisān*, discussed existing views on *laḥn* (Abdüttavvāb, 2000, p. 266). Ibn Berrī (d. 582/1187), in *Ghalaṭ al-Ḍu'afā' min al-Fuqahā'*, addressed errors of jurists (al-Suyūṭī, 2009, vol. 2, p. 34). Ibn al-Jawzī (d. 598/1201) contributed to this literature with his work titled *Laḥn al-'Āmma* (Ibn Khallikān, 1994, vol. 3, p. 140). 'Abd al-Laṭīf al-Baghdādī (d. 629/1231) contributed a continuation with *Dhayl Faṣīḥ Tha'lab* (al-Ḥamawī, 1993, vol. 4, p. 1571). Ibn Manẓūr (d. 711/1311), author of the famous *Lisān al-'Arab*, abridged al-Ḥarīrī's work in *Tahdhīb al-Khawāṣṣ min Durrat al-Ghawwāṣ*, pointing out the importance of the subject (al-Baghdādī, 1951, vol. 2, p. 142). The famous commentator Ibn Juzayy (d. 741/1340) is also among the authors who did not remain indifferent to this field, composing *al-Fawā'id al-'Āmma fī Laḥn al-'Āmma* (Abdüttavvāb, 2000, p. 306). Al-Ṣafadī (d. 764/1363), in *Taṣḥīf al-Taṣḥīf wa Taḥrīf al-Taḥrīf*, examined misread narrations from a linguistic perspective (al-Baghdādī, 1951, vol. 1, p. 351). Ibn Khātima (d. 770/1369) wrote a supplement to earlier works with *Īrād al-La'ālī* (Shawqī Ḍayf, 1995, vol. 8, p. 292). Al-Suyūṭī (d. 911/1505), whose work *Bughyat al-Wu'āt* we frequently refer to in this section, is also associated with *Ghalaṭāt al-'Avām*, though its attribution is debated (Abdüttavvāb, 2000, p. 325). Finally, Raḍī al-Dīn al-Ḥanbalī (d. 971/1563), in *Baḥr al-'Awwām fīmā Aṣāba fīhi al-'Avām*, evaluated controversial usages in vernacular speech (al-Ziriklī, 1984, vol. 5, p. 303).

Up to the 17th century, literature on linguistic errors outside Ottoman geography took shape predominantly around the concept of "*laḥn*"; in contrast, works written in the Ottoman domain preferred the term "*ghalaṭ*," presenting a striking terminological differentiation. The *ghalaṭ* literature in the Ottoman realm, while acting as a continuation of the classical Arabic language tradition, displayed a structure that gradually diversified, particularly in terms of scope, language, and target audience. In this framework, Kemalpaşazâde's (d. 940/1534) *at-Tanbīh ʻalā Ghalaṭ al-Jāhil (al-Ḥāmil) wa-al-Nabīh* is accepted as the foundational text of Ottoman *ghalaṭ* literature due to its handling of errors committed by both commoners and elite, its presentation of erroneous usages with examples, and its occasionally sharp critical style (Kemalpaşazâde, 2014). For this reason, it is analyzed in detail in our study. Following him, Taqī al-Dīn Muḥammad al-Birgivī's (d. 981/1573) *Ghalaṭāt al-ʻAvām* is a concise treatise consisting of approximately 160 items that proceeds directly to listing erroneous words without an introduction, focusing on identification rather than lengthy explanation (Birgivī, n.d.; Sarıkaya, 2004). Ebūssuʻūd Efendī's (d. 982/1574) *Saqaṭāt al-ʻAvām* (*Ghalaṭāt al-ʻAvām*), written in Turkish, presents words largely taken from Kemalpaşazâde with shorter, practical explanations, bearing a pedagogical and compilative character (Ebūssuʻūd Efendī, n.d.; İnan, 2022). The fact that this work was later commented upon also illustrates its impact.

The development period of Ottoman *ghalaṭāt* literature began with ʻAlī b. Bālī al-Qosṭanṭīnī (d. 992/1584). Indeed, his work *Khayr al-Kelām fī al-Taqaṣṣī ʻan Aghlāṭ al-ʻAvām* displays a more analytical approach, not merely listing erroneous usages, but researching their causes and occasionally resorting to textual evidence (al-Qosṭanṭīnī, 1983). For this reason, this work is also among the primary sources of our study. Following him, Khusrawzāde Muṣṭafā's (d. 1000/1591) *Ghalaṭāt al-ʻAvām* is a systematic treatise following previous literature by identifying wrong usages and demonstrating their correct forms, ensuring the continuity of this tradition in the Ottoman sphere (Hüsrevzade, 2018). It is among the works that deserve comparative evaluation alongside Kemalpaşazâde and al-Qosṭanṭīnī before him. Qıbelizāde Riyāḍī Meḥmed Efendī (d. 1054/1644), in his *Ghalaṭāt al-ʻAvām*, expanded upon his father Birgivī's text by taking up approximately 270 words, thereby presenting an intermediate text that compiled and developed previous scholarship (Sarıkaya, 2004, p. 242). Muḥammad al-Madanī al-Ṭrabzonī's (d. 1200/1786) *Risālah fī Ghalaṭāt al-ʻAvām* displays a structure approaching lexicographical arrangement by examining nearly 400 words in alphabetical order (Bulut, 2020).

In the late Ottoman period, *ghalaṭ* literature expanded further in volume and methodology. ʻĀṣirefendizāde Meḥmed Ḥafīd's (d. 1811) *al-Durar al-Muntakhabāt al-Mansūrah fī Iṣlāḥ al-Ghalaṭāt al-Mashhūrah*, with its broad volume covering 1,123 items, stands out as one of the most comprehensive *ghalaṭ* dictionaries in Turkish through its systematic handling of words and explanations (Hafid, 2018). Qāḍīʻasker Muṣṭafā ʻIzzat's (d. 1876) *Taṣḥīḥ al-Ghalaṭāt wa-al-Muḥarrafāt fī al-Asmā' wa-al-Lughāt* presents a remarkable perspective that partially relaxes the normative approach by dividing words into two groups and acknowledging that certain erroneous usages have become settled in the language (Kültüral, 2008, p. 122). Sırrı Pasha's (d. 1895) *Ghalaṭāt* is a compilation following Kemalpaşazâde's line, examining approximately 200 words in three sections (Sırrı Pasha, 1885).

With the modernization process, *ghalaṭ* literature directed itself toward new fields. Kemalpaşazâde Saʻīd's (d. 1921) *Ghalaṭāt-ı Tercüme* is a comprehensive work that alphabetically examines errors made in translations from French, combining grammar, lexicography, and translation criticism (Semercioğlu, 2010). A critical text aimed at this work, Faṭīn İḥsān Bey's *Khaṭayāt-ı Tercüme*, contains objections to Saʻīd Bey's views (İhsan, 1888); while Meḥmed Khālid's *Tedqīq-i Ghalaṭāt-ı Tercüme* enriched the literature by taking this debate further with counter-criticisms and new examples (Semercioğlu, 2010).

In addition, Ḥüseyin Rıżā Pasha's (d. 1904) *Zubdat al-Afkār fī Maḥāsin al-Āthār* (Tanrıverdi, 2011) carries an encyclopedic character touching upon language issues alongside religious and philosophical topics, whereas Aḥmed Żiyāeddīn's *Mecmū'am* presents a compilative study examining *ghalaṭ* words alphabetically (Kültüral, 2008, p. 8; Sarıkaya, 2004, p. 259). Fā'iq Reşād's (d. 1914) *Ta'līm-i Kitābet: İmlā ve Ghalaṭāt* adopts a pedagogical style by uniting orthographic rules with the *ghalaṭ* problem (Fā'iq Reşād, n.d.); Muṣṭafā Rüşdū's *Tahdhīb al-Kelām fī Lisān al-Khawāṣṣ wa-al-'Avām* (Kültüral, 2008, p. 8) offers a multilingual perspective by addressing words passing from Western languages alongside Arabic and Persian words. Finally, 'Alī Seydī's (d. 1933) *Defter-i Ghalaṭāt* is a comprehensive dictionary examining nearly 1,500 *ghalaṭ* words and approximately 700 semantic relationships ('Alī Seydī, 2019); while 'Alī Himmet Berki's *Fāżılın Ghalaṭāt Defteri* is a tidy work examining 396 erroneous usages of Arabic and Persian origin in two sections ('Alī Himmet Berki, 1919).

When evaluated together, these works clearly demonstrate that in the Ottoman period, *ghalaṭ* literature followed a development trajectory extending from simple error detection to systematic lexicography, and from there to translation criticism and the cultivation of linguistic consciousness.

4. Classification of Linguistic Errors in Ghalaṭāt Texts

The *Ghalaṭāt* literature presents an extremely important body of material for tracking the linguistic outcomes of intense interaction between Arabic and Ottoman Turkish. The error examples in these works are not merely records reflecting a binary right-wrong distinction, but also bear traces of phonetic, morphological, semantic, and cultural transformations that language underwent during its process of usage. In particular, sound shifts, vocalization (*ḥarakah*) differences, letter conversions, and metric shifts (*wazn*) occurring during the transfer of Arabic-origin words into Ottoman Turkish stand among key data revealing the nature of language relations. In this respect, *ghalaṭāt* texts should be evaluated as sources documenting the dynamics of change within the living domain of language usage. Classifying *ghalaṭ* examples systematically is also important in showing that these changes occurred not randomly, but in accordance with specific linguistic tendencies. The classification known as "*amthilah muṭṭaridah*" in the classical morphology tradition allows for the orderly categorization of error examples, as it encompasses word paradigms in Arabic within an all-inclusive system. When vocalization differences, letter changes, and paradigmatic transformations are examined, it is understood that some interventions directly caused changes in meaning, whereas others transformed usage habits. Thus, the phenomenon of *ghalaṭ* can be defined beyond individual language errors as collective usage tendencies emerging in the social circulation of language.

Among *Ghalaṭāt* works, Kemalpaşazâde's *at-Tanbīh 'alā Ghalaṭ al-Jāhil* holds a distinct position due to its influence on subsequent literature. The direct or indirect transfer of many examples in subsequent works from this text demonstrates its decisive role within the tradition. For this reason, in the comparative section of our study, this work and the texts of Qosṭanṭīnī and Khusrawzāde, who followed his method, have been taken as a basis. Evaluating classical Arabic dictionaries alongside Ottoman Turkish lexicons is important for following the semantic journey of words. In particular, comparing classical Arabic dictionaries such as *Lisān al-'Arab*, *al-Ṣiḥāḥ*, and *al-Qāmūs al-Muḥīṭ* with lexicons used in the Ottoman realm, such as *Aḥtarī-i Kebīr*, *Vankulu Lugatı*, and *al-Uqyānūs al-Basīṭ*, demonstrates with which meanings words were transferred and what field of usage they gained over time. These comparisons will clearly reveal that certain usage forms initially accepted as *ghalaṭ* expanded over time to become natural components of the language.

4.1. Morphological Pattern (*Ṣīghah*) Errors and Types

One of the most frequently encountered error types in *Ghalaṭāt* literature consists of usages occurring in verbal noun (*maṣdar*) patterns. These errors generally appear in the form of altering

non-analogical (*samā'ī*) verbal nouns through analogy (*qiyās*), confusing different verbal noun patterns with one another, or adding subsequent suffixes to verbal nouns. Authors' sensitivity regarding this topic shows that verbal noun structures are considered important for eloquent usage in the Arabic language.

In this context, the word العَلانِيا (*al-'alāniyā*) was evaluated as an erroneous usage example, whereas its correct form should be عَلَنًا (*'alanan*) or عَلَانِيَة (*'alāniyah*). Similarly, the usage حَالِيًا (*ḥāliyan*) was accepted as an altered form of the verbal noun that should actually be حَالًا (*ḥālan*) (al-Jawharī, 1987, vol. 6, p. 2165; Vankulu, 2020, vol. 2, p. 2289; al-Qosṭanṭīnī, 1983, p. 41). As an example of confusing verbal noun patterns, a doubled relative suffix (*nisbah*) was mistakenly added to the word الكَرَاهِيَّة (*al-karāhiyyah*), whose non-analogical verbal noun form is كَرَاهِيَة (*karāhiyah*). It is stated that the same situation is observed in examples such as المَرْثِيَّة (*al-marthiyyah*) and الرَّفَاهِيَّة (*al-rafāhiyyah*) (al-Fīrūzābādī, 1304; Kemalpaşazâde, 2014, pp. 53, 54, 77; al-Qosṭanṭīnī, 1983, pp. 32, 54).

Another striking example is the acceptance of the usage الرَّقِيَّة (*al-raqdiyyah/al-raqiyyah*), derived from the verbal noun الرِّقّ (*al-riqq*) meaning "slavery," as erroneous due to unnecessary suffixation (Ibn Manẓūr, 1414, vol. 10, p. 121; Karahisārī, 1310, vol. 1, p. 135; Kemalpaşazâde, 2014, p. 54; Hüsrevzade, 2018, p. 106). Furthermore, the word البِداية (*al-bidāyah*) was counted as a solecism because it was used instead of its original hamzated form, البِداءَة (*al-bidā'ah*). Khusrawzāde, after stating that this error was committed by everyone among commoners and elite alike, quoted from al-Muṭarrizī al-Khwārizmī's (d. 610/1213) work titled *al-Mughrib*: *"Bidāyah is vulgate; its correct form is with hamzah"* (al-Jawharī, 1987, vol. 1, p. 35; al-Muṭarrizī, 1431, p. 35; al-Qosṭanṭīnī, 1983, p. 25). However, it is understood that this usage expanded over time and became firmly established.

4.2. Errors of Weak Letter Transformation (*I'lāl*), Letter Substitution (*Ibdāl*), and Gemination (*Idghām*)

Sound changes that words undergo in terms of structure constitute one of the fundamental issues of morphology (*ṣarf*). These changes usually possess a ruled structure within Arabic's own phonetic system. However, in some cases, changes occurring in words do not rest on the essential rules of language, but emerge as a result of incorrect usage. Classical language scholars evaluated such usages within the scope of "*ghalaṭ*" and examined errors spreading among the general public (*'awāmm*) in detail in their works. Sound changes occupy an important place in *ghalaṭ* literature, because even a small sound change occurring in the radical structure of a word can sometimes lead to a complete distortion of meaning. In particular, the inability of communities belonging to non-Arabic languages to pronounce certain articulation points (*makhārij*) correctly, the convergence of letters, the dropping of letters, the removal of gemination marks (*shaddah*), or their unnecessary usage were effective in the emergence of solecisms. In this context, errors evaluated within the framework of *i'lāl*, *ibdāl*, *idghām*, and *hazf* are important not merely as a phonetic matter, but also for the preservation of language.

4.2.1. Weak Letter Transformation (*I'lāl*) Errors

I'lāl, which contains the dictionary meanings of "making sick, afflicting with trouble" (Ibn Manẓūr, 1414, vol. 11, p. 471), is defined in technical terminology as "changes occurring in the form of converting weak letters—*alif* (ا), *wāw* (و), and *yā'* (ي)—into one another (*qalb*), transferring their vowels to another letter or rendering them vowelless (*iskān*), or dropping the letter entirely (*hazf*) to provide lightness and ease in pronunciation, as well as transformations occurring in hamzah (أ)" (Ibn Jinnī, n.d., vol. 1, p. 100; al-Asmar, 1997, p. 219). In this process, the conversion of a verb whose origin is قَوَلَ into the form قَالَ via *qalb* to eliminate the *fatḥa-wāw* incompatibility, the transfer of the

heavy *ḍammah* vowel in structures like يَقْوُلُ to the preceding letter via *taskīn* to take the form يَقُولُ, or dropping the weak letter as in the imperative of خَافَ to become خَفْ to prevent the meeting of two vowelless consonants (*iljiqā' al-sākinayn*), are systematic operations preserving the phonetic balance of the language. These morphological interventions, while preserving the root meaning of the word during its derivation process, move the word to the most ideal pronunciation pattern in accordance with the "principle of least effort" that ensures Arabic's fluency.

In Arabic, a significant portion of these changes is ruled and natural. However, certain usages were accepted as solecisms due to the unruled alteration of weak letters. One example of a solecism is the public's use of the word التَّغَوُّطُ (*at-taghawwuṭ*), meaning "defecation," in the form التَّغَيُّطُ (*at-taghayyuṭ*). Here, the letter *wāw* (و) was mistakenly converted into the letter *yā'* (ي). Kemalpaşazâde attributes the emergence of this usage to people misreading the active participle (*ism al-fā'il*) الْغَائِطُ (*al-ghā'iṭ*) as الْغَايِطُ (*al-ghāyiṭ*).[3] Thus, the letter *wāw* in the origin of the word was forgotten, and a new usage emerged as a result of faulty analogy. The author's approach demonstrates that solecisms often occur as a result of mishearing, habit, and faulty analogy.

4.2.2. Letter Substitution (*Ibdāl*) Errors

Ibdāl is the operation of obtaining a new word by changing a letter in a word with another letter, which is among the habits of Arabs (Ibn Fāris, 1997, p. 154). In Arabic, some letter substitutions occur systematically due to the natural phonetic structure of the language. However, the substitutions handled in *ghalaṭ* literature are unruled changes originating from usage. In particular, confusing letters that are close to one another in terms of articulation point (*makhraj*) is the primary cause of such errors. Among these errors, one to which Kemalpaşazâde draws attention is reading the name of the famous *Tābi'ī* كَعْبُ الْأَحْبَار (*Ka'b al-Aḥbār*)—which should be read with the letter *ḥā'* (ح)—in an altered form with the letter *khā'* (خ) as كَعْبُ الْأَخْبَارِ (*Ka'b al-Akhbār*). A single dot change here also affected the meaning of the name. The author states that such errors are especially widespread among non-Arabs (Kemalpaşazâde, 2014, p. 44; al-Qosṭanṭīnī, 1983, p. 22), because the letters *ḥā'* (ح) and *khā'* (خ) are sounds that lack exact equivalents in languages like Turkish.

In some solecisms, not only letter substitution but multiple errors occur simultaneously. Indeed, in the phrase جُمَادَى الْأُولَى وَالْآخِرَةِ (*Jumādā al-Ūlā wa-al-Ākhirah*), converting the letter *dāl* (د) into *dhāl* (ذ), altering vocalizations, and using feminine words in masculine forms (الْأَوَّل وَالْآخِر) occurred all at once (Kemalpaşazâde, 2014, p. 43). This situation shows that solecisms sometimes emerge in a chain reaction. The use of the word الْغِذَاءُ (*al-ghidhā'*), meaning "nourishment," in the form الْغِدَاءُ (*al-ghidā'*)—which also passed into Turkish as "*gıda*"—is another striking example. Here, the letter *dhāl* (ذ) was converted into *dāl* (د), and the word's meaning was narrowed to be used exclusively in the sense of "food." Kemalpaşazâde states that in this usage, people made a wrong analogy based on the "breakfast-dinner" opposition, potentially using it in the sense of "breakfast" as an antonym to and in the same pattern as the word for "dinner" (العَشَاء) (Kemalpaşazâde, 2014, p. 70; al-Qosṭanṭīnī, 1983, p. 42).

A significant portion of solecisms originating from substitution arises from usage habits that gained prevalence in vernacular speech. Reading the word الْقَزَّازُ (*al-qazzāz*), meaning "silk merchant," as الْغَزَّازُ (*al-ghazzāz*) is an example. Here, not only did the letter change, but the word shifted to mean "pricking and goading" (Kemalpaşazâde, 2014, p. 75). Similarly, using the word لُكْنَةٌ (*luknah*), meaning "stuttering," in the form رُكْنَةٌ (*ruknah*) is a result of the public gravitating toward familiar sounds (Kemalpaşazâde, 2014, p. 78). One example particularly criticized by *Ghalaṭāt* authors is using the verb هَوَّشْتُ الشَّيْءَ (*hawwashtu al-shay'*) in the form شَوَّشْتُ (*shawwashtu*) (al-Qosṭanṭīnī, 1983, p. 38). Grammarians emphasize that correct usage is with the letter *hā'* (هـ), stating

that the public turned to the letter *shīn* (ش) due to ease of pronunciation. This situation shows that a significant portion of solecisms stems from a search for phonetic convenience.

4.2.3. Gemination (*Idghām*) Errors

Idghām, which contains the dictionary meaning of "incorporating one thing into another," is explained in technical terminology as the meeting of two identical (*mutamāthil*) or proximate (*mutaqārib*) letters—the first being vowelless (*sākin*) and the second vocalized (*mutaḥarrik*)—and merging the first letter into the second (al-Jawharī, 1987, vol. 5, p. 1920; al-Qurṭubī, 2006, p. 76). However, in solecism examples, the issue is mostly not true *idghām*, but the incorrect usage of geminated letters (*shaddah*). Classical language scholars evaluated the removal of *shaddah* or its usage where it should not exist as a serious language error, because in Arabic, *shaddah* possesses not only a phonetic but also a semantic-distinguishing function.

In this context, reading the word الْبَقَّمُ (*al-baqqam*), denoting a wood used in dye-making, without *shaddah* as الْبَقَمُ (*al-baqam*) was accepted as a solecism (Kemalpaşazâde, 2014, p. 33). Likewise, it was stated that the origin of the word "*sumak*" (sumac), widely used in Turkish today, is السُّمَّاقُ (*as-summāq*), whereas the non-geminated usage السُّمَاقُ (*as-sumāq*) means "pure, unadulterated" (al-Qosṭanṭīnī, 1983, p. 24). One example of dropping gemination is seen in the attributions (*nisbah*) of the Mu'tazilite scholar Abū 'Alī al-Jubbā'ī. The public pronunciation of the correct usage الْجُبَّائِيُّ (*al-Jubbā'ī*) as الْجُبَائِيُّ (*al-Jubā'ī*) stems from neglecting the gemination mark. Reading the word كَرْكَدَنٌّ (*kurkudann/karkadann*), meaning "rhinoceros," without gemination is evaluated within the same scope (al-Qosṭanṭīnī, 1983, p. 47; Sarıkaya, 2004, p. 269).

Conversely, non-existent geminations were observed to be added to certain words. Pronouncing the word for "saliva" (البُزَاق), by geminating the letter *zā'* (ز) as (البُزَّاق) is erroneous. The words (البُسَاق) and (البُصَاق), mentioned by Kemalpaşazâde alongside his phrase "(البُزَاق) and its sisters," were accepted as different dialectal variants used in the same sense in Arabic (Kemalpaşazâde, 2014, p. 48). Indeed, the fact that the word can be read in three different ways with the letters *sīn* (س), *ṣād* (ص), and *zā'* (ز) is explained by Arabs substituting the letter *sīn* with *ṣād* and *zā'*. Furthermore, the word (بُصَاق) is cited as a place name located in the vicinity of Mecca (al-Ḥamawī, 1993, vol. 5, p. 2177). Gemination usages observed in Anatolian city names are also among noteworthy points. Reading the final letter *yā'* (ي) with gemination in city names such as أَنْطَاكِيَةُ (*Anṭākiyah*), قُونِيَةُ (*Qūniyah*), مَلَطْيَةُ (*Malaṭyah*), and قَيْسَارِيَّةُ (*Qaysāriyyah*) became widespread among the public; however, authors expressed that this was not correct in terms of eloquent Arabic (al-Qosṭanṭīnī, 1983, p. 18).

4.2.4. Letter Omission (*Hazf*) Errors

Hazf is a sound change occurring through the dropping of a letter in a word. While some types of omission are accepted as natural within morphological rules in Arabic, unruled omissions were evaluated within the scope of solecisms. In particular, dropping weak letters was viewed as a serious error by classical language scholars because it disrupted a word's metric structure (*wazn*) and essential form. Such omissions, executed to facilitate pronunciation in vernacular speech, became widespread over time; however, they were not accepted as correct in terms of eloquent Arabic.

Qosṭanṭīnī accepts the use of the words رَاوُوقٌ (*rāwūq*), meaning "filter/strainer," and هَاوُونٌ (*hāwūn*), meaning "mortar," by dropping the letters *wāw* (و) to become رَاوَقٌ (*rāwaq*) and هَاوَنٌ (*hāwan*) as incorrect. According to the author, this usage does not conform to Arabic's metric system, because the weak letter in the foundational structure of these words must be preserved (al-Qosṭanṭīnī, 1983, p. 60). Similarly, the public's use of the word طَاوُوسٌ (*ṭāwūs*), meaning "peacock," in the form طَاوُسٌ (*ṭāwus*) was counted among omission examples. This word was even used as a proper human name (al-Bukhārī, "Ṭalāq", 4). Here, the second letter *wāw* (و) was dropped, and the word's essential

structure was corrupted. Using the word قَارُورَةٌ (*qārūrah*) in the form قَارُرَةٌ (*qārurah*) also constitutes an example of dropping a weak letter. Although dropping the letter *wāw* in the middle of the word provides ease of pronunciation, it was not deemed appropriate for eloquent usage.

Another point to which scholars studying *laḥn* and *ghalaṭ* drew attention is the incomplete pronunciation of certain words among the public for the purpose of lightening articulation. For instance, using the demonstrative pronoun هَذِهِ (*hādhihī*) in spoken language as هَذِي (*hādhī*) was not accepted as eloquent due to the omission of the final letter *hā'*. Likewise, using the word ذَلِكَ (*dhālika*) in the form ذَاك (*dhāk*) was evaluated among omission examples (Labīd b. Rabī'ah, 1983, p. 59).

Omission examples also demonstrate that solecisms are not related solely to ease of pronunciation, because dropping a letter often alters a word's root, metric structure, and sometimes its meaning. For this reason, classical language scholars viewed such omissions as contrary to eloquent Arabic—even if they had become widespread among the public—and strove to rectify them in their works.

4.3. Inflectional (*I'rāb*) and Vocalization (*Ḥarakah*) Errors

In classical Arabic language studies, a significant portion of issues handled under the titles of "*laḥn*" and "*ghalaṭ*" consists of vocalization errors. Altering vocalization marks (*ḥarakāt*) often directly impacts a word's root, metric structure, derivation (*ishtiqāq*), and semantic field. For this reason, classical lexicographers and *ghalaṭāt* authors attached great importance to the correct vocalization of words, evaluating forms that gained prevalence among the public from the perspective of eloquent Arabic. These evaluations are remarkable in demonstrating how classical Arabic phonetic and morphological understandings reflected upon *ghalaṭāt* literature.

At the head of vocalization errors entering the field of *Ghalaṭāt* stand metric and semantic alterations occurring as a result of reading a *fatḥah*-vocalized letter with a *kasrah*. The word for "crystal, clear, unadulterated," used in Turkish as *billūr* (البِلُّور) but whose origin is *ballūr* (البَلُّور), can be counted among examples of this type. Passing from Sanskrit *vāidūrya* (gem, crystal) into Old Persian as *vilūrya*, and traced in Western sources to ancient Greek *beryllos*, the word is a foreign loanword (*mu'arrab*) that transferred into Arabic. According to Arabic linguistic criteria and classical lexicographical authorities, the eloquent and correct pronunciation of the word is *ballūr* with a *fatḥah* on the letter *bā'*. The *kasrah* reading prevalent among the public (*billūr*) was accepted as a popular solecism (*ghalaṭ-ı mashhūr*) (Kemalpaşazâde, 2014, p. 34; Hüsrevzade, 2018, p. 60; Karahisārī, 1310, vol. 1, p. 109; Tietze, 2016, vol. 1, p. 713). Similarly, using the Arabic-origin word *al-'aysh* (العَيْش), meaning "life, livelihood, and pleasant living," with a *kasrah* as *'īsh* (عِيْش) is erroneous. If it is to be used as in the Qur'an, the letter *tā'* should be appended to the end as *'īshatan rāḍiyah* (عِيشَة راضِية). While the words *maaş* (salary) and *maişet* (livelihood) derived from this root survive in Turkish, the word *'ayyāsh* (عَيَّاش), meaning "one who lives in abundance" in Arabic, underwent a semantic shift in Turkish to gain the meaning of "alcohol addict/drunkard" (al-Qosṭanṭīnī, 1983, p. 41; Hüsrevzade, 2018, p. 151; al-Fīrūzābādī, 1304, vol. 3, p. 714). It is stated that the verbal noun "*fiil*" (action/verb), a widespread error in Turkish, was also transferred erroneously. Indeed, the word *fa'l* (الفَعْل) in *fatḥah* usage is a verbal noun meaning "doing, performing." In contrast, *fi'l* (الفِعْل) in *kasrah* usage is a noun meaning "deed/action." *Ghalaṭāt* scholars accepted the use of the verbal noun meaning with a noun pattern as wrong, because while time is implied in a verbal noun, there is no time in a noun. Kemalpaşazâde severely criticized this wrong usage, employing the expression *"pronouncing the word with a kasrah is splitting its head open."* Today, the word is widely used in its solecistic form—that is, in a noun pattern with a verbal noun meaning—and even approaches the form "*fiil*" (فِئِل) in pronunciation with an added hamzah. Nevertheless, the settlement of the word today in the form "*fiil*" shows that a solecistic usage can become standardized over time (Karahisārī, 1310, vol. 2, p. 128; Kemalpaşazâde, 2014, pp. 72–73).

As understood from the examples, pronouncing one of the letters of many Arabic-origin words with a *kasrah* instead of a *fatḥah* (with an *-i* sound instead of an *-e* sound) was characterized as a popular solecism (*ghalaṭ-ı mashhūr*).

A widespread vocalization error is solecisms emerging from reading a *fatḥah*-vocalized letter with a *ḍammah*. In this group, debates surrounding the word *tarjamah* (التَّرْجَمَة) are particularly noteworthy. Kemalpaşazâde initially accepted the usage "*tercüme*" as erroneous; later, reevaluating the word's metric and derivational features, he changed his view. Khusrawzāde, on the other hand, harshly criticized Kemalpaşazâde on this matter and even satirized him in poetry. This situation shows that *ghalaṭāt* debates were not merely language issues, but also involved scholarly authority and methodology disputes (Kemalpaşazâde, 2014, p. 37; Hüsrevzade, 2018, p. 65; ʻAbd al-Qāhir al-Jurjānī, 1422/2001, p. 68). Similarly, it was stated that altering vocalization in the word *maḥabbah* (المَحَبَّة) changed its meaning. The transformation of *maḥabbah* over time into *muhabbet* was evaluated as a widespread solecism example in Turkish (Kemalpaşazâde, 2014, p. 44; Tietze, 2016, vol. 5, p. 111).

In *Ghalaṭāt* works, other error types such as rendering a *fatḥah*-vocalized letter vowelless (*sukūn*), vocalizing a *kasrah*-vocalized letter with *fatḥah*, vocalizing a *kasrah*-vocalized letter with *ḍammah*, vocalizing a *ḍammah*-vocalized letter with *kasrah*, or vocalizing a vowelless letter were also included. In these examples, pronunciation forms that became widespread in Turkish draw particular attention. For instance, the transformation of *ḥayawān* (الحَيَوان) into *hayvan*, *shafaqah* (الشَّفَقَة) into *şefkat*, and *qalʻah* (القَلْعَة) into *kale* are examples of rendering a *fatḥah* vowelless. Authors stated that in such usages, the essential vocalization structure of the word was corrupted, which affected both metric structure and meaning. In the *hayvan* example specifically, it was emphasized that the word derives from the root "*ḥayāt*" (life) and exists in a metric pattern carrying movement-vitality meaning. However, in Turkish, the word came to be used exclusively in the sense of "non-human living creatures," offering a striking example of semantic narrowing (al-Zabīdī, n.d., vol. 37, p. 506; Kemalpaşazâde, 2014, p. 46; al-Qosṭanṭīnī, 1983, p. 29). The use of *qindīl* (القِنْدِيل) as *kandil*, *ḥijāmah* (الحِجامة) as *hacamat*, and *qiṭār* (القِطار) as *katar* are counted among solecisms emerging from reading *kasrah*-vocalized letters with a *fatḥah* (Ibn Manẓūr, 1414, vol. 5, p. 105, vol. 11, p. 570; Vankulu, 2020, vol. 2, p. 643; Hüsrevzade, 2018, pp. 84, 168; al-Qosṭanṭīnī, 1983, pp. 29, 45).

These examples show that during the transition of Arabic words into Turkish, significant changes occurred due to sound harmony, ease of pronunciation, and the effect of vernacular speech. Although authors usually accepted these usages as solecisms, over time these pronunciation forms became standardized in Turkish. In addition, it is observed that authors disagreed with one another on certain matters. A usage accepted as a solecism by one author could be deemed permissible by another lexicographer. This situation demonstrates that *ghalaṭāt* literature possesses a dynamic structure shaped by the usage domain of language rather than absolute rulings.

5. Classification and Evaluation of Identified Errors

The erroneous usages found in Kemalpaşazâde's *at-Tanbīh*, ʻAlī b. al-Qosṭanṭīnī's *Khayr al-Kelām*, and Khusrawzāde Muṣṭafā Efendī's *Ghalaṭāt al-ʻAvām* examined within the scope of this study have been reclassified and evaluated. The objective of this section is to systematically examine the error types emerging in words passing from Arabic to Turkish and to demonstrate the impact of these errors on language change and transformation processes. The works were evaluated separately because the methods followed by the authors display differences. In particular, it is observed that some errors were not unique to Ottoman Turkish, but were already present in earlier Arabic usage traditions. In the study, only Arabic and loan-adapted (*muʻarrab*) words were taken into account; root analyses of borrowings coming from other languages were kept outside the scope.

Letter	Kemalpaşazâde	Qosṭanṭīnī	Khusrawzāde	Total
Alif (ا)	9	26	37	**72**
Bā’ (ب)	9	15	27	**51**
Tā’ (ت)	4	7	26	**37**
Thā’ (ث)	2	1	5	**8**
Jīm (ج)	1	4	15	**20**
Ḥā’ (ح)	7	6	20	**33**
Khā’ (خ)	3	4	16	**23**
Dāl (د)	6	6	4	**16**
Dhāl (ذ)	2	2	5	**9**
Rā’ (ر)	4	3	4	**11**
Zāy (ز)	3	6	11	**20**
Sīn (س)	8	10	26	**44**
Shīn (ش)	2	14	10	**26**
Ṣād (ص)	2	—	5	**7**
Ḍād (ض)	—	—	3	**3**
Ṭā’ (ط)	—	3	7	**10**
Ẓā’ (ظ)	2	—	3	**5**
‘Ayn (ع)	9	12	29	**50**
Ghayn (غ)	3	5	9	**17**
Fā’ (ف)	5	8	11	**24**
Qāf (ق)	9	7	20	**36**
Kāf (ك)	1	9	18	**28**
Lām (ل)	1	3	9	**13**
Mīm (م)	1	40	102	**143**
Nūn (ن)	7	13	23	**43**
Hā’ (ه)	—	4	—	**4**
Wāw (و)	—	2	—	**2**
Yā’ (ي)	—	3	—	**3**
TOTAL	**100**	**213**	**445**	**758**

A total of 758 words were examined. It is observed that the letters with the highest number of errors are *mīm*, *alif-hamzah*, *bā’*, *‘ayn*, *sīn*, and *nūn*. In particular, the density in the letter *mīm*

stems from Khusrawzāde classifying words according to their initial letter rather than their root letters.

Formal changes consist of sound and structural changes such as vocalization change, letter change, letter omission (*hazf*), and letter addition (*ziyādah*). It is observed that the majority of such errors affected meaning.

Error Category	**Ghalaṭāt al-ʻAvām**	**Hayru'l-kelām**	**Tanbīh**	**Total**	**Total %**
Vocalization Change	36 (42.35%)	16 (47.06%)	17 (47.22%)	**69**	**44.52%**
Letter Change	25 (29.41%)	5 (14.71%)	5 (13.89%)	**35**	**22.58%**
Letter and Vocalization Change	2 (2.35%)	— (0.00%)	— (0.00%)	**2**	**1.29%**
Letter Omission (*Hazf*)	7 (8.24%)	5 (14.71%)	2 (5.56%)	**14**	**9.03%**
Letter Addition (*Ziyādah*)	9 (10.59%)	5 (14.71%)	7 (19.44%)	**21**	**13.55%**
Pluralization Errors	4 (4.71%)	3 (8.82%)	1 (2.78%)	**8**	**5.16%**
Word Omission	1 (1.18%)	— (0.00%)	1 (2.78%)	**2**	**1.29%**
Word Addition	1 (1.18%)	— (0.00%)	— (0.00%)	**1**	**0.65%**
Metathesis (Letter Transposition)	— (0.00%)	— (0.00%)	3 (8.33%)	**3**	**1.94%**
TOTAL	**85 (100.00%)**	**34 (100.00%)**	**36 (100.00%)**	**155**	**100.00%**

According to the table, at the head of formal changes affecting meaning stand vocalization changes. The main reason for this is that in Arabic, an alteration in vocalization changes the morphological pattern (*ṣīghah*) and consequently the meaning. In particular, active participles (*ism al-fāʻil*) and passive participles (*ism al-mafʻūl*), nouns of instrument (*ism al-ālah*), nouns of time/place (*ism al-zamān/makān*), and mimmed verbal nouns (*maṣdar mīmī*) were observed to be confused with one another.

In letter changes, articulation proximity (*makhraj*) was decisive. Arabic sounds lacking exact equivalents in Turkish were met with similar Turkish sounds; this situation led to pronunciation and orthographic errors. In particular, it was determined that there was permeability between sounds such

as ص-س, د-ط-ت, ه-خ-ح, and غ-ق-ك. Furthermore, confusion was observed between dotted and non-dotted letters. This situation was evaluated as a natural result of Turkish being unable to fully meet Arabic sounds.

In letter omission examples, the letter *alif* was observed to be dropped most frequently, particularly at the beginning of words. Furthermore, removing the gemination mark (*shaddah*) of geminated second letters was a widespread error type. In letter additions, adding a feminine *tā' marbūṭah* (ة) to word endings, lengthening vowels via medial letters, and geminating the letter *yā'* in words ending in "ية" drew particular attention.

In examples such as "*rivâk-revAk*", "*mişin-meşin*", and "*kıntâr-kantAr*", specific sound patterns were observed to repeat regularly.

In non-formal semantic changes, a total of 88 errors were identified; 15 of these occurred as semantic narrowing, 4 as semantic expansion, and 69 as direct semantic shift. This situation shows that the public reinterpreted words through metaphor, secondary meaning, or close-meaning relationships.

When evaluated according to semantic domains of words, words belonging to religious sciences were mostly Arabic, whereas words belonging to military and technical domains were of Persian and Greek origin. A large portion of city, plant, and geographical names were also of foreign origin. This situation is important in showing the multilingual structure of the Ottoman scholarly and cultural world.

Among errors unique to Turks, appending Turkish suffixes to Arabic words or conjugating Turkish-Persian words with Arabic morphological patterns draws attention. Using the word *qaḥṭ* (قَحْط) in the form "*kahtlık/kıtlık*" (famine), deriving "*laffâf*" (لَفّاف) from the Persian word *lāf* (لاف), or constructing "*masgal*" (مَصْقَل) from the Turkish word *sakal* (beard) are examples of this type. Furthermore, re-adding a feminine mark (ة) to words belonging to females was evaluated as a widespread error.

In general, these data show that in Ottoman Turkish, Arabic words were not merely borrowed; they were reshaped according to Turkish's sound system, dialect structure, and usage habits. *Ghalaṭāt* literature constitutes an important linguistic and cultural source documenting this transformation process.

Conclusion

The *Ghalaṭāt* literature, whose first examples in the Ottoman geography were seen with Kemalpaşazâde, demonstrates that changes occurring in Arabic were evaluated more strictly compared to other languages. The primary reason for this is that Arabic is the language of the Holy Qur'an and Sunnah. Fearing that linguistic changes could also impact meaning, scholars exhibited resistance against such usages to protect authentic meaning. Over time, *Ghalaṭāt* literature developed and expanded its scope. While the concept of "*laḥn*" came to the fore in early works, the term "*ghalaṭ*" became widespread particularly in the Turkish world. While the initial example *at-Tanbīh* examined only about a hundred Arabic or Arabized words, works written in subsequent periods evaluated hundreds of words belonging to Persian, Greek, Hindi, and different dialects of Turkish alongside Arabic.

Examinations reveal that many usages accepted as wrong in Arabic-Turkish interaction were not unique to Turks, but had also been seen previously in the Arab world. Nevertheless, deriving Arabic words with Turkish suffixes, or Turkish/Persian words with Arabic morphological patterns, was accepted as an error. However, over time, in accordance with the understanding that "*ghalaṭ-ı mashhūr lūghat-i faṣīḥten evlādır*", these usages became established in vernacular speech and were accepted as natural. It is observed that many borrowed words were rendered suitable for Turkish's

sound structure, and even certain solecistic forms passed into Turkish dictionaries in this state. This situation shows that the usages in question were long-standing and widespread.

Throughout the study, it was particularly identified that Arabic's vocalized structure led to major semantic differences through minor sound changes. The differentiation of phonetic and morphological features between the two languages caused serious semantic shifts from the perspective of the source language. In addition, *Ghalaṭāt* works present key data regarding the historical development process of language. For instance, converting hamzah into the letter *yā'* in certain Arabic words whose middle letter is hamzah, or the tendency to pronounce the second letter geminated in words of the "*fu'āl*" metric pattern, draw attention. Furthermore, it is understood that certain usages considered natural today—such as appending Turkish verbal noun suffixes to Arabic verbal nouns—were accepted as errors in the 16th century. Despite harsh warnings in works such as "it is a solecism," "it is ignorance," and "it should not be used thus," it is observed that the public continued to use these words, even distancing them further from their original forms over time through new alterations. This situation can be evaluated as a strong indicator of language's natural process of change.

In conclusion, the study reveals that Arabic-origin words became an integral part of Turkish and that this situation was not unique to Turkish alone. It is observed that foundational concepts in the vast majority of Muslim societies are of Arabic origin. For this reason, it is expressed that attempting to forcefully alter concepts formed within the natural historical development of language can lead to cultural and intellectual severances. Although language is a living structure that changes and develops, it also carries an aspect that preserves its essence. The preservation of this essence is evaluated as one of the most important elements keeping humanity on a solid cultural and intellectual ground, especially in the modern era where the concept of truth has weakened.

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

ANKARA SCIENCE UNIVERSITY

Arap Dilinde Lahn ile Osmanlı İlmî Geleneğinde Galat Kavramlarının Mukayeseli Tahlili

Giriş

İslâm öncesi dönemde Kâbe duvarlarını süsleyen *Muallaka-i Seb'a* örneklerinde görüldüğü üzere, Arap şifahi kültüründe doruğa ulaşan fesâhat ve belâgat anlayışı, dildeki bozulma emarelerine karşı toplumda refleksif bir direnç oluşturmuştur. Bu direnç, ilk etapta şehirleşmenin getirdiği yozlaşmadan kaçınarak bedevi kabilelerin saf diline sığınma şeklinde tezahür etmiştir. Sadru'l İslâm döneminde sınırların genişlemesi ve Arap olmayan toplulukların İslâm'ı benimsemesi, tarihsel olarak kapsamlı bir kültürel ve dilsel etkileşimi beraberinde getirmiştir. Bu süreçte, fethedilen bölgelerde yaşayanların Arapçayı öğrenmesi hem siyasî hem de dinî bir gereklilik haline gelmiştir. Siyasi motivasyon, yeni devletin imkânlarından yararlanmak ve idari hayata katılım sağlamak iken, asıl ve daha belirleyici sebep dinîdir. Zira İslamî ritüellerin uygulanması, kutsal metinlerin doğru anlaşılmasına bağlıdır. Bu nedenle de Arapçaya hâkimiyet, iletişim becerisine sahip olmanın yanında dinî ve kültürel bir sorumluluk olarak değerlendirilmiştir.

İslâm sonrası dönemde Araplar, öncekine kıyasla diğer milletlerle yoğun bir etkileşim içine girmiştir. Başlangıçta ticari temaslar üzerinden gerçekleşen bu ilişki, Arapçanın doğru ve hatasız kullanımını öncelikli hâle getirmiştir. Bu dönemde *selîka* olarak adlandırılan dil zevki, hatalı kullanımların tespiti ve düzeltilmesinde belirleyici bir rol oynamıştır (el-Ezherî, 2001, s. 8/308; ez-Zemahşerî, 1998, s. 1/469). Ancak farklı topluluklarla yoğun temas, dilde doğal değişim sürecini hızlandırmış ve zamanla bir tür tahrîf veya tahvîli ortaya çıkarmıştır. Arap toplumunda dilin korunması, özellikle kabileler arasında büyük bir hassasiyetle sağlanmıştır. Klasik Arapça'nın muhafazası sürecinde Bedevi topluluklar, dilsel saflığı korumak adına mekânsal hareketliliği sınırlandırmış ve yabancılarla kurulan sosyo-kültürel etkileşimi minimize etmişlerdir. Hatta bazı kabilelerin, dillerinin bozulmasından korktukları için üç günden fazla misafir kabul etmediği rivayet edilmektedir.(Uz, 2021, s. 89) Bu kabileler arasında dilin fasih kabul edilen kullanımı, çocukların eğitiminde temel ölçüt olmuştur. Örneğin İmam Şâfiʿî (ö. 204/820), Huzeyl kabilesinde kalarak şairlerin eserlerini ezbere öğrenmiştir. Dil malzemesi derlenirken özellikle Hicaz ve Necid'in Mudar asıllı kabileleri öncelikli kaynak olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte Kureyş lehçesi özel bir önem taşımış, dilin titizlikle muhafazası açısından merkezi bir referans noktası olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Kur'ân'ın lehçe yapısı hakkında ise alimler arasında görüş ayrılığı yaşanmıştır. Bazıları Kur'ân'ın birçok kabile lehçesini barındırdığını savunurken, İbn Kuteybe gibi isimler onun sadece Kureyş lehçesinde indiğini ileri sürmektedir. Modern araştırmalar ise Kur'ân'ın çok sayıda lehçeden izler taşıdığına ve Kureyş lehçesinin saflığını nasıl koruduğunun tartışmalı olduğuna dikkat çekmektedir (Suyûtî, 1394, s. 1/169; Çetin, 1993; Demirayak, 2009, s. 9).

İslâm'ın kısa sürede geniş coğrafyalara yayılması, siyasi bir hakimiyet olmanın ötesinde köklü bir kültürel ve dilsel etkileşimi de beraberinde getirmiştir. Arap olmayan unsurların (mevâlî) kitleler halinde İslâm'a girişi, hem idari mekanizmalarda yer alma isteği hem de dinin ana metinlerini anlama zarureti nedeniyle Arapça öğrenimini bir mecburiyet haline getirmiştir. Dili koruma adına

ortaya konan bütün hassasiyetlere rağmen kitlesel etkileşim, Arapçanın Cahiliye döneminden beri süregelen doğal dil zevkini sarsmış ve dilde *lahn* adı verilen hatalı kullanımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu gelişmelerin sonucunda, Arap dilinin muhafazası amacıyla sarf, nahiv ve lügat çalışmalarının yanı sıra kelimelerin hatalı kullanımlarını tespit eden *Lahnu'l-ʿÂmme* veya *Lahnu'l-ʿAvâm* diye adlandırılan yeni bir literatür ortaya çıkmıştır. Anadolu'nun İslamlaşması ile birlikte ise Arapçadan Türkçeye kelime intikal sürecini kaynak ve muhatap dil açısından inceleyen dil üstatları olmuştur. Söz konusu ulemâ, Arap dilinde "lahn" olarak isimlendirilen dil hatalarını Türkçeye uyarlayarak "galatât" şeklinde ifade etmişlerdir.

Bu çalışma konunun her iki dil açısından önemine binaen Osmanlı ilim sahasında dildeki değişimi bir "bozulma" olarak addeden ulemânın, dilsel hataları tespit ve ıslah etmek amacıyla kaleme aldığı *Galatât* literatürünü konu edinmektedir. Araştırmanın temel odağını, literatürün ilk örneklerinin incelenmesi, tasnifi ve dilbilimsel açıdan değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Özellikle "*Galat-ı meşhur lügat-i fasihten evlâdır*" fehvasınca, zamanla kolektif bir kabul görerek kural haline gelen gramatik sapmaların toplumsal karşılığı ve bu değişimlerin arkasındaki sosyo-linguistik saikler analiz edilmiştir. Çalışmada "galat" kavramının tercih edilmesinin temel nedeni, hatalı kullanıma konu olan unsurların köken bakımından Arapça olmasına rağmen kullanım ve evrim süreçlerinin doğrudan Türkoloji sahasını ilgilendirmesidir. Türk dili çalışmalarında "Arapçadan Türkçeye Ödünçleme" olgusunun tüm boyutlarıyla ortaya konulamaması, büyük ölçüde Arapça kaynakların aslına rücu edilmesindeki eksikliklere dayandırılmaktadır. Bu boşluğu doldurmak adına çalışmada Galatât literatürünün ilk müellifi kabul edilen Kemalpaşazâde (ö. 940/1534), onu takip eden Hısım Ali Çelebi (ö. 992/1584) ve Osmanlı ilmiyesinde bu alandaki en kapsamlı Arapça eseri telif eden Hüsrevzâde Mustafa Efendi'nin (ö. 1000/1591) eserleri tahlil edilmiştir. Değerlendirme safhasında hatalar, Arapça kelime türleri ve fonetik değişimler esas alınarak tasnif edilmiş; örneklem seçiminde ise her üç eserde ortak bulunan kelimelere öncelik verilmiştir.

1. Dil Hatalarına İlişkin Terimlerin Kavramsal Analizi

Arap dili geleneğinde dil hatalarını konu edinen literatür, terminolojik olarak *lahn* ve *galat* diye isimlendirilen iki temel kavram etrafında şekillenmiştir. Bu kavramlar, coğrafî ve kültürel etkilere bağlı olarak farklı ilim havzalarında tercih edilmiştir. Arap dünyasında kaleme alınan eserlerde daha çok *lahn* terimi kullanılırken, Osmanlı ilim geleneğinde -özellikle Anadolu uleması arasında- *galat* kavramı ön plana çıkmıştır. Bu terminolojik ayrım, yalnızca dilsel bir tercih olmayıp ilmî geleneğin metodolojik ve kültürel yönelimlerini de yansıtmaktadır. Bu nedenle çalışmada kavramsal çözümleme önce *lahn* terimi üzerinden yürütülmüş, ardından *galat* kavramının değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Lahn kelimesi, ل-ح-ن kökünden türemiş olup tarihsel süreç içerisinde anlam genişlemesine uğramış bir kavramdır. Her ne kadar günümüzde daha çok "dil hatası" anlamında bilinse de klasik kaynaklar, kelimenin bundan çok daha geniş bir anlam alanına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Arap dilinde lahn (اللَّحْن) "Söz ile birine veya bir şeye meyletmek; okurken ve ezgi söylerken doğruyu terk etmek; kelamı Arapça aslından saptırarak yanlış kullanmak" anlamlarında kullanılmıştır. Buna göre bu anlamıyla lahn, müvelled bir kelimedir. Çünkü tabiatları gereği Arapçayı fasih konuşan Arapların dilinde lahn olmayacağı belirtilmiştir (Halîl b. Ahmed, 1988, s. 3/230; İbni Fâris, t.y., s. 239). Nitekim bazı lügat âlimleri ve özellikle İbn Berrî (ö. 582/1187), lahn kelimesinin altı temel anlamını tespit etmiştir: i'râb hatası, lehçe, nağme/terennüm, fetânet (zekâ), îmâ/kinâye ve mana/muhteva. Bu çok yönlü anlam yapısı, kavramın belâgat, edebiyat ve iletişim boyutları olan bir üst kavram olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda lahn kavramının anlam özelliklerini maddeler halinde şöyle özetleyebiliriz:

- Lahn kavramının temel manası "parlak zekâ ve ince kavrayış" şeklinde zikredilmektedir (İbn Manzûr, 1414, s. 13/381). Bu kullanımda kişinin sözünü etkili, ikna edici ve delile dayalı bir

şekilde ifade edebilme yeteneği ön plana çıkar. Nitekim Hz. Peygamber'e atfedilen bir hadiste geçen بِحُجَّتِهِ أَلْحن ifadesi, kişinin delilini daha güçlü ve etkili sunabilme kabiliyetine işaret etmekte olup; burada lahn kelimesi doğrudan "zekâ ve hitabet gücü" anlamında kullanılmıştır:

إِنَّمَا أَنَا بشَرٌ ، وَإِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ ، وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْحنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْض ، فأَقْضِي لَهُ بِنحْو ما أَسْمَعُ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بحَقّ أَخِيهِ فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ

Ben de sizin gibi bir insanım, siz bana aranızdaki davalar için başvuruyorsunuz. Biriniz diğerinden daha açık ve güzel olarak delilini bana ifade eder. Ben de duyduğuma göre hüküm veririm. Kime kardeşinin hakkından bir şey verirsem onu almasın. Eğer alırsa aldığı onun için ateşten bir parça olur" (Buhârî, Ahkâm, 20).

- İkinci olarak lahn, "mana ve muhteva" anlamında karşımıza çıkmaktadır.(Cevherî, 1987, s. 6/2194) Söz konusu mana dikkate alındığında kelime, sözün içeriği, anlatım tarzı ve anlam derinliği ile ilişkilidir. Gerek şiir örneklerinde gerekse Kur'ân-ı Kerîm'de geçen kullanımlarda lahn, sözün taşıdığı ima, içerik ve anlatım biçimini ifade etmektedir. Özellikle وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ "*Andolsun, sen onları, konuşma tarzlarından da tanırsın*" (Muhammed, 47/30) ayeti, lahn kavramının söyleyiş tarzı ve içerik üzerinden anlam üretme boyutuna işaret etmektedir.

- Kelimenin üçüncü ve en yaygın anlamı "dil hatası"dır.(Vankulu, 2020, s. 2/2317) Bu anlam, özellikle Arapçanın fasih kullanımının bozulmaya başlamasıyla birlikte yaygınlaşmıştır. İ'râb hataları ve dilin kurallarına aykırı kullanımlar bu kapsamda değerlendirilmiştir. Fakat bu hatalar eksiklik olarak görülmemiş, bilakis keskin zekaya hamledilmiştir. Nitekim Muaviye b. Ebî Süfyân'ın (ö. 60/680) bir mecliste Ubeydullah b. Ziyad (ö. 67/686) hakkında yönelttiği "*İbn Ziyad'ı nasıl değerlendirirsiniz?*" sorusuna muhatapları "*Lahn (dil hatası) yapmasına rağmen zeki bir kimsedir*" şeklinde cevap vermişlerdir. Bunun üzerine Muaviye, "*Bilakis, bu durum onun zekâsının daha ileri düzeyde olduğuna işaret etmez mi?*" diyerek dildeki kusurun zihnî yetkinliği zorunlu olarak gölgelemediğini vurgulayan nükteli ve derinlikli bir mukabelede bulunmuştur (M. b. K. b. M. b. B. Enbârî, 1992, s. 305). Dilin doğru kullanımını bir medeniyet meselesi olarak gören Hz. Ömer (r.a.), تعلَّمُوا الفرائضَ والسُّنَّةَ واللَّحَن "*Ferâizi, sünneti ve lahnı öğreniniz*" buyurarak, dini hükümlerin (ferâiz) ve nebevi geleneğin (sünnet) doğru anlaşılabilmesi için lisanın birincil anahtar olduğunu vurgulamıştır. Buradaki lahn vurgusu, sadece gramatik bir hatadan kaçınmayı değil, vahyin muradını zedeleyebilecek her türlü semantik kaymaya karşı bir dil teyakkuzunu ifade etmektedir (İbn Manzûr, 1414, s. 13/380). Dikkat çekici bir başka husus, bu anlamın kelimeye sonradan yüklenen bir anlam olarak değerlendirilmesidir. Bu durum, dildeki bozulmanın tarihsel süreçte ortaya çıktığını ve buna bağlı olarak kavramın semantik daralma yaşadığını göstermektedir.

- Lahn kelimesine yüklenen dördüncü anlam "lehçe, ağız/şive" şeklindedir. Bu bağlamda lahn, Arap kabileleri arasındaki dil farklılıklarını ve ağız özelliklerini belirtmek için kullanılmıştır. Hz. Ömer'e atfedilen yukarıdaki rivayette lahn kelimesinin hatadan ziyade "Kur'ân'ın indirildiği lehçeyi öğrenme" anlamı taşıdığı belirtilmiştir (ez-Zebîdî, t.y., s. 36/101; İbnü'l-Esîr, 1399/1979, s. 4/242). Bu doğrultuda, lahn bilgisinin Kur'ân ve Sünnet'in derin anlamlarını kavramada önemli bir anahtar olduğu anlaşılmaktadır.

- Klasik eserlerde "terennüm ve musiki" anlamı da zikredilir. Bu güzel manaya telmihte bulunmak için olacak ki Âsım Efendi lahnı "*Nağme ve ezgi ile icrâ-yı makâm ederek şarkı söylemek, hüsn-i savtla âvâze kılmak*" diye tanımlamıştır (Fîruzâbâdî, 1304, s. 6/5498).

Görüldüğü üzere bu kullanım, kelimenin estetik ve sanatsal boyutunu ortaya koyar. Şiirlerde geçen örneklerde de zikredilen anlama vurgu vardır:

لَقَدْ تَرَكَتْ فُؤادَكَ مُسْتَجَنًّا ... مُطَوَّقَةٌ عَلَى فَنَنٍ تَغَنَّى
يَمِيلُ بِهَا، وتَرْكَبُه بِلَحْنٍ، ... إِذا مَا عَنَّ لِلمَحْزُون أَنَّا

Daldaki o mahzun kuş, boynunda halkasıyla,
Gönlümü viran etti, sönmez yangısıyla.
Dal eğilir, o söyler; bir "terennüm" yükselir dertli,
Her kim bir âh eylese, kuş ağlar yankısıyla. (İbn Manzûr, 1414, s. 13/381)

Osmanlı döneminde kurulan Dârü'l-Elhân (Nağmeler Evi) gibi kurum adları da bu anlamın tarihsel sürekliliğini göstermektedir.[1]

- Son olarak lahn, "îmâ ve kinaye" anlamında kullanılmaktadır. Bu çerçevede klasik dil alimleri lahnı "Sözü, umumdan gizleyip ehline emanet edecek kadar ince ve imalı kurmaktır" (Cevherî, 1987, s. 6/2194) şeklinde tanımlar. Belâgat ilminin önemli unsurlarından biri olan kinaye ve tevriye ile doğrudan ilişkili olan bu kullanım, özellikle Arap şiirinde karşımıza çıkmaktadır. Bahsedilen anlamına dair en güzel istişhadlardan biri Mâlik b. Asma'î'nin (ö.100/718) şu beytidir:

مَنْطِقٌ صَائِبٌ وَتَلْحَنُ أَحْيَانًا
وَخَيْرُ ٱلْحَدِيثِ مَا كَانَ لَحْنًا

Sözün münasibi, imâ ile süslenen;
Kelâmın en zarifi, kinâye ile söylenendir.
(el-Mevsûatüş-Şiʿriyye (derleme), 1431, s. 1949)

Görüldüğü üzere lahn kavramı, klasik literatürde sadece dil hatalarını ifade eden dar bir terim olmayıp; zekâ, anlam, üslup, lehçe, musiki ve belâgat gibi birçok alanla ilişkisi bakımından incelemeye değerdir. Dolayısıyla bu terimin doğru anlaşılması, metinlerin anlam derinliğini kavrama ve edebî çözümleme yapabilme maharetine bağlıdır.

Arap dili araştırmalarında dil hatalarına yönelik kullanılan diğer kavram *galat* kelimesidir. Özellikle Osmanlı müellifleri dil hatalarını ifade etmek üzere bu kavramı yaygın biçimde kullanmıştır. Yani Arap dünyasında dil yanlışlarını konu edinen eserlerin genellikle lahn kelimesini kullanmasına karşılık Osmanlı sahasında dil hatalarını ifade etmek için genel olarak galat terimi tercih edilmiştir. Bununla birlikte, Osmanlı coğrafyası dışında da "galatât" başlığı altında kaleme alınmış eserlerin bulunduğu bilinmektedir.[2] Kelimenin yazımına ilişkin olarak (غَلَط) şeklinde tâ (ط) harfi ile yazılan form, konuşmada yapılan hatayı ifade ederken (غَلَت) şeklinde te (ت) harfi ile yazılan kelime daha çok hesap hataları için kullanılmaktadır. Bununla birlikte bazı âlimler, her iki kullanım arasında anlam bakımından belirgin bir fark bulunmadığını ileri sürmüşlerdir (İbn Düreyd, 1408/1987, s. 1/404). Dilbilgisel açıdan ise dördüncü bâbdan türeyen *galat* masdarı (غَلِطَ – يَغْلَط – غَلَطًا), "bir şeyin doğru kuralını bilemeyerek karıştırmak, yanılmak; konuşma veya hesapta hata yapmak; doğruya isabet edememek ve kasıt olmaksızın gerçekleştirilen her türlü yanlış" (ez-Zebîdî, t.y., s. 19/517) şeklinde tanımlanmaktadır. Söz konusu terim, ilerleyen dönemlerde Türkçeye de benzer anlam alanlarıyla intikal etmiştir. Ayrıca deyimsel düzlemde, yanlış olduğu hâlde yaygınlık kazanarak kullanımda yerleşmiş ifadeler *galat-ı meşhûr*, hiçbir şekilde doğru kabul edilmeyen ve kullanım açısından sakıncalı görülen ifadeler ise *galat-ı fâhiş* olarak adlandırılmıştır. Bu iki anlam

[1] 1917-1927 yılları arasında İstanbul'da faaliyet gösteren, Osmanlı Devleti'nin ilk resmî müzik okuludur.

[2] Arap dili çalışmalarında eser ismi olarak kullanılan "galat" kelimesi ile ilgili örnekler için bk. (Hattâbî, 1985; et-Tlimsânî, 1998; Hûlî, 2017)

alanının birleşimiyle ortaya çıkan "galat-ı meşhûr lügat-i fasîhten evlâdır" sözü ise, halk arasında yaygın kullanılan yanlış bir ifadenin, sözlükte yer alan doğru biçime tercih edilebildiğini ifade eden yerleşik bir dil anlayışını yansıtmaktadır.(Kaçalin, 1996)

Arap dilinde dil hatası ve yanılma olgusu, lahn ve galat dışında *hata* (خَطَأ) ve *sakat* (سَقَط) gibi kavramlar üzerinden geniş bir semantik yelpazede ele alınmıştır. Hata kavramının temelde "haddi aşmak ve kasten olmaksızın yanılmak" anlamları "وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُناحٌ فِيما أَخْطَأْتُم بِهِ *Yanıldığınız konularda üzerinize bir günah yoktur*" (el-Ahzâb, 33/ 5) ayetiyle teyit edilmektedir. Yine Hz. Esma'dan rivayet edilen güneş tutulması hadisinde (Müslim, Salâtü'l-İstiskâ, 906), Hz. Peygamber'in (s.a.v.) telaşla yanlış giysi giymesini ifade eden (أَخْطَأَ) lafzı düşünüldüğünde bu kavramın "bilinçsiz dil veya fiil sürçmesi" anlamıyla ilişkilendirildiği görülür. Ayrıca dilde hata davranışı bazen bir muğalata aracı, anlamın kasten kapalı tutulduğu ağdalı ve karmaşık (صِعابُ المَـنْطِق) ifadeler için kullanılarak "hile" ve "yanıltma" kavramlarıyla da kesişmiştir. Nitekim Hz. Peygamber tarafından *ağlûta*'nın (أَغْلُوطَة) nehyedilmesi (Buhârî, "Menâkıb", 23) ve İbn Mesûd'un, ne anlatıldığı belli olmayan kapalı ifadelere karşı uyarıları (İbn Manzûr, 1414, s. 7/364), dilin işlevsel sapmalarına dair ciddi bir literatürün varlığını göstermektedir. Benzer şekilde, etimolojik olarak "karıştırmak" anlamı içeren *halt/ihtilât* (خَلْط/اخْتِلَاط) kelimesi, râvilerin hikâyeleri veya isimleri birbirine karıştırmasını ifade eden teknik bir terime dönüşmüştür (İbn Salâh, 1404, s. 391). Diğer yandan "değersiz eşya" anlamına gelen sakat (السقط) kelimesi de yazıda, sözde veya hesapta yapılan düşmeleri ve kusurları ifade etmek üzere "hata" anlamında istimal edilmiştir. Bununla ilgili Arapçada "sözünde çok hata var ve konuşmanda harf düşürüyorsun" anlamını ifade için (أَسْقَط) fiili kullanılır (İbn Fâris, 1979, s. 3/86).

Netice itibarıyla, klasik Arap literatüründe dil hatası; hem zihnî bir yanılma (galat/hata/halt) hem de semantik bir kapalılık veya teknik bir düşüklük (lahn/sakat) ortak paydasında, dilin doğruluğundan (savâb) uzaklaştığı tüm alanları kapsayan bütüncül bir kavramsal ağ oluşturmaktadır.

2. Galat (Lahn) Kavramının Tarih İçindeki Gelişim ve Dönüşüm Dinamikleri

Klasik Arap literatüründe dilsel kusur "lahn" ve "galat" kavramları etrafında şekillenmiş ve zamanla hem teorik hem de terminolojik bir dönüşüm geçirmiştir. İslâm düşünce tarihinde dilin korunmasına yönelik hassasiyetin temel nedeni, Kur'ân ve Sünnet'in Arapça oluşudur. Bu durum, dil hatalarının lugavî bir problemden öte dinî metinlerin doğru anlaşılmasıyla doğrudan ilişkili bir mesele olarak görülmesine yol açmıştır. Bu sebeple Arapça'nın doğru kullanımını muhafaza etme çabası, dinî metinlerin sahih anlaşılmasını temin etmeye yönelik ilmî bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın kavramsal analiz bölümünde de vurgulandığı üzere lahn kavramı, cahiliye döneminden itibaren "dilde hata" anlamında kullanılmaya başlanmış (Bakırcı, 2001, s. 18) ve özellikle Hz. Peygamber, sahabe ve tâbiîn rivayetlerinde günlük konuşmalardaki yanlış kullanımları ifade eden bir terim hâline gelmiştir (Suyûtî, t.y., s. 2/167). Nitekim Hz. Peygamber, birinin yanlış okuduğunu duyduğunda (اِرْشِدُوا أَخَاكُمْ اِنَّه قَد ضَلّ) "*Kardeşiniz yanıldı, onun yanlışını düzeltin"* diyerek onu uyardığı görülmektedir (Hâkim, 1990, s. 3643; el-Lugavî, 1955, s. 20). Hz. Ebû Bekir'in (لأنْ أُقْرأ فأسْقِط اَحبُّ اِليّ مِن انْ أُقْرأ فألحَن) "*Susmam, lahn yaparak okumamdan daha iyidir"*(el-Lugavî, 1955, s. 23) dediği rivayet edilmiştir. Hz. Ömer'in dil konusundaki tavizsiz tutumu, dilin doğru kullanımını askeri ve teknik becerilerin dahi fevkinde gören bir anlayışa dayanmaktadır. Rivayete göre, ok atış talimi yapan bir toplulukla karşılaşan Hz. Ömer, atışlarındaki isabetsizliği "*Ne kötü atıyorsunuz*!" (فَأَسَاؤُوا الرَمَي) diyerek eleştirmiştir. Topluluğun, kendilerini savunmak adına (يَا أَمِيرَ المُؤْمِنِينَ نَحْنُ قَوْمٌ مُتَعَلِّمِين) "*Ey Müminlerin Emiri! Biz yeni öğrenen bir topluluğuz*" şeklindeki cevabı ise başka bir hatayı beraberinde getirmiştir. Dil bilgisi açısından haber konumunda olduğu için merfu (مُتَعَلِّمُون) olması gereken kelimenin, hatalı bir şekilde mansûb (مُتَعَلِّمِين) formda kullanılması üzerine Hz. Ömer "*Sizin (dilinizdeki) lahn, bana göre atıcılığınızdaki başarısızlığınızdan çok daha kötüdür*" (لَحْنُكُمْ أَشَدُّ عَلَيَّ مِنْ فَسَادِ رَمْيِكُم) diyerek onları şiddetle kınamıştır (el-Hattâbî & Abdulkerim İbrahim el-Garbâvî, 1982, s.

1/60). Bu vakıa, erken dönem İslam toplumunda dilin fasih kullanımının sadece edebi tercih değil, aynı zamanda şahsiyetin ve liyakatin bir parçası olarak kabul edildiğinin bariz nişanesidir. Bu dönemde dil hataları hem sözlü iletişimde hem de Kur'ân kıraatinde ortaya çıkan yanlışlıklar üzerinden ele alınmıştır. Vahyi ilk ağızdan işiten nesil hayatta olduğu için hatalı telaffuz, i'râb bozukluğu ve anlam kaymasına yol açan kullanımlar açık şekilde tenkit edilmiştir.

Sonraki dönemlerde Arap dilinde müşahede edilen lahn ve galat olgusu, İslam coğrafyasının genişlemesiyle ortaya çıkan kaçınılmaz bir dilsel savrulmanın ötesinde derin bir kültürel kırılmanın işareti olmuştur. Dolayısıyla dildeki bozulma, ferdî kusurdan ziyade ümmetin hafızasına ve vahiyle kurulan bağa yönelik bir tehdit olarak telakki edilmiştir. İbn Ömer'e (r.a.) yöneltilen miras sorusundaki fahiş i'rab hataları, mütekaddimûn dönemi dil bilincinin keskinliğini anlamak açısından çarpıcıdır. Soruda geçen (رَجُلٌ مَاتَ وَتَرَكَ أَبُوهُ وَأُخُوه) ifadesindeki yapısal bozukluk üzerine İbn Ömer'in doğrudan cevaba geçmek yerine, muhatabını (وَيْحَكَ، أَبَاهُ وَأَخَاه) diyerek mansûb formla ikaz etmesi, dil kurallarının takibini hukukî bir zaruret olarak gördüğünü kanıtlar. Hatanın ısrarla devam etmesi üzerine İbn Ömer'in konuyu "edep" kavramına bağlaması oldukça manidardır: "*Edepten (dil bilgisinden) mahrum olman, mirastan mahrum olmandan daha zararlıdır.*" Bu ifade, dilin kişiyi insan kılan ahlâkî bir duruş (edeb) olduğunun ilanıdır. Yine Emevî halifesi Süleyman b. Abdülmelik'in (ö. 99/717) huzurunda cereyan eden bir hadise, fasih dilin idarî ve siyasî ciddiyetle nasıl iç içe geçtiğini belgeler. Miras davasını anlatırken i'rabı altüst eden (مَاتَ أَبَانَا ... مِنْ أَبُونَا) şeklindeki ifadeler, (es-Suhârî, 1999, s. 1/17) meselenin hukukî içeriğini halifenin nezdinde hükümsüz kılmıştır. Ziyâd b. Ebîh'in de (ö. 53/673) hatalı konuşan bir şahsa verdiği *"Nefsinden eksilttiğin, malından yitirdiğinden daha ağırdır"* cevabı (İbn Kuteybe, 1997, s. 2/174), dilsel savrulmanın sosyolojik yansımasını özetler. Bu yaklaşım, Arapçayı fasih ve doğru kullanmanın toplumsal statü ve bireysel saygınlıkla (mürüvvet) doğrudan bağlantılı kabul edildiği bir dönemin zihniyetini yansıtmaktadır.

Diğer taraftan, lahn ve galat olgusu sadece idarî, hukukî veya dinî bir tehdit olarak algılanmamış; klasik nükte ve mizah kültüründe de önemli bir tema teşkil etmiştir. Gramer kurallarının ihlali, dil bilginleri ve edebiyatçılar arasında hem bir alay konusu hem de zekice kurgulanmış latifelerin ana malzemesi hâline gelmiştir. Klasik Arap edebiyatında, hatalı konuşanların düştüğü komik durumları, yapılan i'rab yanlışlarının doğurduğu anlam kaymalarını ve bunlara verilen hazırcevapları aktaran çok sayıda anekdot mevcuttur. Nitekim yapılan bazı güncel araştırmalarda, dilsel sapmaların bu mizahî ve ironik yönü incelenmekte, lahnın toplumsal algıdaki eğlendirici ve eleştirel işlevi modern dilbilimsel ve sosyolojik perspektiflerle değerlendirilmektedir. (Çakır, 2023; Görgün, 2025)

Özellikle Kur'ân tilâvetinde yapılan hatalara dair rivayetler, dil hassasiyetinin hangi boyutlara ulaştığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda i'rab kaynaklı hataların, lafzî bir kusurun ötesine geçerek doğrudan anlamı tahrif ettiği görülmektedir. Medine'de yaşanan olayda Kur'ân talimi yaptıran birinin "أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُه" "*Allah ve Resûlü, Allah'a ortak koşanlardan uzaktır*" (et-Tevbe, 9/3) ayetini okurken وَرَسُولِه ibaresini وَرَسُولِهِ şeklinde mecrûr okuyarak önceki kelimeye atfetmesi, anlamı "*Allah, müşriklerden ve Resûlü'nden beridir*" şeklinde bozmuştur. Bu hatayı fark eden bir bedevi imama tepki göstermiş ve olayı Hz. Ömer'e anlatmıştır. Bu olay üzerine halife, Kur'an'ı ancak dil uzmanı olanların okutmasını emretmiş ve Ebu'l-Esved ed-Düelî'ye de nahiv kurallarını belirlemesini emretmiştir (E. B. Enbârî, 1985, s. 20). Benzer bir durum, bir imamın "وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا" "*İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin*" (el-Bakara, 2/221) ayetini hatalı okuyarak fiilin başındaki harfi fetha harekelemesiyle ortaya çıkmıştır. Bu hata, ayetin anlamını tersine çevirecek bir yorumun doğmasına yol açmıştır. Durumu cemaatten birinin fark etmesi ve tepki göstererek düzeltmesi sonucu haramı helal kılacak bir hatadan dönülmüştür (İbn 'Abdi Rabbih, 1983, s. 4/65). Dil hassasiyetinin ileri düzeyde olduğu bir diğer örnek, Haccâc b. Yûsuf ö. 95/714) ile Yahyâ b. Yaʿmer (ö. 89/708 [?]) arasında geçen diyalogda görülmektedir. Yahyâ'nın, Tevbe sûresi 24. ayetinde yer alan …. …اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِنَ اللهِ وَرَسُولِه "قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَاؤُكُمْ وَاَبْنَاؤُكُم *De ki: 'Eğer babalarınız, oğullarınız…. size Allah'tan, peygamberinden daha*

sevimli ise…" cümlesindeki اَحَبٌ kelimesinin merfû okunması gerektiğini belirterek Haccâc'ın hatasını düzeltmesi (es-Suhârî, 1999, s. 1/12), i'rabın anlam üzerindeki belirleyici rolünü ortaya koymaktadır. Haccâc'ın bu uyarıya sert tepki vererek Yahyâ'yı sürgün etmesi ise dil meselesinin aynı zamanda otorite ve itibarla da ilişkili olduğunu düşündürmektedir.

Bu örnekler, fetihlerle birlikte "mevâlî" unsurların İslam toplumuna dahil olmasının dilde yarattığı sarsıntının somut tezahürleridir. Klasik bedevî saflığının (fıtrî fesahat) şehirleşme ve yabancı dillerle temas sonucu aşınması, dildeki bu çözülmeyi hızlandırmıştır. Ancak bu tahrif, beraberinde bir koruma refleksini doğurmuştur. Nahiv ve sarf ilimlerinin sistemleşmesi, Kur'an'ın doğru anlaşılmasının zeminini koruma kaygısından beslenmiştir. Nitekim lahnin sistematik bir şekilde ele alınması, Arap gramer çalışmalarının teşekkül sürecini doğrudan etkilemiştir. Özellikle Arap olmayan unsurların İslâm toplumuna katılmasıyla birlikte bozulmanın artması, nahiv ve sarf ilimlerinin doğuşunda belirleyici bir rol oynamıştır. Bu süreçte dildeki bozulmaların en belirgin alanı i'rab hataları olmuş, cümle yapısındaki yanlışlıkların anlamı doğrudan değiştirmesi sebebiyle dilin kurallaştırılması zorunlu hâle gelmiştir.

Osmanlı dönemine kadar gelişim gösteren Arap dili gramer çalışmaları, dil bozukluğunu "lahn" kavramıyla ele alırken Osmanlı ilmî geleneğinde aynı anlama gelen "galat" terimi kullanılmıştır. Çünkü galat sadece dil bozukluğu değil dillerarası intikal sürecinde gerçekleşen yanlış yapısal aktarım olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple Arapça ve Farsça başta olmak üzere farklı dillerden Türkçeye geçen kelimelerdeki yanlış kullanımları karşılayan en isabetli kavram olarak görülmüştür. Bu bağlamda Kemalpaşazâde'nin eseriyle başlayan "galatât" geleneği, dil hatalarını konu edinen müstakil bir literatür hâline gelmiştir.

Osmanlı'da *lahn* yerine *galat* teriminin tercih edilmesinde birkaç temel dinamik öne çıkmaktadır:

- Lahn, yalnızca hatayı değil; sözde incelik ve farklı söyleyiş biçimlerini de içerebilen daha geniş bir kavramdır. Galat ise doğrudan yanlış kullanımı ifade eden, daha dar ve keskin bir terimdir (İbn Manzûr, 1414, s. 13/381; ez-Zebîdî, t.y., s. 19/517).
- Galatât müelliflerinin büyük çoğunluğu fıkıh kökenlidir. Bu durum, dildeki hataları normatif bir bakışla ele almalarına ve galat kavramını tercih etmelerine zemin hazırlamış olabilir (Turan, 2002).
- Bu kavramı ilk kullananlardan Kemalpaşazâde'nin sert ve kesin eleştiri üslûbu, galat gibi doğrudan hatayı vurgulayan bir terimi tercih etmesinde etkili olmuş; sonraki âlimler de bu kullanımı sürdürmüştür (Kemalpaşazâde, 2014, ss. 59-68).
- Talebe ve müstensihler tarafından kısa ve pratik bir başlık olarak galatın tercih edilmesi, kavramın literatürde yerleşmesine katkı sağlamış olabilir.

Netice itibarıyla "lahn"dan "galat"a uzanan süreç, dil, din ve ilim ilişkisi çerçevesinde şekillenen geniş bir epistemolojik dönüşümün göstergesidir. Bu dönüşüm, Arapça'nın korunması, Kur'ân'ın doğru anlaşılması ve ilmî metinlerde anlam güvenliğinin sağlanması amacıyla gelişmiş sistematik bir dil bilinci olarak değerlendirilmelidir.

3. Lahn ve Galatât Literatürünün Teşekkülü

Lahn literatürü üzerine yapılan çalışmalar kapsamında araştırmacılar tarafından çeşitli eser listeleri oluşturulmuştur. Ancak bu listelerde yer alan tüm eserlerin doğrudan dil hatalarına odaklanmadığı, bazılarının ise eksik veya hatalı değerlendirmeler sonucunda dahil edildiği görülmektedir. Nitekim İbn Halleveyh'in şâz, nâdir ve garîb kelimelere dair eseri *Leyse fî kelâmi'l-ʿArab*, H. Thorbecke tarafından *Lahnu'l-ʿâmme* literatürü içinde değerlendirilmişse de içerik itibariyle bu kapsama tam olarak uymamaktadır (Abdüttevvâb, 2000, s. 217). Bu nedenle son dönem

çalışmalarında ilgili listeler yeniden gözden geçirilmiş ve doğrudan lahn konusu ile ilişkili olmayan eserler mümkün ölçüde ayıklanmaya çalışılmıştır. Lahn çalışmalarında temel ölçüt olarak eserlerin dili esas alınmış; Arapça kaleme alınan eserler, telif edildikleri coğrafyadan bağımsız biçimde listelere dahil edilirken Arapçayı konu edinse dahi başka dillerde yazılan eserler genellikle dışarıda bırakılmıştır. Bu durum, Kemalpaşazâde ve Hüsrevzâde'nin eserlerinin listelerde yer almasına karşılık Ebû Suûd Efendi'nin Türkçe kaleme aldığı eserinin kapsam dışında kalmasına yol açmıştır. Bu çalışmada ise coğrafya merkezli bir tasnif benimsenmiş; Anadolu (Osmanlı sahası) ve Anadolu dışı bölgeler şeklinde ikili bir ayrım yapılmış, dil kriteri ikinci planda tutulmuştur. Eserler sıralanırken önce Arapça ve Anadolu dışındaki çalışmalar, ardından Osmanlı dönemi eserleri ele alınmış; müelliflerin hicrî vefat tarihleri esas alınarak ulaşılabilen bilgiler birer cümle halinde sunulmuştur.

Bahsi geçtiği üzere *Lahnü'l-ʿâmme* literatürüne dair ilk sistematik liste, H. Thorbecke tarafından, Harîrî'nin *Dürretü'l-gavvâs fî evhâmi'l-havvâs* adlı eserinin mukaddimesinde verilmiştir. Sonraki çalışmalarda bu liste genişletilerek farklı isimler altında (ör. *Mâ telhana fîhî'l-ʿâmme*, *Mâ yelhana fîhî'l-ʿâmme*) anılan eserler büyük ölçüde aynı literatür içerisinde değerlendirilmiştir (Abdüttevvâb, 2000, s. 72) Bu çerçevede erken dönemden itibaren lahn olgusuna dair telif edilen eserler, dildeki hatalı kullanımları tespit etme ve fasih karşılıklarını ortaya koyma amacı taşımaktadır. Kisâî (ö. 189/805), *Mâ telhana fîhî'l-ʿâmme* adlı eserinde halkın dil hatalarına temas etmiş, düzensiz yapısına rağmen doğru kullanımları kaydetmiştir (İbn Hallikân, 1994, s. 3/295). Ferrâ (ö. 207/822), aynı adla anılan eseriyle bu geleneği sürdürmüş; eseri günümüze ulaşmamış olsa da kaynaklarda zikredilmiştir (Suyûtî, 2009, s. 2/333). Ebu'l-Heyzêm (ö. 207/822), *Mâ telhana fîhî'l-ʿâmme* isimli telifi ile anılmış ancak eseri kayıptır (Kehhâle, 1961, s. 8/145). Ebû Ubeyde Maʿmer b. Müsennâ (ö. 210/825), *Lahnu'l-ʿâmme* adlı eseriyle literatürde yer almakta fakat bu eser de günümüze ulaşmamıştır (Zehebî, 1427, s. 9/445). Asmaî (ö. 217/832), *Mâ yelhana fîhî'l-ʿâmme* adlı eserinde hatalı kullanımları verip ardından doğrularını göstermiştir (İbn Hallikân, 1994, s. 3/170). Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (ö. 223/837), *Mâ hâlefetü'l-ʿâmme fi'l-luga* adlı eserinde halkın dildeki aykırı kullanımlarını incelemiştir (Zübeydî, 1984, s. 199). Ebu'n-Nasr el-Bâhilî (ö. 231/845), *Mâ telhana fîhî'l-ʿâmme* adlı eseriyle anılmakla birlikte eseri günümüze ulaşmamıştır (Safedî, 1420/2000, s. 6/182). İbn Sikkît (ö. 244/858), *Islâhu'l-mantık* adlı eserinde doğru dil kullanımlarını sistematik biçimde ele almıştır (İbnü's-Sikkît, 2002). Mâzinî (ö. 249/863), *Lahnu'l-ʿâmme* adıyla anılan eseriyle bu sahada yer almakta ancak eser kayıptır (Suyûtî, 2009, s. 1/463). Ebû Hâtim es-Sicistânî (ö. 255/868), *Lahnu'l-ʿâmme* kapsamında değerlendirilen eseriyle bilinmekte fakat bu eser de günümüze ulaşmamıştır (E.-B. K. el-Enbârî, 1985, s. 145). İbn Şebbe (ö. 263/876), *en-Nahv ve men kâne yelhan* adlı eserinde özellikle nahivcilerin hatalarına dikkat çekmiştir (Hamevî, 1993, s. 5/2093). İbn Kuteybe (ö. 276/889), *Edebü'l-kâtib* adlı eserinde kâtiplerin dil hatalarına değinmiştir (E. M. A. b. M. b. K. D. İbn Kuteybe, 1985; E.-B. K. el-Enbârî, 1985, s. 159). Dînâverî'nin (ö. 282/886), günümüze ulaşmayan eseri kaynaklarda *Mâ telhana fîhî'l-ʿâmme* adlıyla anılmaktadır (Hamevî, 1993, s. 1/206). Saʿleb eş-Şeybânî (ö. 291/904), *el-Fasîh* adlı eserinde yaygın hataların doğru karşılıklarını sistematik biçimde sunmuştur (İbnü'n-Nedîm, 1997, s. 100). İbn Düreyd (ö. 321/933), *Takvîmu'l-lisân* adlı eseriyle dili yanlışlardan arındırıp kuvvetli bir unsur haline getirmeyi amaçlamıştır (İbnü'l-Kıftî, 1986, s. 3/30). Ebû Ömer ez-Zâhid (ö. 345/956), *Fâʾitu'l-fasîh* adlı eserinde Saʿleb'in çalışmasını tamamlayıcı nitelikte katkılar sunmuştur (İbn Hallikân, 1994, s. 1/103). Zübeydî (ö. 379/989), *Lahnu'l-ʿâmme* adlı eserinde Endülüs'teki hatalı kullanımları derlemiştir (Zübeydî, 1984). Hattâbî (ö. 388/998), *Islâhu galati'l-muhaddisîn* adlı eserinde hadis rivayetlerindeki dil hatalarını ele almıştır (Hamevî, 1993; Hattâbî, 1985, s. 3/1206). İbn Fâris (ö. 395/1004), *Temâmu fasîhi'l-kelâm* adlı eserinde fasih dil kullanımını tamamlayıcı örneklerle desteklemiştir (Abdüttevvâb, 2000, s. 209). İbn Cinnî (ö. 392/1002), *el-Fasl beyne'l-kelâm* adlı eserinde dilin farklı kullanım düzeylerini incelemiştir (İbnü'n-Nedîm, 1997, s. 115). Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 395/1004), *Lahnu'l-hâssa* adlı eserinde seçkin zümrenin dil hatalarını ele almıştır (İbnü'l-Kıftî, 1986, s. 1345).

Hicri VI. asırdan itibaren daha çok mütekaddimûnun birikimleri üzerine bina edilen eserler dikkat çekmektedir. Bunlar arasında İbn Mekkî (ö. 501/1108), *Teskîfü'l-lisân ve telkîhu'l-cinân* adlı eserinde geniş bir hata repertuarını incelemiştir (Sıkıllî, 1990). Harîrî (ö. 516/1122), *Dürretü'l-gavvâs fî evhâmi'l-havvâs* adlı eserinde hem avam hem havassın hatalarını ele almıştır (Hamevî, 1993, s. 5/2202). Selâme el-Kefertâbî (ö. 533/1138), *Mâ telhana fîhî'l-ʿâmme* adlı eseriyle bu geleneği sürdürmüştür (Suyûtî, 2009, s. 1/593). Muhammed el-Irâkî (ö. 561/1165), *Nüzhetü'l-enfüs* adlı eserinde hatalı kelime kullanımlarını ele almıştır (Kâtip Çelebi, 1992, s. 2/1941). Cevâlikî (ö. 540/1145), *et-Tekmile fî mâ telhana fîhî'l-ʿâmme* ile kendisinden önceki çalışmalara zeyil yazmıştır (E.-B. K. el-Enbârî, 1985, s. 293). İbn Hişâm el-Lahmî (ö. 577/1181), *el-Medhal ilâ teskîfi'l-lisân* adlı eserinde lahn konusundaki mevcut görüşleri tartışmıştır (Abdüttevvâb, 2000, s. 266). İbn Berrî (ö. 582/1187), *Galatu'd-duafâ mine'l-fukahâ* ile fakihlerin hatalarını ele almıştır (Suyûtî, 2009, s. 2/34). İbnü'l-Cevzî de (ö. 598/1201), genel bir isimlendirme gerçekleştirdiği *Lahnu'l-ʿâmme* adlı eseriyle bu literatüre katkı sağlamıştır (İbn Hallikân, 1994, s. 3/140). Abdullatif el-Bağdâdî (ö. 629/1231), *Zeylü fasîhi Saʿleb* ile Şeybânî'nin eserine tetimme niteliğinde katkıda bulunmuştur (Hamevî, 1993, s. 4/1571). Meşhur *Lisânü'l-'Arab* müellifi İbn Manzûr da (ö. 711/1311), *Tehzîbü'l-havvâs min Dürreti'l-gavvâs* ile Harîrî'nin eserini özetlemiş ve konunun önemine işaret etmiştir (Bağdâdî, 1951, s. 2/142). Ünlü müfessir İbn Cüzey de (ö. 741/1340), *el-Fevâidü'l-ʿâmme fî lahnı'l-ʿâmme* adlı eseriyle bu alana kayıtsız kalmayan müelliflerdendir (Abdüttevvâb, 2000, s. 306). Safedî (ö. 764/1363), *Tashîfu't-tashîf ve tahrîfu't-tahrîf* ile yanlış rivayetleri dilsel açıdan incelemiştir (Bağdâdî, 1951, s. 1/351). İbn Hâtime (ö. 770/1369), *Îrâdü'l-leâl* adlı eseriyle önceki çalışmalara zeyil yazmıştır (Şevkî Dayf, 1995, s. 8/292). Bu bölümde konuyla ilgili sıkça *Buğyetü'l-vu'ât* isimli eserine başvurduğumuz Suyûtî (ö. 911/1505), ayrıca kendisine nispet edilen *Galatâtu'l-ʿavâm* ile anılmakla birlikte aidiyeti tartışmalıdır (Abdüttevvâb, 2000, s. 325). Son olarak Radıyyüddîn el-Hanbelî (ö. 971/1563), *Bahrü'l-ʿavvâm fîmâ esâbe fîhi'l-ʿavâm* adlı eserinde halk dilindeki tartışmalı kullanımları değerlendirmiştir (Ziriklî, 1984, s. 5/303).

Dilsel hatalara dair literatür, XVII. yüzyıla kadar Osmanlı dışı coğrafyalarda ağırlıklı olarak "lahn" kavramı etrafında şekillenmiş; buna karşılık Osmanlı sahasında kaleme alınan eserlerde "galat" teriminin tercih edilmesi dikkat çekici bir terminolojik farklılaşma ortaya koymuştur. Osmanlı sahasında galat literatürü, klasik Arap dili geleneğinin devamı niteliğinde olmakla birlikte özellikle eserlerin kapsamı, dili ve hedef kitlesi bakımından giderek çeşitlenen bir yapı arz etmiştir. Bu çerçevede Kemalpaşazâde'nin (ö. 940/1534) *et-Tenbîh ʿalâ galati'l-hâmil (câhil) ve'n-nebîh* adlı eseri, hem avam hem havasın dil yanlışlarını ele alması, hatalı kullanımları örneklerle ortaya koyması ve yer yer sertleşen eleştirel üslûbuyla Osmanlı galat literatürünün kurucu metni kabul edilmektedir (Kemalpaşazâde, 2014). Bu nedenle de çalışmamızda ayrıntılı bir şekilde tahlil edilecektir. Onu izleyen Takıyyuddin Mehmed el-Birgivî'nin (ö. 981/1573) *Galatâtü'l-avâm*'ı, mukaddimesiz olarak doğrudan hatalı kelimelerin sıralanmasına geçen, yaklaşık 160 maddeyi ihtiva eden ve açıklamadan ziyade tespit odaklı kısa bir risale görünümündedir (Birgivî, t.y.; Sarıkaya, 2004). Ebussuûd Efendi'nin (ö. 982/1574) Türkçe kaleme aldığı *Sakatâtü'l-ʿavâm*'ı ise (*Galatâtü'l-avâm*) büyük ölçüde Kemalpaşazâde'den alınan kelimeleri daha kısa ve pratik açıklamalarla sunan, öğretici ve derleyici bir karakter taşır (Ebussuûd Efendi, t.y.; İnan, 2022). Eserin daha sonra şerhedilmiş olması da etkisini göstermektedir.

Osmanlı galatat literatürü gelişme dönemi Ali b. Bâlî el-Kostantinî (ö. 992/1584) ile başlamıştır. Zira kendisinin *Hayru'l-kelâm fî't-tekassî ʿan ağlâti'l-avâm* adlı eseri, hatalı kullanımları yalnızca sıralamakla kalmayıp bunların sebeplerini araştıran ve yer yer delillendirmeye başvuran daha analitik bir yaklaşım sergiler (el-Kostantinî, 1983). Bu nedenle söz konusu eser de çalışmamızın temel kaynakları arasında yer almıştır. Onu takip eden Hüsrevzâde Mustafa'nın (ö. 1000/1591) *Galatâtu'l-avâm*'ı ise önceki literatürü takip ederek yanlış kullanımları tespit eden ve bunların doğru biçimlerini gösteren sistematik bir risale olup, Osmanlı sahasında bu geleneğin devamlılığını sağlamıştır (Hüsrevzade, 2018). Kendisinden önceki Kemalpaşazâde ve el-Kostantinî

ile birlikte mukaren değerlendirmeyi hak eden eserler arasındadır. Kıbelizâde Riyâzî Mehmed Efendi (ö. 1054/1644) ise *Galatâtü'l-avâm*'ında babası Birgivî'nin metnini genişleterek yaklaşık 270 kelimeyi ele almış, böylece önceki birikimi derleyip geliştiren bir ara metin ortaya koymuştur (Sarıkaya, 2004, s. 242). Muhammed el-Medeni et-Trabzonî'nin (ö. 1200/1786) *Risâle fî Galatâti'l-avâm*'ı ise yaklaşık 400 kelimeyi alfabetik sırayla incelemesi bakımından sözlük tertibine yaklaşan bir yapı sergilemektedir (Bulut, 2020).

Osmanlı'nın geç dönemlerinde galat literatürü, hacim ve yöntem bakımından daha da genişlemiştir. Âşirefendizâde Mehmed Hafîd'in (ö. 1811) *ed-Dürerü'l-müntehabâtü'l-mensûre fî ıslâhi'l-Galatâti'l-meşhûre* adlı eseri, 1123 maddeyi kapsayan geniş hacmi, kelimeleri sistemli biçimde ele alışı ve açıklamalarıyla Türkçedeki en kapsamlı galat sözlüklerinden biri olarak öne çıkar (Hafid, 2018). Kazasker Mustafa İzzet'in (ö. 1876) *Tashîhu'l-galatât ve'l-muharrefât fi'l-esmâi ve'l-lugât* adlı eseri ise kelimeleri iki gruba ayırarak bazı hatalı kullanımların dilde yerleşmiş olması sebebiyle normatif yaklaşımı kısmen esneten dikkat çekici bir bakış açısı sunar (Kültüral, 2008, s. 122). Sırrı Paşa'nın (ö. 1895) *Galatât*'ı Kemalpaşazâde çizgisini takip eden, yaklaşık 200 kelimeyi üç bölüm hâlinde inceleyen derleyici bir eserdir (Sırrı Paşa, 1885).

Modernleşme süreciyle birlikte galat literatürü yeni alanlara da yönelmiştir. Kemalpaşazâde Said'in (ö. 1921) *Galatât-ı Tercüme* adlı eseri, Fransızcadan yapılan çevirilerdeki hataları alfabetik olarak inceleyen, dilbilgisi, sözlükçülük ve çeviri eleştirisini birleştiren kapsamlı bir çalışmadır (Semercioğlu, 2010). Bu esere yönelik eleştirel bir metin olan Fatin İhsan Bey'in *Hatiyât-ı Tercüme*'si, Said Bey'in görüşlerine itirazlar içerirken (İhsan, 1888); Mehmed Hâlid'in *Tedkîk-i Galatât Tercüme*'si ise bu tartışmayı daha da ileri götürerek karşı eleştiriler ve yeni örneklerle literatürü zenginleştirmiştir (Semercioğlu, 2010).

Bunun yanında Hüseyin Rıza Paşa'nın (ö. 1904) *Zübdetü'l-efkâr fî mehâsini'l-âsâr* adlı eseri (Tanrıverdi, 2011), dinî ve felsefî konularla birlikte dil meselelerine de temas eden ansiklopedik bir karakter taşırken Ahmed Ziyâeddin'in *Mecmûam*'ı galat kelimeleri alfabetik sırayla inceleyen derleyici bir çalışma sunar (Kültüral, 2008, s. 8; Sarıkaya, 2004, s. 259). Fâik Reşad'ın (ö. 1914) *Ta'lîm-i Kitâbet: İmlâ ve Galatât* adlı eseri yazım kuralları ile galat meselesini birleştirerek öğretici bir üslûp benimserken (Fâik Reşad, t.y.); Mustafa Rüşdü'nün *Tehzîbü'l-kelâm fî lisâni'l-havâssı ve'l-avâm* adlı eseri (Kültüral, 2008, s. 8), Arapça ve Farsça kelimeler yanında Batı dillerinden geçen kelimeleri de ele alarak çok dilli bir perspektif sunar. Son olarak Ali Seydi'nin (ö. 1933) *Defter-i Galatât*'ı yaklaşık 1500 galat kelimeyi ve 700 kadar anlam ilişkisini inceleyen kapsamlı bir sözlük niteliğindeyken (Ali Seydi, 2019); Ali Himmet Berki'nin *Fâzılın Galatât Defteri* adlı eseri Arapça ve Farsça kökenli 396 hatalı kullanımı iki bölüm hâlinde inceleyen derli toplu bir çalışmadır (Ali Himmet Berki, 1919).

Bu eserler birlikte değerlendirildiğinde Osmanlı döneminde galat literatürünün basit hata tespitinden sistemli sözlükçülüğe, oradan da çeviri eleştirisi ve dil bilinci oluşturmaya uzanan bir gelişim süreci izlediği açıkça görülmektedir.

4. Galatât Metinlerinde Dilsel Hataların Tasnifi

Galatât literatürü, Arapça ile Osmanlı Türkçesi arasındaki yoğun etkileşimin dilsel sonuçlarını takip edebilmek bakımından son derece önemli bir malzeme sunmaktadır. Bu eserlerde yer alan hata örnekleri yalnızca doğru-yanlış ayrımını yansıtan kayıtlar olmayıp dilin kullanım sürecinde geçirdiği fonetik, morfolojik, semantik ve kültürel dönüşümlerin izlerini de taşımaktadır. Özellikle Arapça kökenli kelimelerin Osmanlı Türkçesine intikali sırasında meydana gelen ses değişimleri, hareke farklılıkları, harf dönüşümleri ve vezin kaymaları, dil ilişkilerinin mahiyetini ortaya koyan önemli veriler arasında yer almaktadır. Bu yönüyle galatât metinleri, dilin canlı kullanım alanındaki değişim dinamiklerini belgeleyen kaynaklar olarak değerlendirilmelidir. Galat örneklerinin sistematik biçimde tasnif edilmesi, söz konusu değişimlerin rastlantısal değil belirli

dilsel eğilimler doğrultusunda ortaya çıktığını göstermesi bakımından da önemlidir. Klasik sarf geleneğinde "emsile-i muttaride" adıyla bilinen tasnif, Arapçadaki kelime kalıplarını kuşatıcı bir sistem içerisinde ele aldığı için hata örneklerinin düzenli biçimde sınıflandırılmasına imkân vermektedir. Hareke farklılıkları, harf değişimleri ve sîgasal dönüşümler incelendiğinde bazı müdahalelerin doğrudan anlam değişikliğine yol açtığı, bazılarının ise kullanım alışkanlıklarını dönüştürdüğü anlaşılmaktadır. Böylece galat olgusu, bireysel dil yanlışlarının ötesinde dilin toplumsal dolaşımında ortaya çıkan müşterek kullanım eğilimleri olarak da tanımlanabilir.

Galatât eserleri arasında özellikle Kemalpaşazâde'nin *et-Tenbîh 'alâ galati'l-câhil* adlı çalışması, sonraki literatür üzerindeki etkisi bakımından ayrı bir konuma sahiptir. Müteakip eserlerde yer alan birçok örneğin doğrudan yahut dolaylı biçimde bu eserden aktarılmış olması, söz konusu metnin gelenek içerisindeki belirleyici rolünü göstermektedir. Bu nedenle çalışmanın mukayese bölümünde bu eser ve onun usulünü takip eden Kostantinî ve Hüsrevzade'nin telifleri temel alınmıştır. Klasik Arapça sözlüklerle Osmanlı Türkçesi lugatlerinin birlikte değerlendirilmesi, kelimelerin anlam serüvenini takip edebilmek açısından önemlidir. Özellikle *Lisânü'l-ʿArab*, *es-Sıhâh* ve *el-Kâmûsu'l-muhît* gibi klasik Arapça sözlüklerle, *Ahterî-i Kebîr*, *Vankulu Lugatı* ve *el-Okyânûsu'l-Basît* gibi Osmanlı sahasında kullanılan sözlüklerin mukayesesi, kelimelerin hangi anlamlar gözetilerek aktarıldığını ve zaman içerisinde nasıl bir kullanım alanı kazandığını göstermektedir. Bu mukayeseler, başlangıçta galat kabul edilen bazı kullanım biçimlerinin zamanla yaygınlaşarak dilin tabiî parçası hâline geldiğini açık biçimde ortaya koyacaktır.

4.1. Sîga (Kalıp) Hataları ve Türleri

Galatât literatüründe en sık karşılaşılan hata türlerinden biri mastar kalıplarında ortaya çıkan kullanımlardır. Bu hatalar genellikle semâî mastarların kıyas yoluyla değiştirilmesi, farklı mastar kalıplarının birbirine karıştırılması veya mastara sonradan ek ilavesi yapılması şeklinde görülmektedir. Müelliflerin bu konu üzerindeki hassasiyeti, mastar yapılarının Arap dilindeki fasih kullanım açısından önemli kabul edildiğini göstermektedir.

Bu bağlamda العَلانِيا (el-ʿalâniyâ) kelimesi, doğrusu عَلَنًا (ʿalenen) veya عَلَانِيَة (ʿalâniye) olması gerekirken hatalı kullanım örneği olarak değerlendirilmiştir. Benzer şekilde حَالِيًا (hâliyen) kullanımı da aslında حَالًا (hâlen) şeklinde olması gereken masterın dönüştürülmüş biçimi kabul edilmiştir (Cevherî, 1987, s. 6/2165; Vankulu, 2020, s. 2/2289; el-Kostantinî, 1983, s. 41). Mastar kalıplarının karıştırılmasına örnek olarak gösterilen الكَرَاهِيَّة (el-kerâhiyye) kelimesinde ise semâî mastar olan كَرَاهِيَة (kerâhiye) formuna yanlışlıkla şeddeli nisbet eki eklenmiştir. Aynı durumun المَرْثِيَّة (el-mersiyye) ve الرَّفَاهِيَّة (er-refâhiyye) gibi örneklerde de görüldüğü belirtilmektedir (Fîruzâbâdî, 1304; Kemalpaşazâde, 2014, ss. 53, 54, 77; el-Kostantinî, 1983, ss. 32, 54).

Bir diğer dikkat çekici örnek, "kulluk" anlamındaki الرِّق (er-rikk) mastarından türetilen الرَّقِّيَّة (er-rakkiyye) kullanımının gereksiz ekleme sebebiyle hatalı kabul edilmesidir (İbn Manzûr, 1414, s. 10/121; Karahisârî, 1310, s. 1/135; Kemalpaşazâde, 2014, s. 54; Hüsrevzade, 2018, s. 106). Ayrıca البِداية (el-bidâye) kelimesi de hemzeli aslî şekli olan البِداءة (el-bidâe) yerine kullanıldığı için galat sayılmıştır. Hüsrevzâde bu hatanın avam ve havas herkes tarafından yapıldığını belirttikten sonra el-Mutarrizî el-Hârizmî'nin (ö. 610/1213) *el-Muğrib* isimli eserinden "*Bidâye ammicedir, doğrusu hemzeyledir*" ifadesini nakletmiştir (Cevherî, 1987, s. 1/35; Mutarrızî, 1431, s. 35; el-Kostantinî, 1983, s. 25). Ancak bu kullanımın zamanla yaygınlaşarak yerleşik hâle geldiği anlaşılmaktadır.

4.2. İ'lâl, İbdâl ve İdğâm Hataları

Arap dilinde kelimelerin yapı bakımından geçirdiği ses değişiklikleri sarf ilminin temel meselelerinden biridir. Bu değişiklikler çoğu zaman Arapçanın kendi fonetik sistemi içerisinde kurallı bir yapıya sahiptir. Ancak bazı durumlarda kelimelerde meydana gelen değişimler dilin aslî kurallarına dayanmayıp yanlış kullanım neticesinde ortaya çıkmaktadır. Klasik dil âlimleri bu tür

kullanımları "galat" kapsamında değerlendirmiş ve özellikle avâm arasında yaygınlaşan hataları eserlerinde ayrıntılı biçimde ele almışlardır. Galat literatüründe ses değişiklikleri önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü kelimenin aslî yapısında meydana gelen küçük bir ses değişikliği dahi bazen anlamın tamamen bozulmasına yol açabilmektedir. Özellikle Arapça dışındaki dillere mensup toplumların bazı mahreçleri doğru telaffuz edememeleri, harflerin birbirine yaklaştırılması, harflerin yutulması, şeddelerin kaldırılması veya gereksiz yere kullanılması gibi durumlar galatların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu bağlamda i'lâl, ibdâl, idğâm ve hazif çerçevesinde değerlendirilen hatalar, yalnızca fonetik bir mesele değil dilin doğru muhafazası açısından da önem taşımaktadır.

4.2.1. İ'lâl Hataları

Lügat anlamı itibariyle "hasta etmek, belaya uğratmak" (İbn Manzûr, 1414, s. 11/471) manalarını içeren i'lâl ıstılahta, "Telaffuzda hafiflik ve kolaylık sağlamak amacıyla illet harfleri olan elif (ا), vâv (و) ve yâ'nın (ي) birbirine dönüştürülmesi (kalb), harekelerinin başka harfe aktarılması veya sukûn hâline getirilmesi (iskân), yahut harfin tamamen düşürülmesi (hazf) şeklinde meydana gelen değişikliklere ve hemzede (أ) gerçekleşen dönüşümlere" verilen genel bir isimdir (İbn Cinnî, t.y., s. 1/100; el-Esmer, 1997, s. 219). Bu süreçte aslı قَوَلَ olan bir fiilin fetha-vâv uyumsuzluğunu gidermek için *kalb* yoluyla قَالَ formuna evrilmesi, يُقْوُلُ gibi yapılarda ağır gelen damme harekesinin *teskîn* ile makabline aktarılarak يُقُول şeklini alması veya خَافَ fiilinin emrinde olduğu gibi iki sakinin birleşmesini önlemek adına *hazf* edilerek خَفْ biçimine düşmesi, dilin fonetik dengesini koruyan sistematik birer operasyondur. Bu morfolojik müdahaleler, kelimenin türetilme sürecindeki kök anlamını muhafaza ederken, Arapçanın akıcılığını sağlayan "en az çaba yasası" uyarınca kelimeyi en ideal telaffuz kalıbına taşır.

Arapçada bu değişikliklerin önemli bir kısmı kurallı ve tabiîdir. Bununla birlikte bazı kullanımlar, kuralsız biçimde illet harflerinin değiştirilmesi sebebiyle galat kabul edilmiştir. Galat örneklerinden biri, "büyük abdest bozmak" anlamına gelen اَلتَّغَوُّط (et-teğavvut) kelimesinin halk arasında اَلتَّغَيُّط (et-teğayyut) şeklinde kullanılmasıdır. Burada و harfi hatalı biçimde ي harfine dönüştürülmüştür. Kemalpaşazâde bu kullanımın ortaya çıkışını, insanların ism-i fâil olan اَلْغَائِط (el-ğâit) kelimesini yanlış biçimde اَلْغَايِط (el-ğâyit)[3] şeklinde okumalarına bağlamaktadır. Böylece kelimenin aslındaki و harfi unutulmuş ve yanlış kıyas sonucu yeni bir kullanım ortaya çıkmıştır (Kemalpaşazâde, 2014, ss. 70-71). Müellifin yaklaşımı, galatın çoğu zaman yanlış işitme, alışkanlık ve hatalı kıyas sonucunda meydana geldiğini göstermektedir.

4.2.2. İbdâl Hataları

İbdâl, Arapların âdetinden olan kelimedeki bir harfi başka bir harfle değiştirmek suretiyle yeni bir kelime elde etme ameliyesidir (İbn Fâris, 1997, s. 154). Arapçada bazı ibdâller dilin tabiî ses yapısı gereği kurallı biçimde gerçekleşmektedir. Ancak galat literatüründe ele alınan ibdâller, kuralsız ve kullanım kaynaklı değişikliklerdir. Özellikle mahreç bakımından birbirine yakın harflerin karıştırılması bu tür hataların temel sebebidir. Bu hatalar arasında Kemalpaşazâde'nin dikkat çektiği örneklerden biri, meşhur tâbiîlerden olan كَعْبُ الْأَحْبَار (Ka'bü'l-Ahbâr) isminin ح harfi ile okunması gerekirken خ harfine dönüştürülmüş formda كَعْبُ الْأَخْبَار şeklinde okunmasıdır. Buradaki bir nokta değişimi ismin anlamına da etki etmiştir. Müellif, bu tür hataların özellikle Arap olmayanlar arasında yaygın olduğunu belirtmektedir (Kemalpaşazâde, 2014, s. 44; el-Kostantinî, 1983, s. 22). Çünkü ح ve خ harfleri Türkçe gibi dillerde tam karşılığı bulunmayan seslerdendir.

Bazı galatlarda ise yalnızca harf değişimi değil, birden fazla hata aynı anda görülmektedir. Nitekim جُمَادَى الْأُولَى وَالْآخِرَة (Cümâde'l-Ûlâ ve'l-Âhire) ifadesinde د harfinin ذ'ye dönüştürülmesi, hareke değişikliği yapılması ve müennes kelimelerin müzekker kullanılması (الأوَّل وَ الآخِر) aynı anda

[3] Türkçede de bu kelime "gayta" şeklinde kullanılmaktadır.

gerçekleşmiştir (Kemalpaşazâde, 2014, s. 43). Bu durum, galatın bazen zincirleme biçimde ortaya çıktığını göstermektedir. "Beslenme" anlamındaki اَلْغِذَاء (el-gızâ') kelimesinin اَلْغِدَاء (el-gıdâ') formunda kullanılması da dikkat çekici örneklerden biridir ki Türkçeye de "gıda" şeklinde intikal etmiştir. Burada ذ harfi د'ye dönüştürülmüş, ayrıca kelimenin anlamı daraltılarak yalnızca "yemek" manasında kullanılmaya başlanmıştır. Kemalpaşazâde, insanların bu kullanımda "kahvaltı-akşam yemeği" karşıtlığından hareketle yanlış analoji yaptıklarını ve "akşam yemeği" anlamındaki (العَشاء) kelimesinin zıt anlamlısı olarak ve aynı kalıpta "kahvaltı" manasında kullanmış olabileceklerini belirtmektedir (Kemalpaşazâde, 2014, s. 70; el-Kostantinî, 1983, s. 42).

İbdâl kaynaklı galatların önemli bir kısmı, halk dilinde yaygınlaşan kullanım alışkanlıklarından doğmaktadır. "İpek tüccarı" anlamındaki اَلْقَزَّاز (el-gazzâz) kelimesinin اَلْغَزَّاز (el-ğazzâz) şeklinde okunması buna örnektir. Burada yalnızca harf değişmemiş, kelime "dürtmek ve kamçılamak" anlamına kaymıştır (Kemalpaşazâde, 2014, s. 75). Benzer şekilde "kekelemek" anlamındaki لُكْنَة (lükne) kelimesinin رُكْنَة (rükne) biçiminde kullanılması da halkın aşina olduğu seslere yönelmesinin sonucudur (Kemalpaşazâde, 2014, s. 78). Galatât müelliflerinin özellikle eleştirdiği örneklerden biri de هَوَّشْتُ الشَّيْء (hevveştü'ş-şey') fiilinin شُوَّشْت (şevveştü) şeklinde kullanılmasıdır (el-Kostantinî, 1983, s. 38). Dilciler, doğru kullanımın ه harfiyle olduğunu vurgulamakta; halkın ise telaffuz kolaylığı sebebiyle ش harfine yöneldiğini ifade etmektedir. Bu durum, galatların önemli bir kısmının fonetik kolaylık arayışından kaynaklandığını göstermektedir.

4.2.3. İdğâm Hataları

Sözlükte "bir şeyi bir şeye katmak" anlamı içeren idğâm, ıstılahta ilki sakin ikincisi harekeli iki mütemâsil ya da mütekârîb harfin buluşup ilk harfin diğerine katılması şeklinde izah edilmiştir (Cevherî, 1987, s. 5/1920; Kurtubî, 2006, s. 76) Ancak galat örneklerinde mesele çoğunlukla gerçek bir idğâm değil, şeddeli harflerin yanlış kullanılmasıdır. Klasik dil âlimleri, şeddenin kaldırılması veya bulunmaması gereken yerde kullanılması gibi durumları ciddi bir dil hatası olarak değerlendirmişlerdir. Çünkü şedde Arapçada yalnızca fonetik değil, aynı zamanda anlam ayırt edici bir özelliğe sahiptir.

Bu bağlamda boya yapımında kullanılan bir ağacı ifade eden اَلْبَقَّم (el-bakkam) kelimesinin şeddesiz biçimde اَلْبَقَم (el-bakam) okunması galat kabul edilmiştir (Kemalpaşazâde, 2014, s. 33). Aynı şekilde bugün Türkçede yaygın biçimde kullanılan "sumak" kelimesinin aslının اَلسُّمَّاق (es-sümmâk) olduğu, şeddesiz kullanım olan اَلسُّمَاق (es-sümâk) kelimesinin ise "saf, halis" anlamına geldiği belirtilmiştir (el-Kostantinî, 1983, s. 24). Şedde düşürme örneklerinden biri de Mu'tezile âlimlerinden Ebû Ali el-Cübbâî'nin nisbesinde görülmektedir. اَلْجُبَّائِي (el-Cübbâî) şeklindeki doğru kullanımın halk arasında اَلْجُبَائِي (el-Cübâî) şeklinde telaffuz edilmesi, şeddenin ihmal edilmesinden kaynaklanmaktadır. Gergedan anlamındaki كَرْكَدَن (kerkedenn) kelimesinin şeddesiz okunması da aynı kapsamda değerlendirilmiştir (el-Kostantinî, 1983, s. 47; Sarıkaya, 2004, s. 269).

Buna karşılık bazı kelimelerde aslında bulunmayan şeddelerin kullanıldığı görülmektedir. "Tükürük" anlamında kullanılan (البُزَاق) kelimesinin, zâ (ز) harfi şeddeli okunarak (البُزَّاق) şeklinde telaffuz edilmesi hatalıdır. Kemalpaşazâde'nin "(البُزَاق) ve kardeşleri" ifadesiyle birlikte zikrettiği (البُسَاق) ve (البُصَاق) kelimeleri, Arap dilinde aynı anlamda kullanılan farklı lehçe varyantları olarak kabul edilmiştir (Kemalpaşazâde, 2014, s. 48). Nitekim kelimenin ص، س ve ز harfleriyle üç farklı şekilde okunabildiği, Arapların bazı kelimelerde س harfini ص ve ز harflerine ibdâl etmeleriyle açıklanmaktadır. Ayrıca (بُصَاق) kelimesi, Mekke civarında bulunan bir yer adı olarak da zikredilmektedir (Hamevî, 1993, s. 5/2177). Anadolu şehir isimlerinde görülen şedde kullanımları da dikkat çeken hususlardandır. أَنْطَاكِيَة (Antâkiye), قُونِيَة (Konya), مَلَطْيَة (Malatya) ve قَيْسَارِيَّة (Kayseriyye) gibi şehir isimlerinde sonundaki ي harfinin şeddeli okunması halk arasında yaygınlaşmış; ancak müellifler tarafından bunun fasih Arapça açısından doğru olmadığı ifade edilmiştir (el-Kostantinî, 1983, s. 18).

4.2.4. Hazif Hataları

Hazif, kelimedeki bir harfin düşürülmesiyle meydana gelen ses değişikliğidir. Arapçada bazı hazif türleri sarf kuralları çerçevesinde tabiî kabul edilmekle birlikte kuralsız biçimde gerçekleşen düşürmeler galat kapsamında değerlendirilmiştir. Özellikle illet harflerinin hazfedilmesi, kelimenin veznini ve aslî yapısını bozduğu için klasik dil âlimleri tarafından ciddi bir hata olarak görülmüştür. Halk dilinde telaffuzu kolaylaştırma amacıyla yapılan bu tür eksiltmeler zamanla yaygınlaşmış; ancak fasih Arapça açısından doğru kabul edilmemiştir.

Kostantinî, "süzgeç" anlamındaki رَاوُوق (râvûk) ve "havan" anlamındaki هَاوُون (hâvûn) kelimelerindeki و harflerinin düşürülerek رَاوَق (râvak) ve هَاوَن (hâven) şeklinde kullanılmasını yanlış kabul etmektedir. Müellife göre bu kullanım Arapçanın vezin sistemine uygun değildir. Çünkü bu kelimelerin aslî yapısında bulunan illet harfi korunmalıdır (el-Kostantinî, 1983, s. 60). Benzer şekilde "tavus kuşu" anlamındaki طَاوُوس (tâvûs) kelimesinin halk arasında طَاوُس (tâvûs/tâvus) şeklinde kullanılması da hazif örneklerinden sayılmıştır. Hatta bu kelime insan ismi olarak da kullanılmıştır (Buhârî, "Talâk", 4). Burada ikinci و harfi düşürülmüş ve kelimenin aslî yapısı bozulmuştur. قَارُورَة (kârûre) kelimesinin قَارُرَة (kârure) şeklinde kullanılması da illet harfinin hazfedilmesine örnek teşkil etmektedir. Kelimenin ortasındaki و harfinin düşürülmesi telaffuz kolaylığı sağlasa da fasih kullanım açısından uygun görülmemiştir.

Lahn ve galat üzerine çalışma yapan alimlerin dikkat çektiği bir diğer husus, halk arasında bazı kelimelerin hafifletme amacıyla eksik telaffuz edilmesidir. Örneğin هٰذِهِ (hâzihî) işaret isminin konuşma dilinde هَذِي (hâzî) şeklinde kullanılması, son he harfinin hazfedilmesi sebebiyle fasih kabul edilmemiştir. Aynı şekilde ذَٰلِك (zâlike) kelimesinin ذَاك (zâk) biçiminde kullanılması da hazif örnekleri arasında değerlendirilmiştir (Lebîd b. Rebîa, 1983, s. 59) .

Hazif örnekleri de göstermektedir ki galat yalnızca telaffuz kolaylığıyla ilgili değildir. Çünkü harfin düşürülmesi çoğu zaman kelimenin kökünü, veznini ve bazen anlamını değiştirmektedir. Bu sebeple klasik dil âlimleri, halk arasında yaygınlaşmış olsa bile bu tür eksiltmeleri fasih Arapçaya aykırı görmüş ve eserlerinde bunları tashih etmeye çalışmışlardır.

4.3. İ'râb ve Hareke Hataları

Klasik Arap dili çalışmalarında "lahn" ve "galat" başlığı altında ele alınan meselelerin önemli bir kısmını hareke hataları oluşturmaktadır. Harekelerin değişmesi çoğu zaman kelimenin kökü, vezni, iştikakı ve anlam alanı üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Bu sebeple klasik lugat âlimleri ve galatât müellifleri, kelimelerin doğru harekelenmesine büyük önem vermiş; halk arasında yaygınlaşan kullanım biçimlerini fasih Arapça açısından değerlendirmişlerdir. Bu değerlendirmeler, klasik Arap fonetik ve sarf anlayışının galatât literatürüne nasıl yansıdığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Galatât alanına giren hareke hatalarının başında fethalı bir harfin kesralı okunması sebebiyle meydana gelen anlam ve vezin değişiklikleri gelir. Türkçede de *billûr* (البِلُّور) şeklinde kullanılan fakat aslı *bellûr* (البَلُّور) olan "kristal, şeffaf, katışıksız" anlamındaki kelime bu türün örnekleri arasında sayılabilir. Sanskritçe kökenli vâidūrya (mücevher, kristal) kelimesinden Eski Farsçaya vilūrya olarak geçen, Batı kaynaklarında ise eski Yunanca beryllos kelimesine dayandırılan kelime, Arap diline intikal etmiş muarreb bir isimdir. Arap dili kriterleri ve klasik lügat otoritelerine göre kelimenin fasih ve doğru telaffuzu bâ harfinin fethasıyla bellûr şeklindedir. Halk arasında yaygın olan kesralı okunuş biçimi ise (billûr) galat-ı meşhur olarak kabul edilmiştir.(Kemalpaşazâde, 2014, s. 34; Hüsrevzade, 2018, s. 60; Karahisârî, 1310, s. 1/109; Tietze, 2016, s. 1/713) Aynı şekilde Arapça kökenli "hayat, geçimlik ve hoş yaşam" anlamlarına el-ayş (العَيْش) kelimesinin de kesralı olarak îş (عِيْش) şeklinde kullanılması hatalıdır. Kur'an'daki gibi kullanılacaksa da sonuna tâ harfi getirilerek îşeten râdıyeh (عِيشَة راضِية) şeklinde kullanılmalıdır. Bu kökten türeyen maaş ve maişet kelimeleri

Türkçede varlığını sürdürürken, Arapçada "bolluk içinde yaşayan" anlamına gelen ayyâş (عَيَّاش) kelimesi Türkçede anlam kaymasına uğrayarak "alkol bağımlısı/sarhoş" anlamını kazanmıştır (el-Kostantinî, 1983, s. 41; Hüsrevzade, 2018, s. 151; Fîruzâbâdî, 1304, s. 3/714). Türkçede de yaygın hatalardan biri olan "fiil" mastarının da hatalı intikal ettiği söylenir. Nitekim fa'l (الفَعْل) kelimesi fethalı kullanımda mastardır ve "işlemek, yapmak" anlamı taşır. Buna karşılık fi'l (الفِعْل) kesralı kullanımda isimdir ve "iş" anlamına gelir. Galatât âlimleri, mastar anlamının isim kalıbıyla kullanılmasını yanlış kabul etmişlerdir. Çünkü mastarda zaman anlamı varken isimde zaman yoktur. Kemalpaşazâde bu yanlış kullanımı sert biçimde eleştirerek "kelimeyi kesralı söylemek onun başını yarmaktır" ifadesini kullanmıştır. Günümüzde ise kelime yaygın biçimde galat haliyle, yani isim kalıbında mastar anlamında kullanılmakta; hatta telaffuzda hemze eklenerek "fiil" (فِئْل) şekline yaklaşmaktadır. Bununla birlikte kelimenin günümüzde "fiil" şeklinde yerleşmiş olması, galat kullanımın zamanla standartlaşabildiğini göstermektedir (Karahisârî, 1310, s. 2/128; Kemalpaşazâde, 2014, ss. 72-73). Örneklerden de anlaşılacağı üzere Arapça kökenli birçok kelimenin harflerinden birinin fetha yerine kesra (-e yerine -i sesi ile) harekelenmesi galat-ı meşhur olarak nitelendirilmiştir.

Yaygın hareke hatalarından biri de fethalı harfin dammeli okunmasıyla ortaya çıkan galatlardır. Bu grupta Özellikle *terceme* (التَّرْجَمَة) kelimesi etrafında yapılan tartışmalar dikkat çekmektedir. Kemalpaşazâde başlangıçta "tercüme" kullanımını hatalı kabul etmiş; daha sonra kelimenin vezin ve iştikak özelliklerini yeniden değerlendirerek görüşünü değiştirmiştir. Hüsrevzâde ise bu konuda Kemalpaşazâde'yi sert biçimde eleştirmiş ve hatta şiirle hicvetmiştir. Bu durum, galatât tartışmalarının yalnızca dil meselesi olmadığını; aynı zamanda ilmî otorite ve metodoloji tartışmalarını da içerdiğini göstermektedir (Kemalpaşazâde, 2014, s. 37; Hüsrevzade, 2018, s. 65; ʿAbdülkâhir el-Cürcânî, 1422/2001, s. 68). Aynı şekilde *mahabbet* (المَحَبَّة) kelimesinde hareke değişiminin anlamı değiştirdiği belirtilmiştir. *Mahabbet* kelimesinin zamanla *muhabbet* şekline dönüşmesi, Türkçede yaygınlaşan galat örneklerinden biri olarak değerlendirilmiştir (Kemalpaşazâde, 2014, s. 44; Tietze, 2016, s. 5/111).

Galatât eserlerinde fethalı harfin sükûn yapılması, kesralı harfin fethalanması, kesralı harfin dammelenmesi, dammeli harfin kesralanması veya sâkin harfin harekelenmesi gibi başka hata türlerine de yer verilmiştir. Bu örneklerde özellikle Türkçede yaygınlaşan telaffuz biçimleri dikkat çekmektedir. Örneğin *hayevân* (الحَيَوان) kelimesinin *hayvan*, *şefeka* (الشَّفَقَة) kelimesinin *şefkat*, *kalea* (القَلْعَة) kelimesinin *kale* biçimine dönüşmesi fethanın sükûn okunmasına örnektir. Müellifler, bu tür kullanımlarda kelimenin aslî hareke yapısının bozulduğunu ve bunun vezinle birlikte anlamı da etkilediğini belirtmişlerdir. Özellikle hayvan örneğinde kelimenin "hayat" kökünden türediği ve hareket–canlılık anlamı taşıyan bir vezinde bulunduğu vurgulanmıştır. Ancak Türkçede kelimenin yalnızca "insan dışındaki canlılar" anlamında kullanılmaya başlanması, anlam daralmasının dikkat çekici örneklerinden biri olmuştur (ez-Zebîdî, t.y., s. 37/506; Kemalpaşazâde, 2014, s. 46; el-Kostantinî, 1983, s. 29). *Kındîl* (القِنْدِيل) kelimesinin *kandil*, *hıcâma* (الحِجامة) kelimesinin *hacamat*, *kıtâr* (القِطار) kelimesinin *katar* şeklinde kullanılması da kesralı harflerin fethalı okunmasıyla ortaya çıkan galatlar arasında sayılır(İbn Manzûr, 1414, s. 5/105, 11/570; Vankulu, 2020, s. 2/643; Hüsrevzade, 2018, ss. 84, 168; el-Kostantinî, 1983, ss. 29, 45).

Bu örnekler, Arapça kelimelerin Türkçeye geçiş sürecinde ses uyumu, telaffuz kolaylığı ve halk ağzının etkisiyle önemli değişikliklere uğradığını göstermektedir. Müellifler çoğu zaman bu kullanımları galat kabul etmiş olsalar da zamanla bu telaffuz biçimleri Türkçede standartlaşmıştır. Bunun yanında müelliflerin bazı meselelerde birbirleriyle ihtilaf ettikleri de görülmektedir. Bir müellifin galat kabul ettiği bir kullanım, başka bir lugat âlimi tarafından caiz görülebilmiştir. Bu durum, galatât literatürünün mutlak hükümlerden ziyade dilin kullanım alanına göre şekillenen dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

5. Yapılan Hataların Tasnifi ve Değerlendirilmesi

Bu çalışma kapsamında incelenen Kemalpaşazâde'nin *et-Tenbîh*, Ali b. el-Kostantinî'nin *Hayru'l-kelâm* ve Hüsrevzâde Mustafa Efendi'nin *Galatâtu'l-avâm* adlı eserlerinde yer alan hatalı kullanımlar yeniden tasnif edilerek değerlendirilmiştir. Bu bölümün amacı, Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerde ortaya çıkan hata türlerini sistematik biçimde incelemek ve bu hataların dilin değişim ve dönüşüm sürecindeki etkisini ortaya koymaktır. Eserler ayrı ayrı değerlendirilmiştir; çünkü müelliflerin takip ettikleri yöntemler farklılık göstermektedir. Özellikle bazı hataların yalnızca Osmanlı Türkçesine özgü olmayıp daha önceki Arapça kullanım geleneğinde de bulunduğu görülmektedir. Çalışmada yalnızca Arapça ve muarreb kelimeler dikkate alınmış, diğer dillerden gelen bütün ödünçlemelerin köken incelemesi kapsam dışında bırakılmıştır.

HARF	KEMALPAŞAZÂDE	KOSTANTİNÎ	HÜSREVZÂDE	**TOPLAM**
ا	9	26	37	**72**
ب	9	15	27	**51**
ت	4	7	26	**37**
ث	2	1	5	**8**
ج	1	4	15	**20**
ح	7	6	20	**33**
خ	3	4	16	**23**
د	6	6	4	**16**
ذ	2	2	5	**9**
ر	4	3	4	**11**
ز	3	6	11	**20**
س	8	10	26	**44**
ش	2	14	10	**26**
ص	2	-	5	**7**
ض	-	-	3	**3**
ط		3	7	**10**
ظ	2	-	3	**5**
ع	9	12	29	**50**
غ	3	5	9	**17**
ف	5	8	11	**24**
ق	9	7	20	**36**
ك	1	9	18	**28**
ل	1	3	9	**13**
م	1	40	102	**143**
ن	7	13	23	**43**
ه	-	4	-	**4**
و	-	2	-	**2**
ي	-	3	-	**3**
TOPLAM	**100**	**213**	**445**	**758**

Toplam 758 kelime incelenmiştir. En fazla hata yapılan harflerin mîm, elif-hemze, bâ, ayn, sîn ve nûn olduğu görülmektedir. Özellikle mîm harfindeki yoğunluk, Hüsrevzâde'nin kelimeleri kök harfe göre değil ilk harfe göre tasnif etmesinden kaynaklanmaktadır.

Şekilsel değişiklikler; hareke değişimi, harf değişimi, harf hazfi ve ziyadesi gibi ses ve yapı değişimlerinden oluşmaktadır. Bu tür hataların büyük kısmının anlamı etkilediği görülmektedir.

	Galatât'l-Avâm		Hayru'l-kelam		Tenbîh		Toplam	
Hareke Değişimi	36	42,35%	16	47,06%	17	47,22%	69	44,52%
Harf Değişimi	25	29,41%	5	14,71%	5	13,89%	35	22,58%
Harf ve Hareke Değişimi	2	2,35%	-	0,00%	-	0,00%	2	1,29%
Harf Hazfi	7	8,24%	5	14,71%	2	5,56%	14	9,03%
Harf Ziyadesi	9	10,59%	5	14,71%	7	19,44%	21	13,55%
Çoğul Hataları	4	4,71%	3	8,82%	1	2,78%	8	5,16%
Kelime Hazfi	1	1,18%	-	0,00%	1	2,78%	2	1,29%
Kelime Ziyadesi	1	1,18%	-	0,00%	-	0,00%	1	0,65%
Harf Yer Değiştirmesi	-	0,00%	-	0,00%	3	8,33%	3	1,94%
	85	**100,00%**	**34**	**100,00%**	**36**	**100,00%**	**155**	**100,00%**

Tabloya göre anlamı etkileyen şekilsel değişikliklerin başında hareke değişimleri gelmektedir. Bunun temel sebebi Arapçada harekenin değişmesiyle birlikte siganın ve dolayısıyla anlamın da değişmesidir. Özellikle ism-i fâil ile ism-i mef'ûl, ism-i âlet ile ism-i zaman-mekân ve mîmli mastar sigalarının birbirine karıştırıldığı görülmektedir.

Harf değişimlerinde ise mahreç yakınlığı belirleyici olmuştur. Türkçede karşılığı bulunmayan Arapça sesler, benzer Türkçe seslerle karşılanmış; bu durum telaffuz ve yazım hatalarına yol açmıştır. Özellikle ح-خ-ه, ت-ط-د, س-ص, ك-ق-غ gibi sesler arasında geçişkenlik olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca noktalı ve noktasız harfler arasında da karışıklıklar görülmektedir. Bu durum Türkçenin Arapça sesleri tam olarak karşılayamamasının doğal bir sonucu olarak değerlendirilmiştir.

Harf hazfi örneklerinde en çok elif harfinin, özellikle kelime başında düşürüldüğü görülmektedir. Ayrıca şeddeli ikinci harflerin şeddesinin kaldırılması yaygın bir hata türüdür. Harf ziyadesinde ise özellikle kelime sonuna "ة" eklenmesi, med harfleriyle ses uzatılması ve sonundaki "يةٔ" bulunan kelimelerde yâ harfinin şeddelenmesi dikkat çekmektedir.

"rivâk-revAk""rivâk-revAk", "mişin-meşin", "kıntâr-kantAr" gibi örneklerde belirli ses kalıplarının düzenli biçimde tekrarlandığı görülmektedir., "mişin-meşin", "kıntâr-kantAr" gibi örneklerde belirli ses kalıplarının düzenli biçimde tekrarlandığı görülmektedir.

Şekilsel olmayan anlam değişikliklerinde ise toplam 88 hata tespit edilmiş; bunların 15'i anlam daralması, 4'ü anlam genişlemesi ve 69'u doğrudan anlam değişmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu durum halkın kelimeleri mecaz, yan anlam veya yakın anlam ilişkileriyle yeniden yorumladığını göstermektedir.

Kelime alanlarına göre değerlendirildiğinde dini ilimlere ait kelimelerin çoğunlukla Arapça, askerî ve teknik alanlara ait kelimelerin ise Farsça ve Yunanca kökenli olduğu görülmektedir. Şehir, bitki ve coğrafya adlarının büyük kısmı da yabancı kökenlidir. Bu durum Osmanlı ilim ve kültür dünyasının çok dilli yapısını göstermesi bakımından önemlidir.

Türklere özgü hatalar arasında Arapça kelimelere Türkçe ekler getirilmesi veya Türkçe-Farsça kelimelerin Arapça sigalarla çekimlenmesi dikkat çekmektedir. "Kaht" (قَحْط) kelimesinin "kahtlık/kıtlık" şeklinde kullanılması, Farsça "lâf" (لاف) kelimesinden "laffâf" (لَفَّاف) türetilmesi ya da Türkçe "sakal" kelimesinden "masgal" (مَصْقَل) yapılması bu tür örneklerdendir. Ayrıca kadınlara ait kelimelere tekrar müenneslik "ة"si eklenmesi de yaygın bir hata olarak değerlendirilmiştir.

Genel olarak bu veriler, Osmanlı Türkçesinde Arapça kelimelerin yalnızca ödünçlenmediğini; Türkçenin ses sistemi, ağız yapısı ve kullanım alışkanlıklarına göre yeniden şekillendiğini göstermektedir. Galatât literatürü ise bu dönüşüm sürecini belgeleyen önemli bir dil ve kültür kaynağı niteliğindedir.

Sonuç

Osmanlı coğrafyasında ilk örnekleri Kemalpaşazâde ile görülen Galatât literatürü, Arapçada meydana gelen değişimlerin diğer dillere kıyasla daha katı biçimde değerlendirildiğini göstermektedir. Bunun temel sebebi Arapçanın Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet'in dili olmasıdır. Dilsel değişimlerin anlamı da etkileyebileceği düşüncesiyle ulema, sahih anlamı koruma amacıyla bu tür kullanımlara karşı direnç göstermiştir. Zamanla Galatât Edebiyatı gelişmiş ve kapsamı genişlemiştir. İlk eserlerde "lahn" kavramı öne çıkarken özellikle Türk dünyasında "galat" terimi yaygınlaşmıştır. İlk örnek olan *et-Tenbîh* yalnızca yüz kadar Arapça veya Arapçalaşmış kelimeyi incelerken sonraki dönemlerde yazılan eserlerde Arapça yanında Farsça, Rumca, Hintçe ve Türkçenin farklı lehçelerine ait yüzlerce kelime değerlendirilmiştir.

İncelemeler, Arapça-Türkçe etkileşiminde yanlış kabul edilen birçok kullanımın aslında yalnızca Türklere özgü olmadığını, daha önce Arap dünyasında da görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Arapça kelimelerin Türkçe eklerle, Türkçe veya Farsça kelimelerin ise Arapça sigalarla türetilmesi hata kabul edilmiştir. Ancak zamanla "Galat-ı meşhur lugat-i fasihten evlâdır" anlayışı doğrultusunda bu kullanımlar halk dilinde yerleşmiş ve doğal kabul edilmiştir. Pek çok ödünç kelimenin Türkçenin ses yapısına uygun hâle getirildiği, hatta bazı galat biçimlerin Türkçe sözlüklere bu şekliyle geçtiği görülmektedir. Bu durum, söz konusu kullanımların uzun süreli ve yaygın olduğunu göstermektedir.

Çalışma boyunca özellikle Arapçanın harekeli yapısının, küçük ses değişiklikleriyle büyük anlam farklılıklarına yol açtığı tespit edilmiştir. İki dil arasındaki ses ve biçim özelliklerinin farklılaşması, kaynak dil açısından ciddi anlam kaymalarına sebep olmuştur. Bunun yanında Galatât eserleri, dilin tarihî gelişim süreci hakkında önemli veriler sunmaktadır. Örneğin orta harfi hemze olan bazı Arapça kelimelerde hemzenin yâ harfine dönüştürülmesi veya "fuâl" veznindeki kelimelerin ikinci harfini şeddeli söyleme eğilimi dikkat çekmektedir. Ayrıca bugün doğal karşılanan bazı kullanımların, örneğin Arapça mastarlara yeniden Türkçe mastar ekleri getirilmesinin, XVI. yüzyılda hata kabul edildiği anlaşılmaktadır. Eserlerde "galattır", "cehalettir", "böyle kullanılmamalıdır" gibi sert uyarılar bulunmasına rağmen halkın bu kelimeleri kullanmaya devam ettiği, hatta zamanla yeni değişikliklere uğratarak asıl şekillerinden daha da uzaklaştırdığı görülmektedir. Bu durum dilin doğal değişim sürecinin güçlü bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak çalışma, Arapça kökenli kelimelerin Türkçenin ayrılmaz bir parçası hâline geldiğini ve bu durumun yalnızca Türkçeye özgü olmadığını ortaya koymaktadır. Müslüman toplumların büyük kısmında temel kavramların Arapça kökenli olduğu görülmektedir. Bu nedenle dilin doğal tarihî gelişimi içinde oluşmuş kavramları zorla değiştirmeye çalışmanın kültürel ve zihinsel kopuşlara yol açabileceği ifade edilmektedir. Dil değişen ve gelişen canlı bir yapı olmakla birlikte özünü koruyan bir yön de taşımaktadır. Bu özün korunması, özellikle hakikat kavramının zayıfladığı modern çağda insanı sağlam bir kültürel ve düşünsel zeminde tutan en önemli unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

References

Abdülkâhir el-Cürcânî, E. B. A. b. M. el-. (1422/2001). *Esrâru'l-Belâğa fî ʿİlmi'l-Beyân*. y.y.

Abdüttevvâb, R. (2000). *Lahnü'l-'âmme ve't-tatavvuru'l-luğavî* (2. bs.). Mektebetü Zehrâi'ş-Şark.

Ali Himmet Berki. (1919). *Fâzılın Galatât Defteri*. Şems Matbaası.

Ali Seydi. (2019). *Defter-i Galatat:Dil Yanlışı Sözcükler Defteri* (Rabia Şenay Şişman, Ed.). Dby Yayınları.

Bağdâdî, İ. b. M. E. b. M. S. el-Bâbânî el-Bağdâdî. (1951). *Hediyyetü'l-'ârifîn esmâ'ü'l-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn* (Ciltler 1-1-2). Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.

Bakırcı, S. (2001). *Arap Dili Grameri Tarihi (Başlangıçtan Günümüze)*. Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi.

Birgivî, T. M. (t.y.). *Galatâtü'l-avâm*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (Esad Efendi).

Bulut, A. (2020). Muhammed el-Medenî et-Trabzonî ve Risâle fî Beyâni mâ Yüzekker ve Yüennes vemâ Yetbeuhû mine'l-Fevâidi'l-Mühimme Adlı Eseri. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *6*(2), 359-420.

Cevherî, E. N. İ. b. H. el-Cevherî. (1987). *Es-Sıhâh tâcü'l-luga ve's-sıhâhu'l-'Arabiyye* (Ciltler 1-1-6). Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn.

Çakır, Muhammed Faruk. *Sivri Dilli Nüktedan Ebü'l-Ayna*. Bursa Akademi, 2023.

Çakır, Muhammed Faruk. *Susturucu Cevaplar -Klasik Arap Kültürü Erken Dönem Polemik Sanatı-*. Bursa: Emin Yayınları, 1. Basım, 2023.

Çetin, N. M. (1993). Arap (Yazı-Dil). İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 7, ss. 1-19). TDV Yayınları.

Demirayak, K. (2009). *Arap Edebiyatı Tarihi-1 & Cahiliye Dönemi*. Fenomen Yayıncılık.

Ebussuûd Efendi. (t.y.). *Sakatâtü'l-ʿavâm (Galatâtü'l-avâm)*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (Esad Efendi).

Enbârî, E.-B. K. el-. (1985). *Nüzhetü'l-elibbâ fî tabâkati'l-üdebâ*. Mektebetü'l-Menâr. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

Enbârî, M. b. K. b. M. b. B. (1992). *Ez-Zâhir fî meʿânî kelimâti'n-Nâs* (H. S. ed-Dâmin, Ed.; 1. bs.). Müessesetü'r-Risâle.

Esmer, R. (1997). *El-Mu'cemu'l-mufassal fî 'ilmi'l-'Arabî* (İ. B. Ya'kūb, Ed.). Dâru'l-Kutubi'l-'Arabiyye.

Ezherî, E. M. M. b. A. b. el-Herevî. (2001). *Tehzîbu'l-luga* (Ciltler 1-8). Dâru İhyâi't-Turâssi'l-ʿArabî.

Fâik Reşad. (t.y.). *Talim-i Kitabet: Zeyl 1. İmla ve Galatat / Eser-i Reşat*. Dersaadet: Asır Kütüphanesi.

Fîruzâbâdî, E. T. M. M. b. Y. b. M. (1304). *El-Okyanûsu'l-Basît fi tercümeti Kâmûsi'l-muhît (Kâmûs Tercemesi)*. Matbaâ-i Bahriye. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

Görgün, M. E. (2025). *Sözün Edebi Gücü-Klasik Arap Literatüründe Ecvibe-i Müskite Üslubu*. Akdem Yayınları.

Hafid, Â. M. (2018). *Ed-Dürerü'l-müntehabe el-mensûre fî ıslâhi'l-galatât el-meşhûre* (Y. Yılmaz, Ed.). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hâkim, E. A. (1990). *El-Müstedrek ale's-sahîhayn*. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Halîl b. Ahmed, E. ʿAbdurrahmân el-H. b. A. el-Ferâhîdî. (1988). *Kitâbu'l-ʿAyn* (Ciltler 1-8). Mektebetü'l-Hilâl.

Hamevî, E. A. Ş. Y. b. A. H. B. R. (1993). *Mu'cemü'l-üdebâ* (İ. Abbâs, Ed.; VII). Dârü'l-Ğarbi'l-İslamî.

Hattâbî, E. S. b. H. b. M. & Abdulkerim İbrahim el-Garbâvî. (1982). *Garîbu'l-Hadîs* (C. 1). Daru'l-Fikr.

Hattâbî, E. S. H. b. M. (1985). *İslâhu ğalati'l-muhaddisîn* (H. S. ed-Dâmin, Ed.; 2. bs.). Müessesetü'r-Risâle.

Hûlî, M. b. R. (2017). *El-Kâşifü'l-mübîn an ğalati'l-muhakkıkîn* (1. bs.). Dâru Tuğrâ li'd-Dirâsât ve'n-Neşr.

Hüsrevzade, M. E. (2018). *Galatâtu'l-avâm (Mecmûatu'l-ibârât alâ efsahi'l-lugât / Tenbîhu'l-enâm fî tevcîhi'l-kelâm)* (C. T. Koç, Ed.; 1. bs.). Palet Yayınları.

İbn 'Abdi Rabbih, E. Ö. A. b. M. el-Kurtubî. (1983). *El-'Ikdü'l-ferîd* (IX). Dârü'l-kütübi'l-'ilmiyye.

İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osmân, E.-F. O. el-Mevsılî. (t.y.). *El-Hasâis*. Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

İbn Düreyd, E. B. M. b. el-Hasen el-Ezdî. (1408/1987). *Cemheretu'l-Luga* (Ciltler 1-3). Dâru'l-ʿİlm li'l-Melâyîn.

İbn Fâris, E.-H. A. b. F. el-Kazvînî. (1979). *Muʿcemu mekâyîsi'l-luga* (Ciltler 1-6). Dâru'l-Fikr.

İbn Fâris, E.-H. A. b. F. el-Kazvînî. (1997). *Es-Sâhibî fî fıkhi'l-lugati'l-Arabiyyeti ve mesâilihâ ve süneni'l-Arabi fî- kelâmihâ*. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbn Hallikân, E.-A. Ş. A. b. M. (1994). *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnâi'z-Zemân* (VII). Dârü's-Sadr.

İbn Kuteybe, E. M. A. b. M. b. K. D. (1985). *Edebü'l-kâtib*. Müessesetü'r-Risâle. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

İbn Kuteybe, E. M. A. b. M. b. K. ed-Dîneverî. (1997). *ʿUyûnu'l-Ahbâr* (Ciltler 1-4). Dâru'l-Kutubi'l-ʿİlmiyye.

İbn Manzûr, E.-F. C. M. b. M. b. A. b. A. el-Ensârî er-Rüveyfiî. (1414). *Lisânü'l-'Arab* (3. bs., Ciltler 1-15). Dâru Sâdır.

İbn Salâh, E. A. O. b. A. eş-Şehrezûrî. (1404). *Ulûmü'l-hadîs / Mukaddimetü İbni's-Salâh*. Dârü'l-Fikr. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

İbni Fâris, E.-H. A. b. F. b. Z. (t.y.). Içinde A. M. Harun (Ed.), *Mu'cemu mekâyîsi'l-Luga* (C. 5). Daru'l-Fikr.

İbnü'l-Esîr, E.-H. İ. A. b. M. b. A. (1399/1979). *En-Nihâye fî garîbi'l-hadîss ve'l-Eser* (Ciltler 1-5). el-Mektebetu'l-ʿİlmiyye.

İbnü'l-Kıftî, E.-H. C. A. b. Y. b. İ. (1986). *İnbâhü'r-ruvât alâ enbâhi'n-nühât*. Dârü'l-Fikri'l-Arabî. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

İbnü'n-Nedîm, E.-F. M. b. İ. (1997). *El-Fihrist*. Dâru'l-Ma'rife. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

İbnü's-Sikkît, E. Y. Y. b. İ. el-Hûzistânî. (2002). *Islâhü'l-mantık*. Dârü'l-Maârif. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

İhsan, F. (1888). *Hatiyât-ı Tercüme*. Şirket-i Mürettibiye Matbaası.

İnan, G. (2022). Ebussuûd Efendi'nin Galatât-ı Avâm'ına Şehrî Mustafa Şevket Tarafından Yazılan Şerh. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, *29*(29), 635-653.

Kaçalin, M. S. (1996). Galat. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 13, ss. 300-303). TDV Yayınları.

Karahisârî, M. M. b Ş. el-. (1310). *Ahterî-i Kebîr*. Matbaa-i Âmire.

Kâtip Çelebi, H. H. M. b. A. (1992). *Keşfü'z-zünûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (Fluegel, Ed.). Dârü's-Sadr.

Kaya, İsmail. *Bir Mizah Unsuru Olarak Klasik Arap Nevadirinde Gramatikal ve Linguistik Merviyât*. Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024.

Kehhâle, Ö. R. (1961). *Muʻcemü'l-müellifîn* (Ciltler 1-13). Mektebetü'l-Müsennâ.

Kemalpaşazâde. (2014). *Et-Tenbîh alâ galati'l-câhil ve'n-nebîh* (A. el-Ma'ribî, Ed.). Daru'l-Muktebis.

Kostantinî, A. b B. (1983). *Hayru'l-kelâm fi't-tekassî an ağlâti'l-avâm* (H. S. ed-Dâmin, Ed.). Müessesetü'r-Risâle.

Kurtubî, A. b. M. (2006). El-Muvaddıh fi't-tecvîd. İçinde A. Tarhûnî (Ed.), *Câmiu'l-Mutûn fi't-Tecvîd*.

Kültüral, Z. (2008). *Galatât Sözlükleri*. Simurg.

Lebîd b. Rebîa. (1983). *Dîvânü Lebîd* (V. Aʿvâd, Ed.). Dârü'l-Furkân.

Lugavî, E.-T. A. b. A. el-Halebî. (1955). *Merâtibü'n-nahviyyîn*. Mektebetü'n-Nahdati'l-Mısriyye. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

Mevsûatüş-Şiʿriyye (derleme). (1431). *Muʿcemüş-Şuarâil-Arab*.

Mutarrızî, E.-F. N. b. A. B. el-Harezmî. (1431). *El-Muğrib fî tertîbi'l-mu'rib*. Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.

Safedî, S. H. b. A. b. ʿAbdillâh es-. (1420/2000). *El-Vâfî bi'l-Vefeyât* (Ciltler 1-29). Dâru İhyâi't-Turâssi'l-ʿArabî.

Sarıkaya, M. (2004). *Kemalpaşazade'nin Yabancı Kelimelerin Arapçalaştırılması ve Dil Hataları Konusunda İzlediği Yöntem* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Semercioğlu, U. (2010). Osmanlı'da İlk Çeviri Eleştirileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (28), 29-39.

Sıkıllî, E. H. Ö. b H. b M. es-. (1990). *Teskîfu'l-lisân ve telkîhu'l-cinân* (M. A. Atâ, Ed.). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Sırrı Paşa, G. S. (1885). *Galatat*. Matbaa-i Ebuzziya.

Suhârî, S. b M. el-Avtebî. (1999). *El-İbânetü fî'l-lügati'l-'Arabiyye* (A. Halîfe, Ed.; C. 1). Vizâretü't-Türâsi'l-Kavmî ve's-Sekâfe.

Suyûtî, E.-F. C. A. b. E. B. (1394). *El-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân* (Ciltler 1-2). el-Heyetü'l-Mısriyyeti'l-Âmme li'l-Kütüb.

Suyûtî, E.-F. C. A. b. E. B. (2009). *Buğyetü'l-vuʿât fî tabakâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât* (Ciltler 1-2). Mektebetü'l-Asriyye.

Suyûtî, E.-F. C. A. b. E. B. (t.y.). *El-Müzhir fî ulûmi'l-luga ve envâihâ*. Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

Şevkî Dayf. (1995). *Târîhu'l-edebi'l-Arabî: Asru'd-düvel ve'l-imârât: El-Ceziretü'l-Arabiyye*. Dârü'l-Maârif. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

Tanrıverdi, E. (2011). Hüseyin Rıza Paşa ve Eserleri. *Şarkiyat Mecmuası*, (11), 77-96.

Tietze, A. (2016). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*. Türkiye Bilimler Akademisi.

Tlimsânî, E. A. M. b. A. el-Hasenî. (1998). *Mesârâtü'l-ğalat fî'l-edille* (M. A. Ferkûs, Ed.; 1. bs.). el-Mektebetü'l-Mekkiyye - Müessesetü'r-Reyyân.

Turan, Ş. (2002). Kemalpaşazâde. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 25, ss. 238-240). TDV Yayınları.

Uz, E. (2021). *Arap Kültüründe Bilginin İntikal Süreci*. Ensar Neşriyat.

Vankulu. (2020). *Vankulu Lügatı*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Zebîdî, M. M. b. M. el-Hüseynî. (t.y.). *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs* (Ciltler 1-40). Dârü'l-Hidâye.

Zehebî, E. A. Ş. M. b. A. b. O. (1427). *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (Ciltler 1-18). Dâru'l-Hadîs.

Zemahşerî, E.-K. C. M. b. Ö. b. M. (1998). *Esâsü'l-belâğa* (II). Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye.

Ziriklî, H. (1984). *el-A'lâm: Kamûsu terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ min'el-Arab ve'l-müsta'rebîn ve'l-müsteşrikîn*. Dârü'l-İlm li'l-Melayin. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

Zübeydî, E. B. M. b. el-H. b. U. (1984). *Tabakâtü'n-nahviyyîn ve'l-lugaviyyîn*. Dârü'l-Maârif. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

ETHICAL DECLARATIONS

Research and Publication Ethics

We declare that this article is an original work and was prepared in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. The article has not been published elsewhere and is not currently under review by another journal.

All sources used in the study have been cited in accordance with academic standards. We declare that the study does not contain plagiarism, fabrication, falsification, or manipulation of data, and that the research findings have been presented in accordance with the principles of scientific integrity.

Author Contributions

We designed, conducted, and analyzed the study and prepared the report for this article. We have reviewed and approved the final version of the article and agreed to its publication.

Conflict of Interest

We declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

Funding

This research did not receive any specific grant, financial support, or funding from any public, commercial, or non-profit funding agencies.

Artificial Intelligence (AI) Usage Disclosure

During the preparation of this manuscript, artificial intelligence tools may have been used solely for limited purposes such as language editing, translation assistance, and stylistic improvement. Any AI-assisted translations or language corrections were carefully reviewed and verified by us. Artificial intelligence tools were not used to generate the core scientific content, research design, analysis, or scholarly conclusions. All academic responsibility for the content of the manuscript rests entirely with us.

Copyright and Permissions

We confirm that all necessary permissions for copyrighted materials have been obtained where required and that the manuscript does not violate any intellectual property rights.

Author Approval

We confirm that they have read and approved the final version of the manuscript and consent to its submission and publication.

ETİK BEYANLAR

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu makalenin özgün bir çalışma olduğunu ve bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hazırlandığını beyan ederiz. Makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olup başka bir dergide değerlendirme sürecinde değildir.

Çalışmada kullanılan tüm kaynaklar akademik kurallara uygun biçimde atıflanmıştır. Çalışmanın intihal, veri uydurma, veri tahrifi veya manipülasyon içermediğini; araştırma bulgularının bilimsel dürüstlük ilkelerine uygun şekilde sunulduğunu beyan ederiz.

Yazar Katkısı

Çalışmanın tasarlanması, yürütülmesi, analizi ve makalenin raporlama aşamasını birlikte yürüttük. Makalenin son hâlini okuyup onayladık ve yayımlanmasını kabul ettik.

Çıkar Çatışması

Bu makalenin yayımlanmasına ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederiz.

Finansal Destek

Bu araştırma herhangi bir kamu kurumu, ticari kuruluş veya kâr amacı gütmeyen kuruluş tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Makalenin hazırlanması sürecinde yapay zekâ araçlarından yalnızca dil düzenleme, çeviri desteği ve anlatım iyileştirmesi amacıyla sınırlı ölçüde yararlanılmıştır. Yapay zekâ araçları tarafından yapılan çeviri ve dil düzenlemeleri tarafımızdan dikkatle kontrol edilmiştir. Yapay zekâ araçları çalışmanın bilimsel içeriğinin, araştırma tasarımının, analizlerinin veya akademik sonuçlarının oluşturulmasında kullanılmamıştır. Makalenin içeriğine ilişkin tüm akademik sorumluluk bize aittir.

Telif Hakları ve İzinler

Telif hakkı gerektiren materyaller kullanılmışsa gerekli izinlerin alındığını ve çalışmanın herhangi bir fikrî mülkiyet hakkını ihlal etmediğini beyan ederiz.

Yazar Onayı

Makalenin son hâlini okuduk, onayladık ve yayımlanmasını kabul ettiğimizi beyan ederiz.

Authors' Contribution Statement / Yazarların Katkı Oranı Beyanı

The researchers' contribution statement is as follows / Araştırmacıların katkı oranı beyanı şu şekildedir:

First author / 1. Yazar %60,

Second author / 2. Yazar %40.